

ILINNIARTITSISUNUT ILITSERSUUT

silasisa - iliuuseqarlutalu

Lad os tage del i klimakampen

SILASISA

ILIUUSEQARLUTALU

8. - 10. Klassinini atuartunut meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit silallu pissusiata allangoriartornera pillugu oqallinnermi peqataasinnaangortitsinissamik qitiutitsisumut ilinniartitsissutit

Ilinniartitsissutit UNICEF-ip Kalaallit Nunaanni allaffianit Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suleqatigalugu suliaapput. Ilinniartitsissutit 2022-mi Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfirmitt iluarsaallugu suliarineqarpoq.

unicef meeqqanut tamanut

NAALAKKERSUISUT
GOVERNMENT OF GREENLAND

IMARISAI

SIULEQUT	5
ILINNIARTISSISSUTISSANUT TUNNGASOQ	6
Siunertaq	7
Ilikkagassat	7
Ilinniartitsissutissat tulleriiaarneqarnerat pilersaarusiorninnilu siunnersuutit	9
Internetimik atuineq	10
Ilinniartitsisunut ilitsersuut atuartullu atuagaat	10
Logbog	10
Ilinniartitsisuunngitsumik saqqummiisitsineq	11
Ilinniartitsisup piareersarnera	11
KLIMAAGENTI	12
Klimaagenti suua?	12
MEEQQAT PISINNAATITAFFII	14
FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa	16
Kissaatit pisinnaatitaaffiillu	18
Silap pissusia pillugu sap.ak.-ni pisinnaatitaaffiit suut suliarissavavut?	20
Isummernerup sumiinnera	21

KOLOFON

Silasisa Iliuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen

Meeqqat pisinnaatitaaffii silallu pissusiata allanngoriartornera pillugu ilinniartitsissutit, silap pissusia pillugu oqallinnermi peqataasinnaangortitsisut.

Ilinniartitsissutit UNICEF-ip Kalaallit Nunaanni allaffianit suliaapput, Extreme-E peqatigalugu aamma Kalaallit Nunaanni Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suleqatigalugu. Ilinniartitsissutit killeqanngitsumik ilinniartitsissutit atorsinnaatitaapput.

Aaqqissuisut: Ane Fleischer aamma Karen Dalgaard Pedersen

Atuakkiortoq: Karen Dalgaard Pedersen

Atuakkiamut ilanngussisut atuaqqissaarisullu: Lars O. Demant-Poort, Ane Fleischer, Aviaaja Pregaard, Nivi Thorsteinsen

Misissueqqissaqaataasut: Lars O. Demant-Poort, Ane Fleischer, Aviaaja Pregaard, Nukissiorfiit, Pinngortitaleriffik

Qallunaatut kukkunerisuiisoq: Tine Aagaard

Kalaallisut nutserisoq: Naja Holm, Najaholmtranslation

Kalaallisut kukkunerisuiisoq: Aili Liimakka Laue aamma Ane Fleischer

Ilusilersuisoq: iCICERO, Nuuk

Assit: Uilu Stories, Aka Hansen

Nunatta sineriaaniit klimaagentinik videoliat tallimat:

Filmiliornerit apersuinerillu: Uilu Stories, Aka Hansen.

Filmilioqataasut: Inuk Jørgensen, Aannguaq Reimer-Johansen aamma Lars O. Demant-Poort. **Videoliani oqaluttuartoq:** Kimmernaq Kjeldsen. **Allagartalersuisoq:** Aili Liimakka Laue.

Katiterisoq: Inuk Jørgensen

Ilinniartitsisunut atuartunullu uangaanniit peqataasunut qujanaq: Upernavik, Ilulissat, Kangerlussuaq, Tasiilaq, Qassiarsuk

Videot allat:

Silap pissusiata allanngoriartornera suua?

Saqqummiisoq: Bonna Motzfeldt. **Aaqqissuisut:** Lars O. Demant-Poort, Ane Fleischer og Karen Dalgaard Pedersen.

Katiterisoq: Inuk Jørgensen. **Allagartalersuisoq:** Aili Liimakka Laue. **Klimaagentit:** Sascha Blidorf aamma Ivalu Barlach Christensen. **Katiterisoq:** Inuk Jørgensen. **Allagartalersuisoq:** Aili Liimakka Laue.

SILAP PISSUSIATA ALLANNGORIARTORNERA SUUA?	23
Silap pissusia silalu	23
Silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal)	26
Ikummatissat nukiillu ataavartut	30
Naatitsivittut sunniut (Drivhuseffekten)	32
Silap pissusiata allanngoriartornera suua? - Isiginnaagassaq	37
Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq aamma pinngortitami tunnngaveqartoq	39
Silap pissusiata allanngorneranik misissuineq (angerlarluni suliassaq)	42
Albedo	43
Taaguutit pingaarutillit eqqaamallugillu paasikkit	48
SILAP PISSUSIATA ALLANNGORNERATA KINGUNERAT	50
Kiatsikkiartorpoq aammalu immap sikua nungukkiartorluni	50
Sermersuup aakkiartornera	52
Nunarsuarmut kingunissai	54
Nunarsuarmi meeqqanut kinguneri	56
Issittumut kingunerisassai	58
Inuusuttut silap pissusiata allanngoriartornera pillugu oqaluttuartut	61
Issittormiut	63
Uumasut	65
Tipping points	68
KLIMAAFTRYKI	70
Klimaaftryk suua?	70
Toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsineq	72
Nerisassat klimaaftrykii	74
Klimaaftrykerput	77
Klimaaftryk nunanut allanut naleqqiullugu	79
ILIUUTSIT	82
FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai	82
Paris-imi isumaqatigiissut	85
Kalaallit Nunaanni piujuaannartitsineq tunnngavigalugu anguniakkat	87
Power-to-X (PtX)	93
Akisussaaffik iliuseqarnerlu	97
ITINERUSUMIK MISISSUINEQ	100
Projektiliornissamut nassuiaat	100
Ulluni misissuiffinnut siunnersuutit	102
Sap. ak. sammisaqarfiusup naggaserneru	102
NAGGASIINEQ	103
ORDBOGI	104
ILISIMASANIK KATERSUGAASIVIK	108
ILANNGUSSAT	109

SIULEQUT

Asasara ilinniartitsisoq

Silasisa Iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen atorlugu ilinniartitsinerit tunniusimaneerillu nunat-sinnut, Issittumut aammalu nunarsuarmut ilaaffigisatsinnut pingaaruteqartorujussuuvoq.

Inuusuttunut isumalinnik pilersitsiumaartutit qularinngilarput – aamma suliatit arlalitsigut isumaqartussaap-put, inuusuttortagut silap pissusaata allannguutaanik taakkulu malitsigisaanik ilinniartittussaagakkit. Imaappormi maanna ingillutit oqaatsit uku atuarnerni uagut inuit, uumasut naasullu atukkagut allanngo-riartormata.

Issittoq nunarsuup sinneranut sanilliulluni pingasoriaammik kissakkiartorneruvoq. Kissakkiartornerup ser-mersuaq immallu sikua aakkiartortippai. Tamanna maani uumasunut, silallu pissusiani sermimik apummil-lu annertoorsuarnik pisariaqartitsisunut annertuunik kinguneqarpoq. Aamma uagutsinnut inunnt, issittumi inuusunut annertuunik kinguneqarpoq.

Kisiannili kissakkiartornerup kingunerisai uagut Issittumi inuusugut kisitta malugisimanngilagut. Silap pis-susaata allannguutaasa killissatik qaangertarpaat, ajornartorsiutillu uagutsinnut inuiaqatigiinnut killiinnan-ngillat. Silap pissusaata allannguutai nunarsuarmi nammaqatigiinnissamik pisariaqartitsiviupput, aammalu nunarsuaq tamakkerlugu innuttaasut ataatsimut akisussaaqatigiittariaqarput.

Inuusuttut ulluinnarni sullittakkatit silap pissusaa pillugu akiuiniarnermut peqataatillutik siunnerfeqangaat-siartarput isummersungaatsiartarlutillu. Inuusuttut taakku pinngortitaq najugarput uumassusillillu assigiin-gisitaartut kingornuttussaavaat – taamaallunilu kinguaaminnut ingerlateqqittussaallugit. Taamaattumik inuusuttut tusaaniarneqarnissaat akuutinneqarnissaallu pingaaruteqarpoq. Tamanna takusarparput ilaati-gut ilinniarnermut pilersaarutitigut, assigiinngitsutigut silaannaap pissusaanut tunngasunik paasisaqaru-susseqarneq peqqutaalluni, qanoq iliuseqartarnigut eqqummaariffigineruvagut.

Naalackersuisuni unammilligassat, silap pissusaata allannguutaasa nassatarisaat naammassiniarlugit su-liniuteqarpugut. Kalaallit Nunaanni uuliasiornerit unitsinniarpagut, tamatumunngalu taarsiullugu nukissiuu-tit mingutsitsinngitsut amerlisarniarpagut, ilaatigut Asiaat Qasigiannuillu eqqaanni erngup nukinganik innaallagissiorfiliornikkut aammalu Nuummi erngup nukinganik innaallagissiorfiup allineratigut. Kalaallit Nunaanni uumassusillit assigiinngisitaarnerannut periusissaq siulleq qanittukkut saqqummersipparput, tassanilu 2030 tikillugu nunatsinni uumassusillit assigiinngisitaarneri pinngortitamilu isumalluutit pillugit piuuartitsiviusumik ingerlatsinissamut sinaakkutissat aalajangersarneqarput.

Meeqqat pinnaatitaaffii silallu allannguutaani unammilligassat pillugit ilinniartitsissutit sukumiisut pigiler-patit. Ilinniartitsineq pingaarutilik aalajangiisuulluinnartorlu ingerlattussanngoratsigu qutsavigerusuppak-kit. Allanngueqataaleravit.

Kalistat Lund

Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut,
Nukissiutinut Avatangiisinullu Naalackersuisoq

Peter Olsen

Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut
Ilageeqarnermullu Naalackersuisoq

ILINNIARTITSISSUTISSANUT TUNNGASOQ

Asasara ilinniartitsisooq

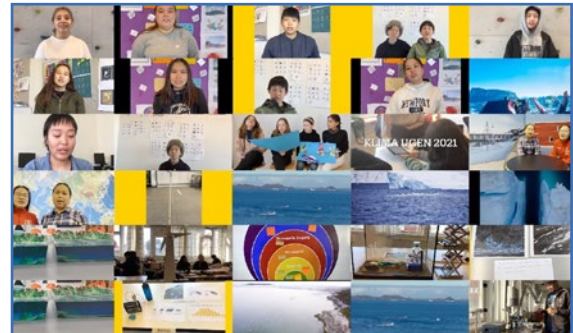
Ilinniartitsissutit uku silap pissusia pillugu sapaatip akunnerani "Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen"-imik taaneqartumi atugassat 8. - 10. klassinut naatsorsuussaapput.

Ilinniartitsissutit atorlugit illit atuartitatillu silap pissusiata allanngoriartorneranik suliaqassaasi, meeqqat pi-sinnaatitaaffii aallaavigalugit, tassanngalu silap pissusiata allanngoriartornera pinngortitamik ilisimatusarnermit isigalugu aamma/imaluunniit inuiaqatigiilerinermi isigalugu suliaqarlusi. Sapaatip akunneranut sammisaqarfiusumut ilinniartitsissutit atorneqarnissaannut naatsorsuussaapput, piffissarli sivisunerusoq atorlugu aamma atorneqarsinnaallutik. Atuartut klimaagentinngorsinnaanissaat anguniarneqarpoq, ilaatigut namminneq projektiminni itisiliinermikkut.

Ilinniartitsissutit arlalinnik suliaqartarput, namminerlu tulluarsorisat naapertorlugu aaqqissorsinnaavatit. Sapaatip akunnerata sammisaqarfiusup qanoq ilusilersornissaanut isumassarsiorusukkuit siunnersuutit misissorsinnaavatit.

Ilinniartitsissutit sapaatillu akunnera sammisaqarfiusoq atorlugit takorloorneqarpoq silap pissusiata allanngoriartornerata unikaallatsinnissaanut tamatta akisussaaffigisatsinnut atuartut kajumissuseqalernissaat, nunatsinnilu nunarsuullu sinnerani siunissami piujuartitsisumik ineriartortitsisoqarnissaata qularnaarnissaa.

Sapaatip akunnera sammisaqarfiusoq Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen 2021-mi sap. ak. 39-mi siullerpaamik ingerlanneqarpoq. Tassani nuna tamakkerlugu klasset 100-t peqataapput! Sapaatip akunneranit sammisaqarfiusumit video una takuuk:

Ilinniartitsissutit saqqummersut siullit nalilersorneqarnerisa kingorna 2022-mi nutartikkamik suliaqartoqarpoq. Massakkut ilinniutit tigummasatit atorlugit ilinnut atuartitannullu ingerlariaatsimik tulluarnerusorisannik pilersaarusiornissannut periarfissaqarneruvutit. Ilinniartitsissutit suliaqartarput, Taama ilillutillu sapaatip akunnerata aallartinnginnerani aallartereersinnaavutit imaluunniit sapaatip akunnerata kingorna nangeqqillugu.

Sapaatip akunnera sammisaqarfiusoq siulleq (www.extreme-e.com) -imit aningaasaliiffigineqarpoq, Ilinniartitaanermullu Aqutsisoqarfik UNICEF Kalaallit Nunaallu suleqatigalugit ineriartortinneqarluni. Maannali suliniut tamarmi Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutinut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfimmuut kiisalu Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmuut tunniunneqarpoq, suliniullu Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup ingerlappaa. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup saqqummersitaq nutartigaq UNICEF Kalaallit Nunaat siunersiueqatigalugu suliaraa.

Neriuppugut illit suliaqartarput pissarsiaqarfigilluarumaarutit atuartuutivillu aamma pissarsiaqarfigilluarumaaraat.

Nuannisarluarisi!

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik
Aqutsisoqarfimmi pisortaq, Kaali Olsen

UNICEF Kalaallit Nunaat
Programchefi, Maliina Abelsen

Siunertaq

Ilinniartitsissutit uku siunertaat tassaavoq atuartut 8.-10. klassemi atuartut meeqqat pisinnaatitaaffiinik paasisaqarnissaat, silallu pissusiata allanngoriartornerata nunarsuarmut Issittumullu kingunerisaasa suunerinik ilikkagaqarnissaat taamaalillutillu atuartut nunatsinni klimaagentinngornissaat anguniarlugu.

Sap. Ak. sammisaqarfiusoq naammassippat, atuartut ima misigisimassapput silap pissusia pillugu eqqartuinermi, meeqqat inuusuttullu paasitinneqarnissaminnut, tusarniaavigineqarnissaminnut akuutinneqarnissaminnullu pisinnaatitaaffeqartut. Atuartut silap pissusiata allanngoriartornera suunersoq paasisaqarfigisavaat qanorlu allanngoriartornera pilersarnersoq. Silap pissusiata allanngoriartornerata Issittumut nunarsuatsinnullu kingunerisai paasisaqarfigissavaat. Silap pissusiata allanngoriartornera qanoq ililluni unikaallatsinneqarsinnaanersoq aamma paasisaqarfigissavaat. Atuartut namminneq projektiminni silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasumi itisiliinissaminnut piffissaqassapput. Ilinniartitsissutit siunertaraat inuusuttut (atuartut) "klimaagent"-inngornissaat, tamannalu ima nassuiarneqarsinnaavoq:

Agent tassaavoq iliuuseqartoq. Klimaagent tassaavoq inuk silap pissusia pillugu iliuuseqartoq; uani ima paasillugu, inuk silap pissusiata allanngoriartorneranik ilisimasalik, silallu pissusiata allanngoriartorneranik unikaallatsitsiniarluni iliuuseqartoq, imaluunniit taakku pillugit paasititsiniaasoq. Tamanna assigiinngitsutigut iliuuseqarnikkut pisinnaavoq, iliuutsit annikitsut annertuulluunniit aqutigalugit allanngueqataanikkut pisinnaalluni.

Iikkagassat

Ilinniartitsissutissat suliassartaalu atorlugit atuartut makkunanga piginnaangussapput

- FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaata pingaassusia oqaluttuarisinnaanngorlugu
- Silap pissusia pillugu oqallinnermi meeqqat paasitinneqarnissaminnik, tusarniaavigineqarnissaminnik peqataatinneqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut paasisinnaanngorlugu
- Silap pissusia pillugu suliaqarnermi akisussaaffik assigiinngitsunut tutsinneqarsinnaasoq tamattalu nammineq iliuutsivut akisussaaffigivut paasisinnaanngorlugu
- Silap pissusiata allanngoriartornera pinngortitap nammineq pilersitaa aammalu inunnit pilersinneqartoq oqaluttuarisinnaanngorlugit, qanorlu Issittumi nunarsuarmilu tamarmi pinngortitamut, avatangiisinut inuiaqatigiinnullu sunniuteqarnersut oqaluttuarisinnaanngorlugit
- Klimaaftryk suunersoq nassuiarsinnaanngorlugu nunattalu klimaaftrykia suunersoq oqaluttuaralugu
- CO₂ -mik toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsinerup assigiinngissusia paasisinnaanngorlugu
- Silap pissusianut tunngasumik projektioqataanermikkut klimaagentit suliaqarsinnaanngornissaat.
- Ilisimasaminnik ingerlatitseqqinnissaat aamma/imaluunniit iliuutsinik aallartitsinissaat, silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik paasissutissiumallutik, qanorlu allannguutit unikaallatsissinnaanerivut, iliuutsillu aalajangersimasut aallartillugit, taamaalilluni CO₂-mik aniatitsinermut annikillisaqaatalutik.

Ilinniartitsissutit meeqqat atuarianni angajullernut anguniakkat tunngavigivaat:

§ 4, imm. 2

"Atuartut nammineq inuunerminnut akisussaassuseqarsinnaasunngussapput allallu inuunerannut akisussaqaataasinnaanngussallutik."

Aamma § 4, imm. 3

*"Atuartut inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffiusuni akisussaaffitik, pisinnaatitaaffitik pisussaataaffitillu ilisi-
maarillualissavaat."*

Taakkua saniatigut aamma fagini anguniakkat tunngavigineqassapput:

Pinngortitalerineq, kap. 10, § 30

*"Atuartsinerup peqataaffigissavaa atuartut pinngortitamik pissarititaanillu atuinermut tamassumalu avata-
ngiisnut inuuniarnermullu kingunerinut soqutiginninnissaat, isummersornissaat akisussaaffeqartutullu mi-
siginissaat."*

Inuiaqatigiilerineq, kap. 7, § 18

*"Atuartut paasisimasaqarfigilissavaat inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffiusuni aalajangiussanut kisimiilluni
suleqateqarlunilu sunneeqataasinnaaneq".*

Atuartsissutini kalaallisut (kap 3, § 5), qallunaatut (kap 4, § 9) tuluttullu (kap 5, § 13)

*"Atuartsinerup atuartut siuarsassavai misigisaqarnermut, naliliinermut, isumaliuteqarnermut isummerfi-
ginninnermullu kiisalu misigissutsiminnik, misilittakkaminnik, ilisimasaminnik isummaminnillu oqaatiginnin-
nermut piumassusiat piginnaasaallu".*

*"Atuartsinerup kingunerisa ilagissavaat atuartut ilisimasanik misilittakkanillu ingerlatitseqqinnerni, sule-
qatigiinnerni inuillu akornanni iliuuseqatigiinnerni oqaatsit sakkutut atornerisa pingaassusiannik misi-
gisaqarnissaat".*

*"Atuartut inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffiusuni akisussaaffitik, pisinnaatitaaffitik pisussaataaffitillu ilisi-
maarillualissavaat."*

Ilinniartitsissutissat tulleriaarneqarnerat pilersaarusiorninnilu siunnersuutit

Siunertat ilikkagassallu tunngavigalugit sap.ak.sammisaqarfiusumi ullut tallimat ingerlanerini atuartut ilisimasaqarnerulernissaat itisiliinissaannillu periarfissinnissaat anguniarparput. Tamanna arlalitsigut pisinnaavoq, illillu nammineerlutit qanoq ingerlanneqassanersoq suliassiissutillu suut atorniarnelugit aalajangissavat. Qanoq tulleriaarnissaannut isumassarsiorusukkuit skema ataaniittoq misissorsinnaavat.

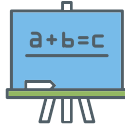
ATAASINNGORNEQ	MARLUNNGORNEQ	PINGASUNNGORNEQ	SISAMANNGORNEQ	TALLIMANNGORNEQ
Sap.ak.-ni pisanut aallaqqaasineq. Siunertaq imarisaalu. Ilisimasaqalerniarneq: Klimaagenti suua? Meeqqat pinsinnaatitaaffii Meeqqallu pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut tulluurtut Silap pissusiata allanngoriartornera suua? Sila aamma silap pissusia	Ilisimasaqalerniarneq Silap pissusiata allanngoriartornera suua? Naatitsivittut sunniut Silap pissusiata allanngoriartornera pinngortitap pilerisita inuullu pilerisita Silap pissusiata allanngoriartornera kinguneri Nunarsuaq tamakerlugu – Issittoq Siku Innuttaasut Uumasut	Ilisimasaqalerniarneq Klimaaftryk Toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsineq Kal. Nunaata klimaaftrykia Iliuuseqarneq – qanoq iliorsinnaavugut? Nunat tamalaat akornanni Nunatta iluani Nukik ataavartoq	Projektimi itisiliineq Itisiliineq Atuartut eqimattakkaarlutik imalt. Namminneerlutik suliaqassapput sammisamillu itisilerusutaminnik nassaarlutik. Atuartut siunnersorlugit tapersorlugillu	Projektimi itisiliineq naggasiinerlu Atuartut siunnersorlugit tapersorlugillu Sap. Ak. sammisaqarfiusoq naammassillugu Naggasiinermi atuartut ilisimasminnik ingerlatitseqqinnissaannik periarfissikkat

Ilinniartitsissutini suliassiissutaasinnaasut assigiinngitsut naqinneri **silittumik** nalunaaqutsikkat skemami nassaarisinnaavatit. Ima paasillugu, skemami allassimasunit suliassat amerlanerujussuupput. Sap. Ak. qanoq aaqqissorneqarsinnaanersoq takusinnaaniassagaku skema isumassarsiorfissatut suliaavoq. Suliassat sorliit toqqarniarnerlugit suliassat/sammisat ilaat allanit samminiarnernerlugit illit nammineq aalajangissavat. Atuartut namminneq soqutigisaminnik itisiliinissaanissaannik periarfissippavut. Taamaattumik ilinniartitsissutini skabeloneqarpoq ima qulequtalimmik "Itisiliineq". Tassaniipput apeqqutit atuartunut iluaqutaasinnaasut sunik misissuerusunnerinik, qanoq iliorniarnerinik sumillu takussutissamik suliaqarniarnerinut tunngatillugu. 2021-mi silap pissusia pillugu sapaatip akunneqarnerani atuartut tamarmik assigiimmik paasiniagassaqarput: *Qanoq ililluta Kalallit Nunaanni CO₂-mik aniatitsineq annikillissinnaavarpur?* Paasiniagassaq taanna atoqqikkusukkusiuk atoqqissinnaavarsi. Imaassinnaavorli aamma illit atuartutitillu allamik sammisaqarusunnerulersimasusi, sap.ak.-ni ulluni siullerni ilisimasaqalerniarnermi pisi-masassassinik.

Suliassiissutit tamarmik ima ilisarnaateqassapput

- Anguniakkat
- Atortussat
- Piareersarneq
- Paasisaqarnerugit
- Imarisai
- Naggasiineq.

imalu tullerriaagaassallutik:

Quppernemi kingullerni sammisat assigiinngitsut pillugit nittartakkat tulluarsinnaasut linkiinik imalimmik ilisimasani katersugaasivimmik peqarpoq.

Quppernerrissaaq kingullerniippoq ordbogi, oqaatsit pingaarnert isumaannik nassuiaatitalik.

Internetimik atuineq

Sapaatip akunnerani ilinniartitsissutissat tamarmik internetimi nassaarineqarsinnaassapput uani www.iserasuaat.gl. Videonik takusassaqaaramik sammisarlu pillugu paasisutissanik ujartuisussaagamik, atuartut internetimut attaveqartassapput. NaI. Ak. atuartitsiviusunut ataasiakkaanut "paasisaqarnerugit" aqutugalugu nittartakkanut assigiinngitsunut linkit nassaarisinnaavatit. Taakku illit ilinniartitsisutut piareersarnissannut atugassatut naatsorsuussaanerupput. Linkit arlallit nittartakkanut kalaallisut qallunaatullu allasimasunut linkiupput, linkilli arlallit qallunaat nittartagaannut linkiupput, ilaallu tuluttut allasimallutik. Ilinniartitsissutissat arlallit videopput. Amerlanerit kalaallisut oqaluttortaqarput qallunaatullu allagartalersugaallutik. Videolli ilaat tuluttut imaluunniit qallunaatut oqaluttortaqarput. Videonik isiginnaalersinnasi videot aareerseqassapput, tamarmillu takusinnaasaannik isiginnaartinneqassapput, taamaalilluni skærmit arlallit atunngikkaluarlugit isiginnaartoqarsinnaalluni.

Ilinniartitsisunut ilitsersuut atuartullu atuagaat

Ilinniartitsisunut ilitsersuut tigummivat. Tassaniipput paasisutissat tunngaviusut, suliassat tamarmik nasuiarneqarneri qanorlu suliassat ingerlanneqarnissaannut ilitsersuutit. Atuartut atuagaannik aamma peqarpoq, ilinniartitsisunut ilitsersuutip assingajaa paasiuminarsagaq. Atuartut atuagaanniipput suliassat tamarmik, taamaalillutik atuartut namminneerlutik iPad-iminni pappiaqqalluunniit anisitat atorlugit suliassanik suliaqarsinnaanngorlugit. Atuartut atuagaat tamaat atuartut iPad-iinut aaneqarnissaa siunnersuuti-gaarput. Ilinniartitsisunut ilitsersuummiittut suliassat tamarmik atuartut atuagaanni quppernemi sorlermiinnersoq takuneqarsinnaasassaaq.

Logbog

Sapaatip akunnerani sammisaqarfiusumi atuartut logbogeqartinneqarsinnaapput. IPaditik atussaneraat imaluunniit atuagaaranngumik quppersagaqassanersut illit aalajangissavat. Sapaatip akunnera tamaat atuartut logbogi atorsinnaassavaat. Sammisaq pillugu atuartut isumassarsiatik, apequtissatik eqqarsaatitillu allattorsinnaavaat. Sammisaq pillugu ilusiliorsinnaapput titartaallutillu, nittartakkat, atuakkat allallu qulequtaat allattorsinnaavaat sammisamullu tunngasumik atuarunik imaluunniit soqutiginartumik takusaqarunik allattuisinnaallutik. Atuartut logbogeqarnissaat aalajangiutissagukku taava atuartut logbogeqarnissaminik aallartilluarnissaat illit akisussaaffigissavat.

Ilinniartitsisuunngitsumik saqqummiisitsineq

Sapaatip akunnerata ingerlanerani ilinniartitsisuunngitsumik saqqummiisussamik pulaartoqarsinnaaneq isumaliutigisinnaavat. Assersuutigalugu ukuusinnaapput:

- Aalisartoq piniartorluunniit inuussutissarsiormermini silap pissusiata allanngoriartornerata kingunerinik atugaqarsimasoq
- Utoqqaq silap pissusiata allanngorneranik malugisaqarsimasoq
- Ilisimatoq uumassusillit assigiinngissitaarnerisa allanngornerinik ilisimasalik
- Aqqsinniortoq imaluunniit illuliortoq, nunap qeruaannartup aakkiartornerata kinguneranik sulinermini misilittagalik
- Nukimmik ataavartumik sulialik
- Nukimmik nutaalamik ineriartortitsinermik sulialik - power to X

Ilinniartitsisuunngitsumik saqqummiisoqarnissaanik periarfissaqarussi soorunami illit akisussaaffigissavat saqqummiisup ilisimasaata atuartullu ilinniagassaasa imminnut ataqatigiissinnissaat. Eqqaamallugu saqqummiisoq ilinniartitsisuunngimmat, illilli ilinniartitsisuullutit.

Ilinniartitsisup piareersarnera

Ilinniartitsissutissap imarisaasa paasilluarnissaannut piareersarnissamut piffissaqarnissaq pisariaqasaaq, nukissatillu atuartullu qaffasissusiat naapertorlugu sap.ak. pilersaarusiortlugu. Sap.ak.-ta ingerlanisaanut skemaliorit atuartullu malinnaasinnaaniassammata nivinngarlugu.

Atuarfimmi avatangiiserisasi sap. ak. sammisaqarfiusumi isumassarsinarnissaat anguniarlugu piffissamik atuiiffigikit. Igaq ataaseq nivinngaavissanngortiguk, sapatip akunnerata ingerlanerani paasissutissat, ti-tartakkat, isumassarsiat assigisaallu nivinngarneqarsinnaanngorlugit. Atuartut allattaavimmik logbogeqasappata allattaavinnik piareersimatitsererina.

Ataaniittut aniatikkik (ilanngussaq takuuk) sapaatillu akunnerata ingerlanerani atuartut suliffigisartagasaaanni nivinngarlugit:

- FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa
- FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai
- Naatitsivittut sunniutip titartarneqarnera (drivhuseffekten)
- Seqernup qinngornerisa uterarnerata titartarneqarnera (albedo)
- Nunarsuarmi kiassutsip CO₂-millu aniatitsinerup allanngoriartornerisa graf-iliarineqarnera
- Kalaallit Nunaanni nukik ataavartoq
- Oqaatsit suunerinik nassuiaalluni ordbogi (ilinniartitsissummi quppernerit kingulliit ilaanniippoq)
- Allat...

Sapaatip akunnerata ingerlanerani illit maligassiuilluassaatit, silap pissusianut tunngatillugu iluaqutaasusaniq iliuuseqarlutit. Silap pissusianut akornutaasinnaasunik ileqqoqaruit imaluunniit pissuseqaruit, taava siulliullutit allanngugit. Sapinngisamik nuannersunngortitsiniarna. Atuartut imminnut ajorissanngillat, silap pissusiata allanngoriartornerata kinguneri pillugit imminnut pisuutissanngillat. Oqaluttuutissavatit silap pissusia allanngoriartulereersoq, taamaattorli tamatta ileqqutta allanngortinnissaat pingaaruteqartoq. Neriuteqarpugut, kisianni aamma massakkut iliuuseqartariaqarpugut.

KLIMAAGENTI

Suliassaq tulliuuttooq klimaagentip suuneranut qanorlu klimaagentinngortoqarsinnaaneranut tunngavoq.

Klimaagenti suua?

Atuartut klimaagentit inuusuttut naapissavaat isumassarsiorfigalugillu. Atuartut eqqartussavaat klimaagenti suusinnaanersoq qanorlu ilillutik klimaagentiusinnaanerlutik.

Anguniagaq: Atuartut paasissagaat klimaagenti suusinnaanersoq. Atuartut eqqarsaatersuutigissavaat klimaagentit suna oqariartuutigineraat qanorlu oqariartuutigisarneraat. Atuartut eqqarsaatigissavaat qanoq ilillutik klimaagentinngorusunnerlutik.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 6 Videot, iPad-it

Piareersarneq: Videot isiginnaakkit Greta Thunberg-ilu pillugu paasissutissanik ujarlerit. Piumaguit klimaagentit allat ujakkit.

Paasisaqarnerugit:

Ivalu Barlach pillugu allaaserisaq: <https://sermitsiaq.ag/node/70795>

Sascha Blidorf pillugu allaaserisaq: <https://sermitsiaq.ag/node/218641>

Videot Greta Thunberg-imut tunngasut/-ip suliai:

https://www.youtube.com/watch?v=uRgJ-22S_Rs

<https://www.youtube.com/watch?v=EAmUIEsN9A>

<https://www.youtube.com/watch?v=VFkQSGyeCWg>

IMARISAI:

Aallaqqaasiutigalugu atuartut videonik isiginnaassapput, nunatsinni klimaagentit imaluunniit klimaagentiusimasut inuusuttut marluk pillugit videoliat. Eqqumaffigissavat meeqqat inuusuttullu ilaasa silap pissusiata ajornartorsionera ernummatigimmassuk, tassami kinguaariit taakku siulimik iliuusaasa kinguneri atortussaavaat, namminnerli aamma iliutsimik kinguneri. Ernumaneq neriuunermik neriuuarnermillu taarserneqassaaq. Allannguisoqarsinnaanera oqaatigissallugu pingaaruteqarpoq.

Videot Ivalu Barlach-ip suliai pillugit (<https://www.youtube.com/watch?v=YqHP-q8MBJl>)

kingornalu Sascha Blidorf-ip suliaa pillugu atuartunut takutikkit

(<https://www.youtube.com/watch?v=p3AgYoeY0Wc>), marluullutik assigiinngitsutigut silap pissusiata oqaluserineqarnerulernissaanut peqataanikuupput – aamma inuusuttut akornanni.

Atuartut marlukkaartikkitt oqaloqatigiissutigitillugillu uku:

- Ivalu Barlach aamma Sascha Blidorf kikkuuppat?
- Sulerisimappat?
- Qanoq oqariartuuteqarpat?

Inuusuttoq silap pissusia pillugu oqallinnermi ersarilluartoq politikerinillu siuttunik akuutitsiniartooq tassaa-voq Greta Thunberg. Atuartut youtubemi Greta Thunberg pillugu ujaasitikkitt.

Atuartut apeqqutit uku akissutissarsiniassavaat:

- Greta Thunberg kinaava?
- Suna oqariartuutigivaa?
- Qanoq ililluni oqariartuutini apuunniarsaraa? Atuartut Greta pillugu qanoq isumaqarnersut aperikkitt, kiisalu suliniutai oqalugiaataalu qanoq igineraat.

Atuartut aperikkitt qanoq klimaagentiusoqarsinnaanersoq. Isumassarsiaat allattarfissuarmut allattukkit.

Atuartut isumaqarpat klimaagentiussagaanni aatsaat ass. Greta Thunberg-itut imaluunniit Ivalu Barlach-itut suliaqartigeqqartariaqarlutik? Oqarfigissavatit taamaattariaqanngitsut kingornalu oqaluuserisiuk klimaagenti qanoq nassuarneqarsinnaanersoq:

PAASISSUTISSAT: KLIMAAGENTI

Agenti tassaavoq iliuseqartoq. Klimaagenti tassaavoq silap pissusia pillugu iliuseqartartoq, tassa ima paasillugu inuk silap pissusiata allanngoriartorneranik ilisimasalik, ilisimasaminik siammarterisoq aamma/imaluunniit iliuseqartitsisoq, silap pissusiata allanngoriartorneranik unikaallatsitsisumik. Tamanna ima pi-sinnaavoq isummernikkut, ilisimasanik siammarterinikkut, iliuitsit annikitsut annertuulluunniit, akisussaaf-feqarfinni assigiinngitsuni allannguineramik kinguneqartumik.

Naggasiineq:

Marlukkaartillugit oqaloqatigiisikkitt qanoq ilillutik klimaagentiusinnaanerannik, ataatsimoorlusilu oqaluuse-risiuk. Sap.ak.-ta ingerlanerani oqaluuseqqissinnaavarsi, atuartut ilisimasaqarnerulaalerpata itisiliinissa-minnillu suliaqalerpata.

MEEQQAT PISINNAATITAAFFII

Suliassat ataaniittut UNICEF-ip suuneranut FN-illu Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaannut tunngapput, pisinnaatitaaffiup suuneranut, qanorlu isummamik anitsisinnaanermut tunngallutik. Suliassat ataaniittut atorsinnaavatit imaluunniit nammineq suliassanik ujarlersinnaavutit, uani

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/forside-groenland/> / <https://rettighedsskoler.unicef.dk/>

FN-ip Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutaata sularinerani siunertarineqarpoq atuartut paasissagaat qanoq ililluni klimaagentiunikkut Meeqqat pillugit Isumaqatigiissummi pisinnaatitaaffiit eqquutsinneqarsinnaasut.

Taamaattumik suliassani anguniarneqarpoq: Atuartut paasissagaat peqataatinneqarnissaminnut silallu pissusia pillugu oqallinnermi tusaaneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarnertik. Atuartut allanngueqataasinnaanertik paasissagaat.

Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut kalaallisut

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/>

Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut qallunaatut: <https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

Paasisaqarnerugit:

UNICEF Kalaallit Nunaanni

<https://www.unicef.gl/meeqqat-pisinnaatitaaffii-meeqqanut-paasiuminarsarlugit/>

UNICEF Danmarkimi: <https://www.unicef.dk/boernekonventionen-og-boerns-rettigheder/>

PAASISSUTISSAT: UNICEF – FN-ip meeqqanut suliniaqatigiiffia

UNICEF tassaavoq FN-ip meeqqat pillugit aningaasaateqarfia nunarsuarmilu meeqqat ikiorniarlugit suliniaqatigiiffiit annersaraat. UNICEF FN-imit 1946-imi pilersinneqarpoq sorsunnersuup aappaata kingorna meeqqat kaallutillu atugarliortut ikiorniarlugit. 1953-imi UNICEF meeqqat nunarsuaq tamakkerlugu najugallit pillugit suliaqalerpoq, ullumikkullu UNICEF-ip nunat 150-iniit sinnillit suliffigivai, meeqqat inuuginnarnissaannut ineriartornissaannullu pingaarutilinnik tamanik suliaqarluni. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut suliaanni pingaarutilimmik inissisimavoq, meeqqallu illersorneqarnissaminnik immikkut pisariaqartitsisut ikiorneqarnissaat suliassaqarfinni pingaartinnerpaasaasa ilagaat.

UNICEF Danmark-ip nunatsinni allaffia aamma NAKUUSA

UNICEF Danmark tassaavoq UNICEF-ip Danmarkimi immikkoortortaa nunatsinnilu 2011-mit suliaqartalerpoq, piffissamilu tassani kalaallit meeqqat atuartut akornanni meeqqat pisinnaatitaaffiik ilisimasat anner-tunerujussuannangornikuupput. 2019-imi UNICEF Kalaallit Nunaanni allaffeqalerpoq Nuummi inissisimasu-mik. www.unicef.gl

Namminersorlutik Oqartussat qanimut suleqatigalugit UNICEF-ip 2011-mi suliniut NAKUUSA pilersippaa, tassanilu anguniagaq pingaarneq tassaavoq FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaani tunngaviit pingaartitallu ilisimaneqarnerulernissaat, taamaalillunilu malinneqarnissaat tunngavissilluarumallugu.

www.nakuusa.gl

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqanut TAMANUT 0-init 18-inut ukiulinnut atuuppoq, meeqqallu qanoq pineqarnissaannut najoqqutassiaalluni. Meeqqat ajunnginnissaannik qularnaarisussat immikkoortut 54-iupput. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut nunarsuarmi meeqqanut tamanut atuukkami nunarsuarmut tamarmut atuuppoq, aamma, isumaqatigiissut meeqqanut ataasiakkaanut atuukkami sumiiffinnut tamanut atuuppoq. FN-ip Ataatsimeersuarnerani 20. november 1989 akuerineqarpoq, ullumikkut taamaallaat nunap ataatsip isumaqatigiissutip imarisaa akuerinikuunngilaa, tassalu USA-p.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi allassimavoq meeqqat tamarmik nerisaqarnissaminnik, peqqissuunissaminnik najugaqarfeqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut. Meeqqat aamma atorerlunneqannginnissamut immikkoortitaannginnissamullu illersorneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput aamma atuarfik, sunngiffik aalajangeeqataasinnaanertillu aqqutigalugit ineriartornissaminnut pisinnaatitaaffeqarput.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip meeqqat ukuninnga pisinnaatitaaffeqarnerat qularnaarpaa

- Tunngaviusumik pisinnaatitaaffiit eqquutsinneqarnissaat (ass. nerisassaqarneq, peqqissuuneq najugaqarnerlu)
- Ineriartorsinnaanermut (ass. atuarfik, sunngiffik paasissutissallu aqqutigalugit)
- Illersorneqarnissamut (sorsunnermut, nakuusernermut atorerlunneqarnermullu).
- Oqartussaaqataanissamut (ass. sunniuteqarneq, peqataaneq killilersugaanngitsumillu oqaaseqarsinnaaneq).

UNICEF silallu pissusiata ajornartorsiornera

Nunarsuarmi silap pissusiata ajornartorsiornera meeqqat pisinnaatitaaffiinnut kalluaavoq; siuariarnernut ajoqutaasinnaanera pissutaalluni, aammali nutaanik siuariaateqartoqarnissaanik akornusiisinaanera pissutaalluni. Silap pissusiata allanngoriartornera pissutaalluni meerarpassuit, pingaartumik nunani piitsuunerpaani, angerlarsimaffitik qimattariaqartarpaat meeqqallu kaattut amerliartuinnarput. Silap pissusiata allanngoriartornera ajornartorsiorneranut allanut allisaatit ippoq, inuillu nerisassanik imermillu minguitsumik pissarsisinaanissaannut pitsaasumillu inuuneqarnissaannut sunniuteqartarluni. Oqartoqarsinnaavori aamma silap pissusiata ajornartorsiornera meeqqat pisinnaatitaaffiinnik nukittorsaataasoq, nunarsuarmi meeqqat nukittunerusumik nipeqalersikkamigit, piumasaralugulu nunarsuaq piujuartitsinerusumik ingerlalnissaa; nipi taanna tusaaniartariaqarparput, tassami meeqqat pisinnaatitaaffiisa tunngaviusut ilagimmassuk. UNICEF-ip nunani tamani ineriartorneq piujuaannartitsinermik tunngaveqarnissaata qularnaarnissaa peqataaffigerusuppaa, kiisalu silap pissusianut nunarsuarmullu ajornerulersitsinnginnissaa. UNICEF-ip silap pissusia pillugu iliuserisai pingarnerit marluk tassaapput silap pissusiata avatangiisillu allanngoriartorerisa kingunerinut meeqqat illersorneqarnissaat, meeqqallu allannguisinnaasutut isigineqarnissaat. Kalaallit meerartaat ullumikkut silap pissusiata allanngoriartornerata kingunerisaanik allannguutinik annertuunik misigisaqarneq ajorput. Kiannerulerneratali kingunerisaanik nunatsinni aalisarneq, piniarneq sanaartornermilu periutsit sunnerneqarput. Tamanna angajoqqaat inuussutissarsiorneranut namminnerlumi siunissami inuussutissarsiornissaannut sunniuteqarsinnaavoq.

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa suunersoq atuartunut saqqummiunneqassaaq.

Anguniagaq: FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa atuartut nassuiarsinnaassagaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 9 Logbogi imaluunniit arlaat allaffissaq.

Piareersarneq: Meeqqat pillugit isumaqatigiissut anillatsiguk (imaluunniit atuartut iPad-iminni misissorsinnaavaat).

Paasisaqarnerugit:

www.unicef.gl

www.unicef.dk

www.nakuusa.gl

IMARISAA:

Ataani allassimasoq atuarak imaluunniit atuartut atuartikkitt:

Nunarsuarmi meeqqat tamaasa kisissasuugukkit 2,2 milliardimut kisitsissagaluarpuit! Nunarsuarmi inuit katillugit 7,3 milliardiusunit meeqqat pingajorarterutingajaapput. Sekundit tamaasa nunarsuarmi meeqqamik inunngortoqartarpoq, maanilu Kalaallit Nunaanni ukiut tamaasa 850 miss. inunngortarput. Nunatsinni inuit 56.000-it sinnilaarpaat, taakkunanilu meeqqat 15.000-it missaanniipput, tamarmillu immikkut pisinnaatitaaffeqarput. Pisinnaatitaaffiit taakku ima taasarpavut Meeqqat pillugit isumaqatigiissut. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqanut 0-init 18-inut ukiulinnut TAMANUT atuuppoq, meeqqallu qanoq pineqarnissaannik najoquttassiaalluni. Immikkoortut 54-iupput, meeqqat tamarmik ajunnginnissaannik qularnaarisussat.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi allasimavoq meeqqat tamarmik nerisassaqaarnissaminnut, peqqissuunissaminnut angerlarsimaffeqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut. Meeqqat aamma pisinnaatitaaffeqarput atorlunneqannginnissamut immikkoortinneqannginnissamullu illersorneqaarnissaminnut, atuarnertu, sunngiffeqaarnertu oqartussaaqataarnertu aqqutigalugit ineriartornissaminnik pisinnaatitaaffeqarput. Nunat 193-it Meeqqat pillugit isumaqatigiissummik atsioqataanikuupput.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip meeqqat ukuninga pisinnaatitaaffeqarnerat qularnaarpaa

- Pisinnaatitaaffiit tunngaviusut eqquutsinneqarnissaat (soorlu ass. nerisassaqaarnissaq, peqqissuunissaq najugassaqaarnissarlu).
- Ineriartorsinnaanerit (ass. atuarnikkut, sunngiffeqarnikkut paasisutissallu aqutigalugit)
- Illersorneqarnissaq (ass. sorsunnermut, nakuusernermut atornerluinermullu)
- Oqartussaaqataaneq (ass. sunnuteqarneq, peqataaneq killiligaananilu oqaaseqarsinnaaneq).

Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut pillugit atuartut marlukkaartillugit eqqartuisikkat.

Apeqquutillu ataaniittut ataatsimoorlusi oqaluuserisigit. Apeqquutit oqaatigikkat ataatsimoorlusilu akissutisarsiniarsigit. Atuartut atuagaanni apeqquutit allassimapput – taamaallaallu ilinniartitsisunut ilitsersuummi akissutiit allassimallutik.

- Pisinnaatitaaffik suua? *Pisinnaatitaaffik tassaavoq sunaluunniit meeqqap pisariaqartitaa pisinnaatitaaffigisaalu.*
- Arlaannik pisinnaatitaaffeqarluni qanoq isumaqarpa? *Pisinnaatitaaffeqarneq tassaavoq arlaannik pisinnaatitaaneq. Arlaannik pisinnaatitaagaanni aamma piumasarineqarsinnaavoq. Pisinnaatitaaffik inatsitupajaaq ippoq. Meeqqat pisinnaatitaaffiit tunngatillugu assersuutigalugu ima isumaqarpoq, inersimasut meeqqat paarilluassagaat. Pisinnaatitaaffeqarneq ima isumaqarpoq, inersimasut sapinngisartik tamaat Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut malissagaat, immikkoortummi taakku qularnaartussaavaat meeqqat pitsaasumik inuuneqarnissaminut pitsaanerpaanik atugassaqaarnissaat.*
- Meeqqap pisinnaatitaaffiisa eqquutsinnissaat kia isumagissavaa? *Meeqqap angajoqqaavisa/angajoqqaatut akisussaaitaasuisa isumagissavaat, angajoqqaavisalu ajornartorsuutigippassuk, oqartussat akuliutissapput ikiuullutillu.*
- Nunarsuarmi meeqqat tamarmik assigiinnik pisinnaatitaaffeqarpat? *Aap! Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi pisinnaatitaaffiit allassimasut meeqqanut tamanut atuupput, meeqqalli pissutsini assigiinngitsorujussuarni najugaqartarput taamaalillutillu pisinnaatitaaffimminnik atuisinnaanerit aamma assigiinngitsorujussuullutik. Kalaallit Nunaanni aamma assigiinngillat, ass. nakorsamut qanoq ungasitsiginersoq.*
- Pisinnaatitaaffeqarnermi aamma akisussaaffeqartoqarpa? *Inuiaqatigiinniittut tamarmik akisussaaffeqarput – inersimasut meeqqallu. Pisinnaatitaaffinnik atuinermi aamma pingaaruteqarpoq allat pisinnaatitaaffii ataqqinerlugit eqqarsaatigissallugu.*

Naggasiineq:

Kalaallit Nunaanni Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut eqquutsinneqarnerisooq atuartullu oqaluuserisiuk. Pisinnaatitaaffiit sorliit immikkut eqqumaffigineqartariaqartut atuartut isumaqarpat?

Kissaatit pisinnaatitaaffillu

Suut pisinnaatitaaffiunersut suullu kissaataanersut taakkulu assigiinngissutaat pillugit atuartut suliaqasapput.

Anguniagaq: Pisinnaatitaaffiit kissaatillu assigiinngissutaat atuartut paasissagaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 12 Pappiaraq anillatsitaq kissaatinik pisinnaatitaaffinnillu imalik. Qi-uutit.

Piareersarneq: Pappiaraq kissaatinik pisinnaatitaaffinnillu imalik anillatsiguk.

IMARISAI:

Suut pisinnaatitaaffiunersut suullu kissaataanersut taakkulu assigiinngissutaat pillugit atuartut suliaqasapput. Pappiaqqamut atuartut marlunnik kolonnelioqqussavatit: kolonne ataaseq qulequtaqassaaq "Pisinnaatitaaffiit" kolonnellu aappaa qulequtaqassaaq "Kissaatit". Atuartut marlukkaarlutik 5-10 minutsit iluini qiortaassapput tulluarsorisaminnullu iliorarlugit "Kissaatit"-nut imaluunniit "Pisinnaatitaaffiit"-nut.

 Et sted at bo	 Sund mad	 Beskyttelse mod misbrug	 Uddannelse	 Eget værelse	 En computer
 Sundhedspleje	 Ren luft	 Fritid og hvile	 Ret til at udtrykke sine meninger	 Penge, man kan bruge til, hvad man vil	 Fastfood
 Mulighed for at praktisere sin kultur, sprog og religion	 Rent vand	 Ligestilling og beskyttelse mod diskrimination	 Et fjernsyn	 En musikafspiller	
 Smart tøj	 En cykel	 Rejser			

Piffissaq qaangiuppat atuartut marlukkaartunik allanik naapeqateqassapput.

- Eqimattat imminnut saqqumiiffigissapput, qiortakkatik kissaatinut imaluunniit pisinnaatitaaffinnut iliorar-simanerlugit paasinierlugit. Arlaat assigiinngippata taava iliorarnerinut isumaqatigiissinnaanerlutik paasiniassavaat. Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut misissorneqarsinnaapput.
- Taava eqimattat tamaasa qinnuigissavatit kortinik arfineq pingasunik pisariaqavinningsunik peerseqqul-lugit. Oqallinnissaannut piffissaqarluartikkitt. Kortit pisariaqartivinningsaat katersukkit.
- Eqimattat qinnuigissavatit kortit sinneruttut "Kissaatit"-nut imaluunniit "Pisinnaatitaaffii"-nut ileqqullugit nooqqullugilluunniit.

Naggasiineq:

Klassemi oqaloqatigiissutigisiuk kortit Kissaatit"-nut imaluunniit "Pisinnaatitaaffii"-nut ilinissaat qanoq issi-manersoq. Kortit ilaasa peernissaat ajornannginnersoq ajornakusoornersorluunniit aperikkitt.

Inummiit inummut pisinnaatitaaffii kissaatillu assigiinngitsuunersut oqaloqatigiissutigisiuk. Sooq taamaap-pa/taamaangila? Kulturit imaluunniit inuiaat assigiinngitsut pisinnaatitaaffii kissaataallu assigiinnginner-sut oqaluserisiuk. Sooq taamaappa/taamaangila?

Silap pissusia pillugu sap.ak-ni pisinnaatitaaffiit suut suliarissavavut?

Anguniagaq: Silap pissusia pillugu sap.ak.-ni pisinnaatitaaffiit ataasiakkaat qanoq suliarinissaannut atuartut namminneerlutik eqqarsaatersornissaat.

Atortussat: Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut atuartut pigineraat isumagiuk, iPad-iminnilu pisinnaatitaaffinnut ataasiakkaanut ujaasinissaminnut atuartut isersinnaanissaat isumagiuk..

Piareersarneq: Pisinnaatitaaffiit sap.ak.-ni sammissallugit nammineq pingaarsorisavit nassaarinissaanut piffissaq atoruk.

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/> imaluunniit qallunaatut uani: <https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

Paasisaqarnerugit:

Atuarfiit pisinnaatitaaffinnik tunngavillit (KAL): <https://rettighedsskoler.unicef.dk/forside-groenland/>

Atuarfiit pisinnaatitaaffinnik tunngavillit (DK): <https://rettighedsskoler.unicef.dk/>

IMARISAI:

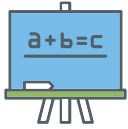
Atuurtut marlukkaarlutik Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut misissuataarlissuk, sap.ak.-nilu sammissassaqqissorisaannik pisinnaatitaaffinnik pingasunik toqqaasikit. Atuurtut marluk atuaqatitik marluk ornissinnaavaat toqqakkaminnullu imminnut saqqummiiffalutik. Naggataatigut klassemi tamassi oqaluuserissavarsi ataatsimoorlusilu sap.ak.-nut pisinnaatitaaffiit pingaarsorisasi nassaaralugit.

Pisinnaatitaaffiit ataasiakkaat kalaallisut allasimasut uani aallugillu anillatsikit: <https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/> <https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/> imaluunniit qallunaatut uani: <https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

Naggasiineq:

Sap.ak-ta naanerani suliassaq oqaluusereqqissanerlusiuk isumaqatigiissutigisiuk, pisinnaatitaaffiit toqqakkasi illassanersut imaluunniit allangussanersut paasiniarlugu.

Isummernerup sumiinnera

Pinnguaat "Isummernerup sumiinnera" pinnguaatigissavaat, oqaaseqaatit assigiinngitsut tunngavigalugit qanoq isumaqarnertik aalajangiutissavaat. Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi immikkoortoq 12 sungiusaatigissavaat: "Meeqqat isumaasa ataqqineqarnissaat: - Meeqqat pissutsinut pingaaruteqartitaminnut killilersorneqaratik oqaaseqarsinnaatitaapput".

Anguniagaq: Atuartut isummaminnik oqaaseqarsinnaanerminnik misilittagaqalernissaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 17 "Isummernerup sumiinnera"-ni oqaaseqaatit nipituumik atuagasatit anillatsissinnaavatit.

Piareersarneq: Apeqqutit siunnersuutigineqartut ilakkit imaluunniit apeqqutinik allanik siunnersuuteqarrit. Pinnguarfiusinnaasumik tulluurtumik nassaarit. Klassep iluanisunnaavoq, aulami, gangimi imaluunniit silami. Pinnguarfissaq marlungorluni avinneqarsinnaasariaqarpoq taamaalilluni immikkoortinneqarsinnaallutik.

Paasisaqarnerugit:

Pinnguaatinik allanik uani ujarlerit <https://rettighedsskoler.unicef.dk/personalerum-groenland/> (KAL). <https://rettighedsskoler.unicef.dk/personalerum/> (DK).

IMARISAI:

Ini pinnguarfigisassarsi marlungorluni avinneqassaaq, inimilu tassani atuartut assigiinngitsunut qeqqis-sinnaapput isumaqatigiinnertik isumaqatigiinnginnertilluunniit apeqqutaatillugu.

Atuartut nassuiaatissavatit Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi immikkoortut ilaat meeqqat oqaaseqarsinnaanernut tunngasut, tassa imaappoq sammisamut tunngatillugu ilisimasaminnik oqaluttuarsinnaapput isummaminnillu anissillutik. Sap.ak.-ni sammisaqarfiusumi atuartut silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik paasisaqassapput, itisiliinissaminnut periarfissaqassapput silallu pissusiata allanngoriartorneranut qanorlu allanngoriartornera unikaallatsissinnaaneripput pillugit paasisaminnik ingerlatitseqqissinnaallutik. Silap pissusia pillugu oqallinnermi isummamik anissisinnaaneq tassaavoq alloriarneq pingaarutalik. Atuartut maanna pinnguassapput, tassanilu apeqqutinik isummernissaminnut, isummersuutiminnik attassisinnaanerminnik isummaminnillu anissinnaanissaminnut sungiusassapput.

Ini marlungorlugi aviguk. Illuaniissapput "Isumaqataalluinnarpunga" illuatungaanilu "Isumaqataaangilluinnarpunga".

Oqaaseqaatit assigiinngitsut nipituumik atuakkit (ataaniittut takukkit). Oqaaseqaat nipituumik atuarneqareeraangat oqaaseqaammut qanoq isumaqarnertik naapertorlugi atuartut inissittassapput. Isumaqataalluinnarunik "Isumaqataalluinnarpunga"-mut qeqqissapput. Isumaqataaangilluinnarunik "Isumaqataaangilluinnarpunga"-mut qeqqissapput. Isumaqataallutillu isumaqataaangikkunik akornannut qeqqissapput. "Isumaqataalluinnarpunga" aamma "Isumaqataaangilluinnarpunga"-p akornanni sumiluunniit qeqqissinnaapput. Uani isummernissaq isummallu attannissaa pingaarnerpaavoq. Oqaaseqaatit ajornanngitsunguanit aallararteriarlutik nalunarsartussapput.

Oqaaseqaatit tamarmik immikkut pingasunik tulleriinneqarput..

1. Oqaaseqaat atuareerukku atuartut isumartik sumiinnersoq naapertorlugu qeqqinnissaannut piffissaqartikkitt.
2. Atuartut atuaqatiminnik oqaluussaqaassapput sooq tassunga qeqqissimanersut paasiniallugu.
3. Atuartut "Isumaqaataalluinnarpunga"-mut aamma "Isumaqaataangilluinnarpunga"-mut qeqqissimasut, qeqqanniittullu apersukkit sooq tassunga qeqqissimanersut.

Oqaaseqaatit (nammineq ilasinnaavatit imaluunniit nutaanik nassaarlutit):

- Mamakujuttutorneq peqqinnarpoq
- Meeqqat isumaat inersimasut tusarnaassavaat
- Innaallagissap sipaarnissaa pingaaruteqarpoq
- Atuartut sunut tamanut naalagaasuuppata atuarneq nuannernerussagaluarpoq
- Angajoqqaat aalajangissanngilaat meeqqatik qaqugukku innassanersut
- Meeqqat ineriartornerannut inersimasut akisussaasuuppit
- Ilinniagaqarneq pingaaruteqarpoq
- Allat isumaasa tusarnaannissaat pingaaruteqarpoq
- Aningaasaateqarluartut aningaasaateqarpiangitsunut tunniussissapput
- Avatangiisinut iliuuseqarnissaq meeqqat akisussaaffingngilaat
- Inuit pilersitaannik silap pissusiata allanngoriartornera pissutaalluni sersersuaq sukkanerusumik aakkiartorpoq
- Tamatta avatangiisivot pillugit akisussaaffimmik tigussisaagut.

Naggasiineq:

Atuartut oqaluttuutikkitt maanna pisinnaatitaaffik 12 sammisimagaat. Aperikkitt qanoq innersoq isummer-nissaq isummamillu anissisinnaaneq. Atuartut aperikkitt silap pissusia pillugu oqallinnermi meeqqat inuusuttullu peqataanissaat qanoq isumaqarfigineraat; sooq isumaqataanersut isumaqataanginner-sul-luunniit aperikkitt.

SILAP PISSUSIATA ALLANNGORIARTORNERA SUUA?

Suliassat ataaniittut silap pissusiata allanngoriartornerisa suunerinut qanorlu pinngortarnerinut tunngapput. Suliassat silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu ilinniarnermut naleqqussarlugit tullerriaagaapput. Atuartuutivit qaffasissusii piffissarlu atorsinnaasarsi naapertorlugu suliassat toqqartussavatit.

Silap pissusia silalu

Atuartut sila silallu pissusiata assigiinngissutaat pillugu suliaqassapput.

Anguniagaq: Atuartut silap pissusiata silallu assigiinngissutaat nassuiarsinnaassagaat. Agguaqatigiissillugu kiassuseq qanoq isumaqarnerisooq qanorlu naatsorsorneqartarnerisooq atuartut nalussanngikkaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 18 IPad-it. Pappialarsuaq imaluunniit pappiaraq A3.

Piareersarneq: Nuummi 18. juni 2022-mi nal. ak. 24-ni kiassutsip uuttorneqarnera. Akunnerit 24-t kingulliit uuttortakkat nassaarikkit.: <https://www.dmi.dk/malinger-seneste-24-timer/>

Paasisaqarnerugit:

DMI, akunnerit 24-t kingulliit uuttortakkat: <https://www.dmi.dk/malinger-seneste-24-timer/>

DMI, silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal):

<https://www.dmi.dk/vejrarkiv/normaler-gronland/>

Silap pissusianut tunngasunik apeqqutinik akissutissarsigit: <https://klimaleksikon.dk/>

IMARISAI:

PAASISSUTISSAT: SILA AAMMA SILAP PISSUSIA

Sila tassaavoq ullut tamaasa misigisartagarput. Siallertarpoq, apisarpoq, anorlertarpoq, seqinnertarpoq il.il. Ilaannikkut ukioq nalinginnaasumit issinnerusarpoq imaluunniit ukioq kiannerulluni imaluunniit aasaq kiannerulluni. Tamakkua silap nalinginnaasumik allanngorarnerivai, silallu pissusiata allanngoriartorneratut taaneqarsinnaanatik.

Silap pissusia tassaavoq ukiuni 30-ni agguaqatigiissillugu silap qanoq innera. Silasiortut uuttortartarpaat kiassuseq/nillissuseq, sialuk/aput, qulisimaneq, nalunaaquttap akunneri seqinnerfiusut, anorip sammivia sakkortussusialu, silaannaap isugutassusia silaannaallu naqitsinera. Tassa imaappoq, sila tassaavoq massakkoqqissaaq pisoq, kisiannili silap pissusia tassaalluni piffissap sivisuup, tassa ukiut 30-t ingerlaneranni agguaqatigiissillugu sila.

Silap silallu pissusiata assigiinnginneri paasiumallugit pingaaruteqarpoq oqaaseq "agguaqatigiissillugu" qanoq isumaqarnerisooq atuartut paasissagaat. Atuartut atuaqatiminnut nassuiassavaat sila ullumikkut qanoq innerisooq, ippassaq sila qanoq innerisooq sapaatillu akunnerata matuma siorna. Silap pissusia nassuiassagunikkut taava ullut tamaasa ukiuni kingullerni 30-ni sila nassuiassagaluarpaat agguaqatigiissillugulu silap qanoq innera nassuiarlugu.

Silap pissusia qanoq innersoq paasinia runikku, taava ukiut 30-t ingerlanerini agguaqatigiissillugu sila uutortassavaat. Ukiut 30-t ingerlanerini ullut tamaasa kiassuseq/ississuseq aamma nittaallat/sialullu pillugit paasissutissat ator neqartarput.

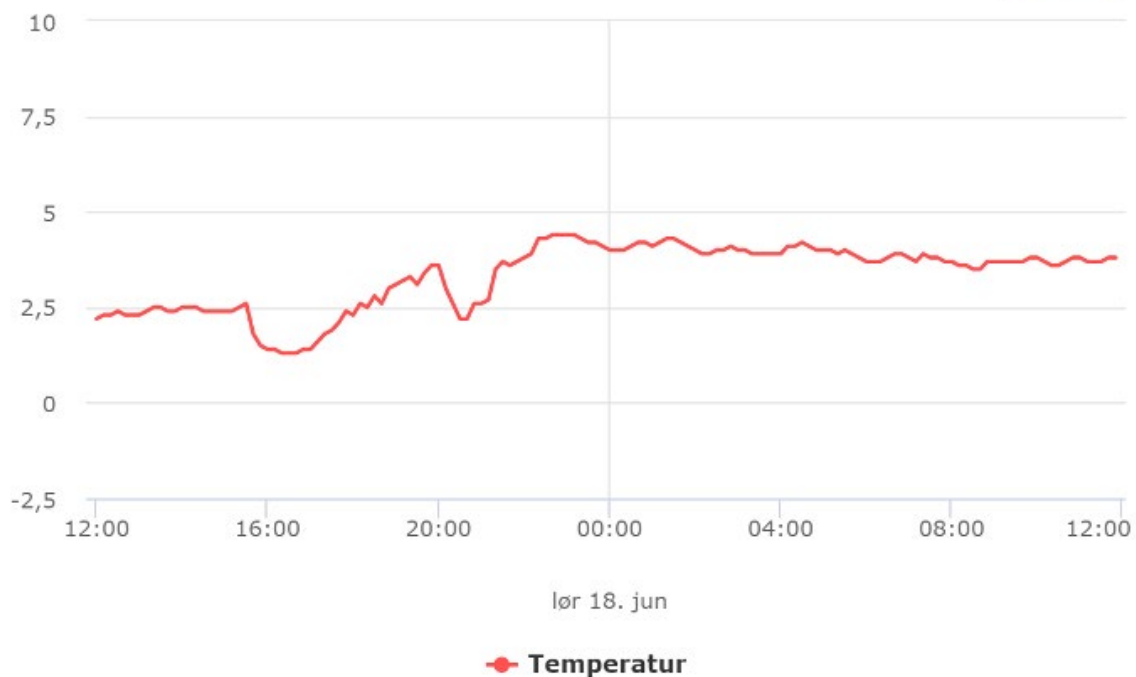
Kiassusiata/ississusiata agguaqatigiissinnerata naatsorsorneqarnera

Maanna atuartut agguaqatigiissitsinermik naatsorsuissapput. Ukiut 30-t naatsorsuinissamit ajornannginnerutikkusullugu ullormut unnuamullu ataatsimut kiassutsiata/ississutsiata agguaqatigiissinnera naatsorsussavaat.

Aajuna ullup unnuallu ingerlanerani kiassutsimut/ississutsimut uuttortaanerit. Uuttortaanerit naapertorlugit agguaqatigiissillugu kiassuseq/ississuseq naatsorsorneqarsinnaavoq.

NUUK

Temperatur (°C)

Ilusiliaq 1: Nuummi 18. juni 2022-mi nal. ak. 24-ni kiassutsip uuttorneqarnera.

Grafi qulaaniittoq atorsinnaavat imaluunniit uunga iserlutit <https://www.dmi.dk/malinger-seneste-24-timer/> (Kalaallit Nunaat nassaariuk, sumiiffillu toorlugu).

Ulloq unnuarlu akunnerit 4-ssaat tamaasa kiassusia/ississusia nassaarisiuk, agguaqatigiissillugulu kiassusia/ississusia naatsorsorlugu.

Assersuutigalugu Nuuk, junip 18-iat 2022, ima kiassuseqarpoq:

Nal.: 12 16 20 00 04 08
 Kiassuseq °C: 2,3 + 1,4 + 3,6 + 4,0 + 3,9 + 3,7 = 18,9

Agguaqatigiissillugu 18,9: 6 = 3,15°C

Aamma oqaluuserisinnaavarsi qanoq ililluni agguaqatigiissillugu kiassuseq/ississuseq naatsorsorneqarsinnaanersoq, ass. sap.ak.-nut, qaammammut, ukiumut ukiunullu 30-nut.

Silap pissusia

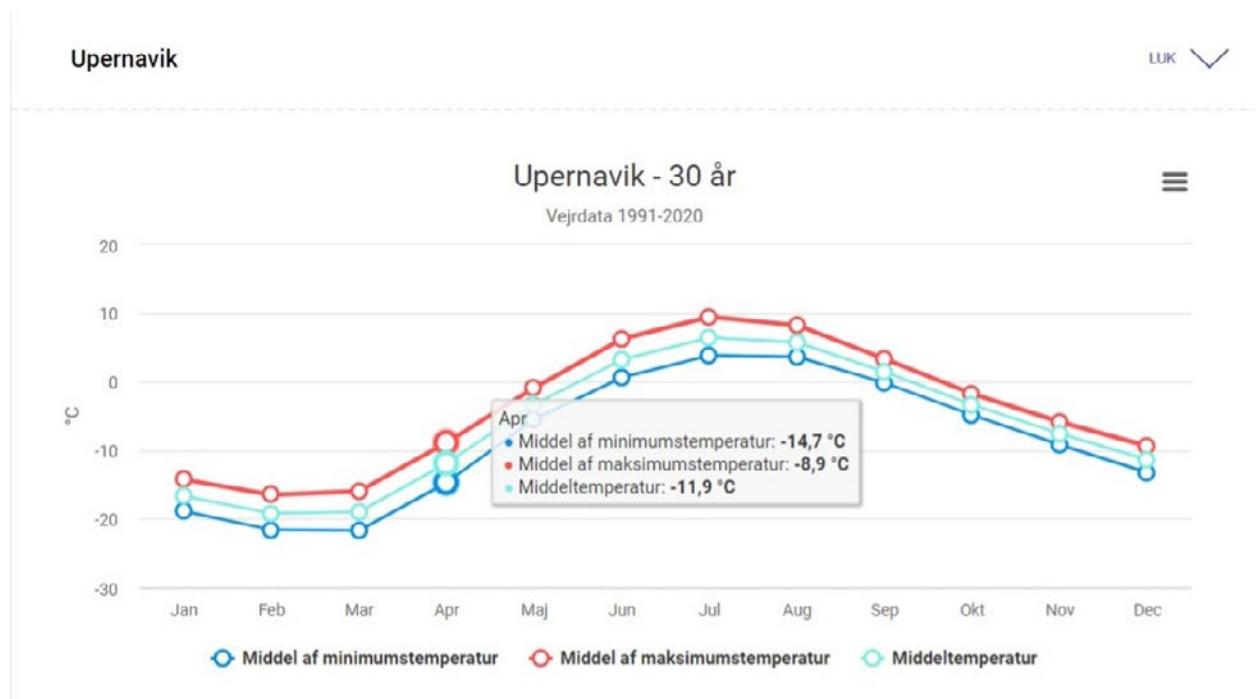
Suliasaq tullituttoq silap pissusianut tunngavoq:

Silap pissusia tassaavoq silap agguaqatigiissillugu ukiuni 30-ni qanoq innera. Silap pissusia qanoq inner-soq paasiniaanni ullut qassit atorneqassanersut atuartut naatsorsuitikkitt. Ullut 365-it x ukiut 30-t = 10950.

Tassa imaappoq sumiiffimmut aalajangersimasumut *silap pissusiata agguaqatigiissinnera* (klimanormal) nassaariniaraanni ullunit 10950-init paasissutissat katersorneqassapput. Sumiiffinnut aalajangersimasunut (illoqarfinnut) silap pissusiata agguaqatigiissinnera DMI-mit suliarineqartarpoq, silallu pissusiata qanoq inneranut paasisaqapallannissamut iluaqutaasarluni. Agguaqatigiissillugumi silap qanoq innera oqaluttuarisarpaat. Silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal) nalinginnaasumik ukiut 30-ikkaarlugit saqqummersinneqartarpoq.

Kalaallit Nunaanni illoqarfinni assigiinngitsuni silap pissusiata agguaqatigiissinneri uani takusinnaavasi: <https://www.dmi.dk/vejrarkiv/normaler-gronland/>

Aajuna assersuutitut takusinnaasarsi Upernavimmi silap pissusiata agguaqatigiissinnera:

Ilusiliaq 2: Kiassutsip/ississutsip ukiut 30-it (1991-2020) ingerlaneranni uuttorneqartarsimanerisa agguaqatigiissinnerat.

Naggasiineq:

Tamassiullusi pappialarsuarmut sila silallu pissusia qanoq nassuiaaserneqarnersut allassigit taamaasillusi taaguutit eqqaamasinnaaniassagassigit.

Silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal)

Atuartut sumiiffigisaminni silap pissusiata agguaqatigiissinnera nassaarissavaat, piumagunillu sumiiffimmut allamut, agguaqatigiissillugulu silap kiassusiata allanngoriartorneri atuarlugit.

Anguniagaq: Atuartut silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal) atuarsinnaallugulu paasisinnaassagaat. Atuartut silap pissusiata agguaqatigiissinneri sanillersuussinnaassagaat silallu agguaqatigiissillugu kiassusiata allannguutai suunersut nassuiarsinnaassagaat.

Atortussat: Ipadit. Allaatissat.

Piareersarneq: Sumiiffissinnut imaluunniit sumiiffimmut ilissinnut qaninnerpaamut silap pissusiata agguaqatigiissinnera nassaarisiuk.

Paasisaqarnerugit:

DMI, klimanormaler: <https://www.dmi.dk/vejrarkiv/normaler-gronland/>

IMARISAI:

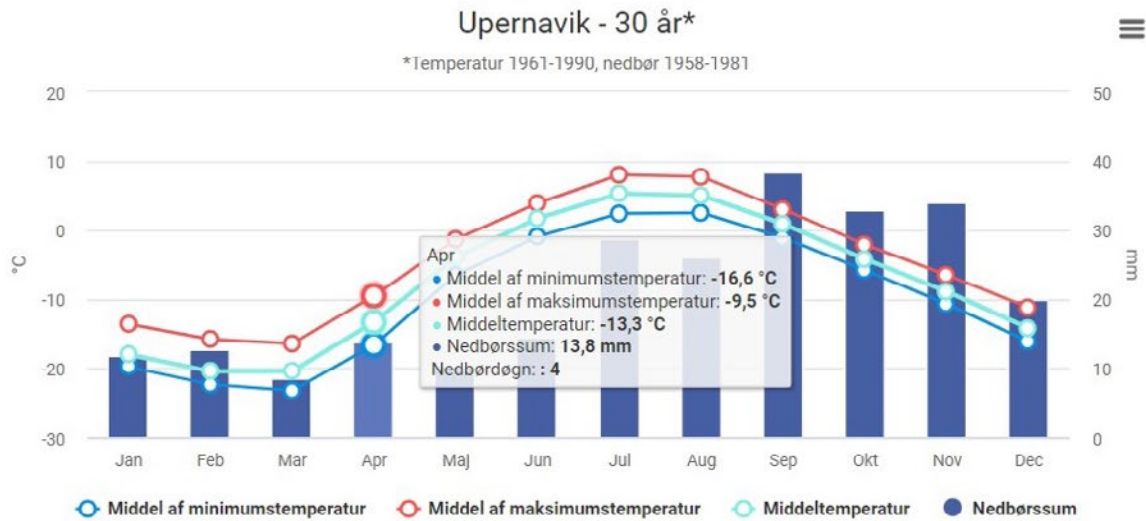
Silap pissusiata agguaqatigiissinnerisa takutittarpaat silap kiassusiata/ississusiata uuttortarneqarnerisa agguaqatigiissinnerat, ilaatigullu sialoqassusiata/nittaalaqassusiata agguaqatigiissinnera, ukiut 30-t ingerlanerini. Sumiiffinnut aalajangersimasunut (illoqarfinnut) silap pissusiata agguaqatigiissinnera DMI-mit suliarineqartarpoq, silallu pissusiata qanoq inneranut paasisaqapallannissamut iluaqutaasarluni. Tassa sumiiffimmut aalajangersimasumut silap agguaqatigiissillugu qanoq innera takuneqarsinnaasarpoq. Silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal) nalinginnaasumik ukiut 30-ikkaarlugit saqqummersinneqartarpoq.

Suliassaq imaappoq:

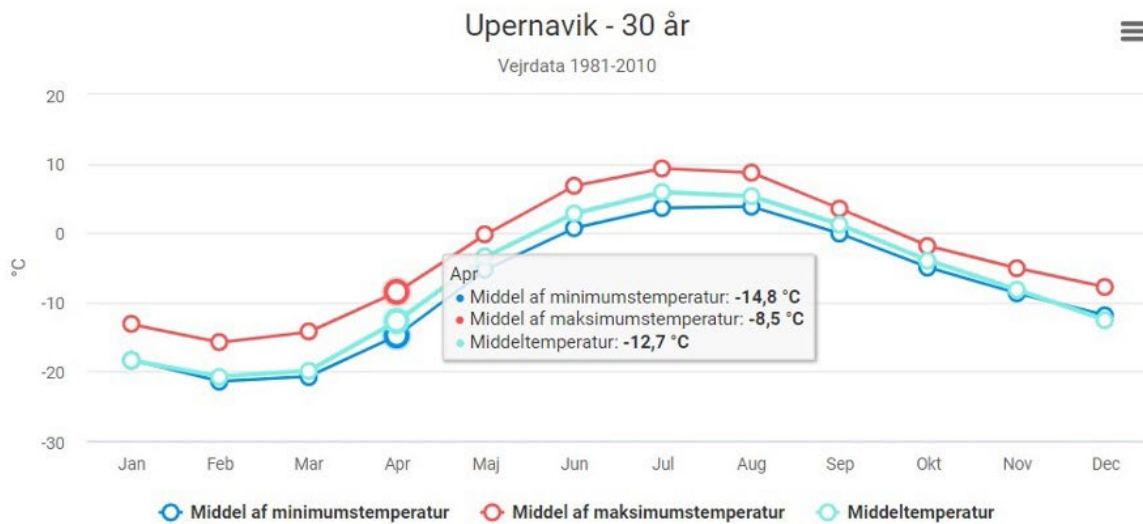
Uunga iserit <https://www.dmi.dk/vejrarkiv/normaler-gronland/> sumiiffissinnullu imaluunniit sumiiffissinnut qaninnerpaamut silap pissusiata agguaqatigiissinneri nassaaralugit.

Qaammatip arlaata nalaanut markøri pisissiuk paasissutissallu assigiinngitsut nassaaralugit. Paasissutissat taakku qanoq isumaqarnerisut oqaluuserisiuk.

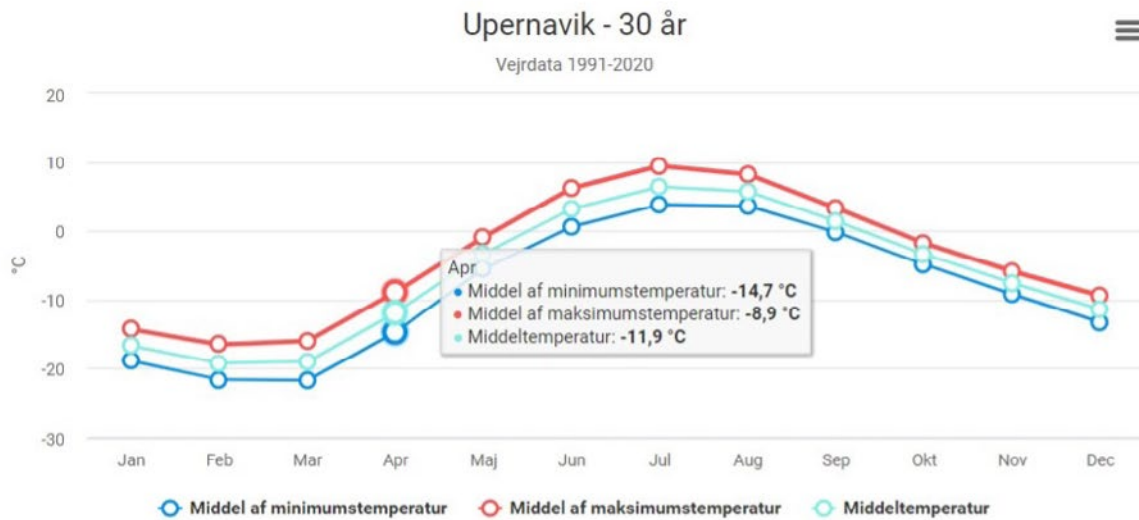
Upernavimmut assersuut ataaniittoq takusiuk, tassani markøri aprilip nalaaniippoq:

Ilusiliaq 3: Hydrotermfigurimi takutinneqarput kiassutsip/ississutsip (1961-1960) kiisalu masannartuliortarsimanerit (1958-1981) ukiuni 30-ni uuttuisarsimanerit agguaqatigiissinnerat.

Ilusiliaq 4: Kiassutsip/ississutsip ukiut 30-it (1981-2010) ingerlaneranni uuttorneqartarsimanerisa agguaqatigiissinnerat.

Ilusiliaq 5: Kiassutsimik(ississutsimik ukiuni 30-ni (1991-2020) uuttuisarsimaneerit agguaqatigiissinnerat.

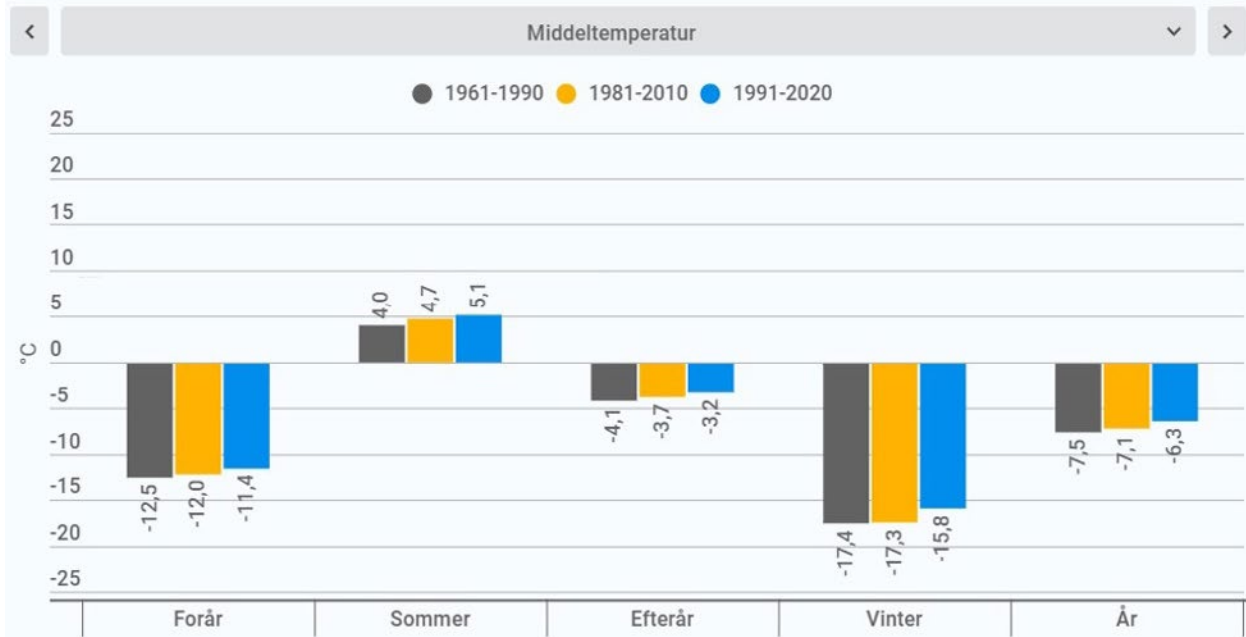
Silap pissusiata agguaqatigiissinneri (klimanormal) nassaarineqarsinnaasut atorlugit qaammammut aalajangersimasumut agguaqatigiissillugu kiassuseq (middeltemperatur) atuartunut nassaaritiguk. Assersuummi Upernavimmut tunngasumi markøri aprilip nalaaniippoq, tassanilu silap pissusiata agguaqatigiissinneri assigiinngitsut pingasuupput. Tassani agguaqatigiissillugu kiassusia tassaavoq: -13,3, -12,7 aamma - 11,9°C. Aprilimi agguaqatigiissillugu kiassusia 1961-imit 1990-imut -13,3°C-imit – 11,9°C-imit qaffassimavoq, tassa 1,4°C-imik kiannerulersimavoq.

Qaammatit pingasut imaluunniit amerlanerit agguaqatigiissillugu kiassusiata assigiinngissutaa atuartunut naatsorsortiguk, piumagunik aamma sumiiffiit assigiinngitsuusinnaapput.

Silap pissusiata agguaqatigiissinnera ukiup qanoq ilineranut siammarlugu aamma misissorsinnaavarsi. Assersuut ataaniitq Upernavimmeerpoq. Naatsorsuinerit ataaniittut tunngavigalugit ineriartortoqarnera atuartut naatsorsugaannut sanillersuutikkitt.

Upernavik

Klimanormaler fordelt på sæsoner for middeltemperatur, middel af maksimum- og minimumtemperatur samt nedbørsum

Ilusiliaq 6: Silap pissusiata agguaqatigiissinnerata ukiup qanoq ilineranut siammarnera.

Opsamling:

Atuartut aperikkít naatsorsuinnerminnit suna inerniliussinnaaneraat.

Ikummatissat nukiillu ataavartut

Ikummatissat CO₂--mik aniatitsisartut nukiillu ataavartut CO₂-mik aniatitsinngitsut assigiinngissutaat atuartut sammissavaat.

Anguniagaq: Atuartut ikummatissat nukiillu ataavartut assigiinngissutaat nassuiarsinnaangussavaat. Ikummatissat sooq CO₂--mik aniatitsisarnersut, soorlu nukiiit ataavartut CO₂-mik aniatitsisannnginersut nassuiarsinnaangussavaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 24 IPad-it, pappiliaq angisooq, qiuutit naqitanngortitsisinnaanerlu.

Piareersarneq: Suliassaq nassuiaatigiuk. Nukissiorfiit erngup nukinga pillugu isiginnaagassiaat takuguk: <https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi/Vandkraft>

Paasisaqarnerugit:

Nukissiorfiit: <https://nukissiorfiit.gl/kl/> (KAL/DK).

Nukissiorfiit, nukik ataavartuq: <https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi> (DK/KAL).

PAASISSUTISSAT: IKUMMATISSAT

Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu taaneqartarput fossile brændstoffer. Ikummatissat taakku ikuallaneqarnerminni nukik annertoq pilersittarpaat, silaannarmulli aamma CO₂ aniatineqartarpoq. Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu tassaapput naasut imaluunniit uumasut toqunikut, ukiut 100 millionit sinnerlugit matuma siorna uumasuusimasut. Naasut nunami masarsummi naasimasut ujarannguussimasut aamarsuanngortarput. Itsaq masarsoqarfinni uumasuusimasunit uulia gassilu pinngortarpoq. Naasut uumasullu toqusimasut asiugaangata sananeqaataat arrotarput. Kulstoffili ikuallassaallu (svovl) ikummatissani taakkunaniittoq, naasut planktonillu naqitsinertuumiinnerminni silaannakitsumiinnerminnilu pinngortitap kaaviiarneranni akuujunnaartarput. Taamaattumillu ullumikkut ukiut millionerpassuit qaangiutereersut nukik atorsinnaavarput. Nukik kulstofimik annermik akoqarpoq, aammali brint, kvælstof aamma iltimik akoqarluni. Ikummatissanik ikumatitsinermi pujoq kuldiioxid (CO₂)-imik akoqartarpoq. Kuldiioxid uloriananngilaq. Naasut fotosyntese aqutigalugu alliarturnermi CO₂ atortarpaat, naatitsivittulli sunniummut annertusaaqataalluni. Nunarsuarmi nukimmik pisariaqartitsinerup 80 %-iata missaanut ullumikkut ikummatissat uuliameersut aamarsuarneersullu atorneqartarput. Ikummatissat taakku innaallagissiornermut, ikummatissanut assigiinngitsunut (soorlu benziina aamma dieseli) nioqutissanullu assigiinngitsunut pilersitsinermut atorneqartarput.

PAASISSUTISSAT: NUKIK ATAAVARTOQ

Nukik ataavartuq nukissanut tamanut killeqanngitsunut taaguutitut atorneqartarput. Nukik ataavartuq atorneqartoq annertuneruppat, taava uuliamik eqqunneqartartumik pisariaqartitsineq annikinnerussaaq. Nukiit ataavartut, ass. anorip nukinga, seqernup nukinga aamma erngup nukinga, aamarsuarnut allanullu uuliamik atuiffiusunut sanilliullugu CO₂-mik aniatitsisuunngillat. Taamaalluni nukinnik ataavartunik atuinikkut gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsineq annikillisinneqartarpoq.

IMARISAA:

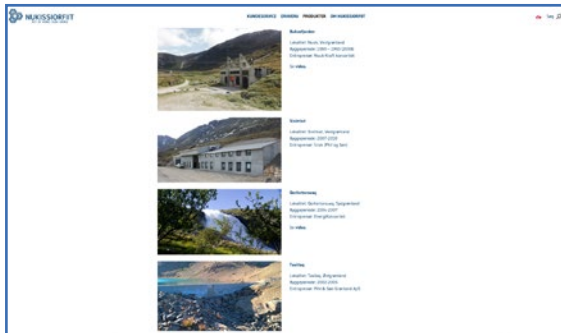
Atuartut ikummatissat nukiillu ataavartut atorlugit nukinik pilersitsut isiginnaagassiami takukkit:

<https://www.youtube.com/watch?v=8YQMB0cnEeQ>

Nukissiofiit erngup nukinga pillugu isiginnaagassiaat takusinnaavasi:

<https://nukissiofiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi/Vandkraft>

Atuartut marlukkaarullugit eqimattarakkuutaarlutillugillunniit suliaqartikkit. Atuartut iPad atorsinnaavaat pappiliamullu angisooq plakatiliarisinnaallugu klassemi nivinngarsinnaasoq.

Atuartut ukuninnga assersuutinik ujarlertinneqarsinnaapput;

- Ikummatissat atorneri soorlu maskiinat CO₂-mik aniatitsisut
- Nukiit ataavartut CO₂-mik aniatitsinngitsut assigiinngitsut

Assit qiortakkit ikummatissat nukiillu ataavartut atorneri tullerijaaarlugit allattukkit.

Naggasiineq:

Atuarfik suminngaanniit innaallagiamik pisarnersoq nalunnginneraat atuartut aperikkit.

Angerlarsimaffimminimi? Ikummatissaneersuaa imaluunniit nukimmit ataavartumeersuaa?

Naatitsivittut sunniut (Drivhuseffekten)

Atuartut naatitsivittut sunniutip suuneranik atuartinneqassapput, naatitsivittullu sunniummik CO₂-llu silap kiatsinneranut sunniuteqarneranik takussutissiisinaasumik misileraassapput.

Anguniagaq: Atuartut naatitsivittut sunniutip suuneranik nassuiaasinnaalernissaat, naatitsivittullu sunniummik CO₂-llu nunarsuup kiatsikkiartorneranut sunniuteqarneranik takussutissiisinaasumik misileraasimanissaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 26. Isiginnaagassiami nunarsuup kiatsikkiartornera pillugu misileraanermi suut atussanerlugit takusigit.

Piareersarneq: Misileraanermi atortussat piareeqqanissaat qularnaassavat.

Paasisaqarnerugit:

<https://lf.dk/viden-om/klima/hvad-er-drivhuseffekten> (isiginnaagassiaq titartagaq pitsaasoq aajuna - kisianni ajoraluartumik qallunaatuinnaavoq)

Naatitsivittut sunniummik nunarsuullu kiatsikkiartorneranik misileraaneq:

<https://testoteket.dk/aktivitet/global-opvarmning-pa-dit-kokkenbord/>

Misileraaneq isiginnaagassianngorlugu (ajoraluartumik qallunaatuinnaq, taamaakkaluartoq misileraaneq malinnaaffigineqarluarsinnaavoq): <https://www.youtube.com/watch?v=RSVPFaJSIEA>

IMARISAA:

Ataani naatitsivittut sunniutip suuneranik nassuiaatip titartagartaa atuartunut takutiguk nassuiaatitaanillu atuffallugit. Nassuiaat aamma atuartunut nammineq atuartissinnaavat kingornalu titartagartaa imminnut nassuiaassutigitillugu.

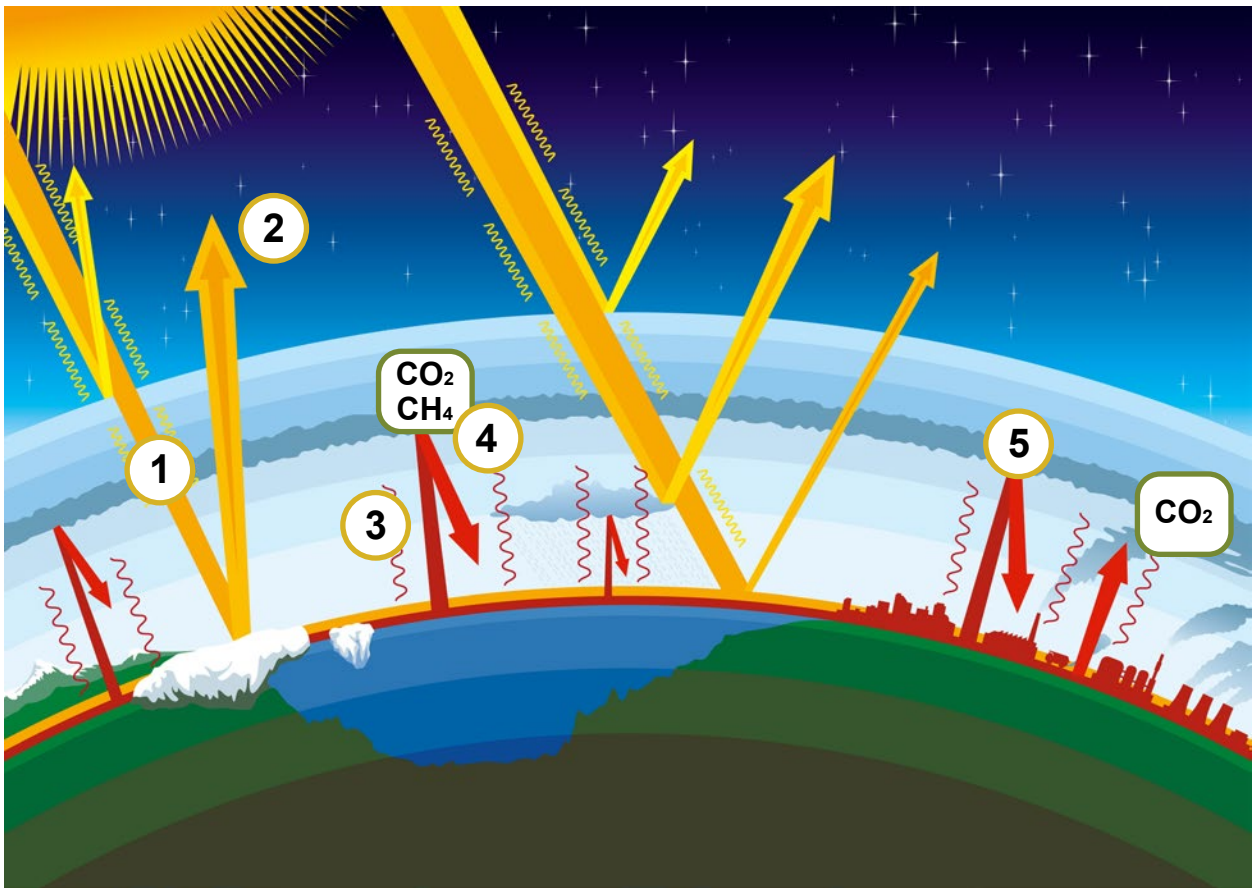
PAASISSUTISSAT: GASSIT NAATITSIVITTUT SUNNIUTEQARTITSISARTUT

CO₂ tassaavoq gassit naatitsivittut sunniuteqartitsisartut ilaat. Gassit taamaattut arlaqartut ilagaat. Gassit naatitsivittut sunniuteqartitsisartut pingaernerit marluk tassaapput CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (metan). Ikummatissanik uuliameersunik aamarsuarneersunillu ikumatitsinermi CO₂ pinngortarpoq, CH₄-li nunaateqarnermit pinngortarpoq – pingaartumik nersussuarnit nissaallutillu nilertartunit. CH₄ aamma Issit-tumi nunarujussuarni pinngortarpoq, nunap qeriuannartup aakkiartornera pissutaalluni, nunamilu naasut toqunikut qeriuannartumiittut asiujartornerisa kingunerannik.

PAASISSUTISSAT: NAATITSIVITTUT SUNNIUT (DRIVHUSEFFEKTEN)

CO₂ aamma CH₄ tassaapput gassit naatitsivittut sunniuteqartitsisartut pinngortitap nammineq pilersittagai, taakkulu tunngaviatigut nuannaarutigisussaavavut, tassami gassit taakku marluullutik nunarsuatsinni agguaqatigiissillugu kiassuseq 15°C-ip missaaniittarpaat. Naatitsivittut sunniut naatsumik oqaatigalugu pinngortarpoq seqernup qinngornerisa naatsunik maligaasallit (qaamaneq) nunarsuup qaava tuffigigaangassuk. Qaava qaqortuuppat qaamalluniluunniit, taava qinngornerit naatsunik maligaasallit qinngornerit naatsunik maligaasalittut silaannarsuarmut utertinneqartarput. Qaamarngup nunarsuup qaava taarnrusoq tuffigigaangassuk taava qaamaneq tigooraneqartarpoq kissanngortarlunilu. Kissarlu taanna gassinil silaannarmik kissatsitsisartunit milluarneqartarpoq (ilaatigut CO₂ aamma CH₄) – taamaalillutillu gassit naatitsivittut sunniuteqartitsisartut oqorsaaitut ittarput. Nunap qaava qaamasoq qaamanermik utertitsisoq, nunarsuullu qaava taartoq qaamanermik tigooraasoq kissanngortitsisorlu, taama pisoqarnera taaneqartarpoq albedo (ataatungaani Albedo-mut tunngasut atuakkit). Kalaallit Nunaanni sermeqangaatsiarlunilu aputeqangaatsiarpoq, taamaattumillu Kalaallit Nunaanni nunap qaavata (ingammik ukiumi) seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) silaannarsuarmut utertittarpai, tassa imaappoq albedo 1-iuvoq. Kiatsikkiartorpat aputikinnerulerlunilu immami siku millippat, taava seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) tigooraneqartarput, kissannguullunilu, tassa imaappoq albedo apparpoq 0-ip tungaanullu pilluni. Taamaalilluni Kalaallit Nunaata imartaa sukkanerusumik kissatsikkiartortarpoq, sermersuup ilaa sukkanerusumik aakkiartulertarpoq immallu sikua annertunerujartuinnartoq aakkiartulertarluni. Naatitsivittut sunniuteqartoqanngitsuuppat nunarsuarmi agguaqatigiissillugu minus 33°C-imik issit-sigissagaluarpoq nunarsuarlu sermimit ulinneqarsimassagaluarpoq. Gassilli taakku marluk CO₂ aamma CH₄ annertuumik aniatinneqaleraangata ajornartorsiut pinngortarpoq; silaannaap kissamik tigummisinaanera annerulertarpoq – kiannerulerlunilu. Ukiut 150-it sinnerlugit inuit CO₂ -mik annertunerujartuinnartumik silaannarmut aniatitsisarput, aamarsuarnik, uuliamik, benziinamik gassimillu ikuallaanermikkut, innaallagissiornermut atatillugu, biilini, umiarsuarni timmisartunilu. Taamaalillutik inuit gassinik naatsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinermikkut nunarsuup kiatsikkiartorneranut peqqutaataapput.

Tigusiffik: Assiliartaliussa q Unicef Grønlandimit suliarineqarpoq, iCICERO grafiskimik suliarinnippoq

Naatitsivittut sunniut (Drivhuseffekten).

Titartakkap oqaasertai:

- 1 Seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut pisarput.
- 2 Seqernup qinngornerisa ilaat nunarsuarmit nunarsuullu silaannartaanit utertinneqartarput.
- 3 Nunarsuarmit qinngornerit takisuunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut utertinneqartarput.
- 4 Qinngornerit kissartut gassinik naatsivittut sunniutilimmik kissartitsisartunit kissarnertut tigoorarneqartarput taakkulu kissap ilaa nunarsuup qaavanut utertittarpaat. Taamaalisoqaraangat naatitsivittut sunniut pilersarpoq.
- 5 Inuit gassinik naatsivittut sunniutilimmik kissatsitsisartunik aniatitsinerisa naatitsivittut sunniut sakkortunerulersittarpaat, taamaalillunilu kiannerulersitsisarlutik.

 Naatsunik maligaasallit

 Takisuunik maligaasallit

Naatitsivittut sunniummik nunarsuullu kiatsikkiartorneranik misileraaneq

Misileraanermi uani siullermik naatitsivittut sunniummik takussutissiisaasi, kingornalu CO₂ silaannarmiik-kaangat silaannaq kianneruleralluttuinnartartoq takutissavarsi, tamannalu nunarsuup kiatsikkiartorneranut peqqutaagataavoq.

Isiginnaagassiaq una isiginnaarsinnaavarsi: <https://www.youtube.com/watch?v=RSVPFaJSIEA>

Suliassaq imaappoq:

Atortussat:

- Skåleq
- Kiassiut
- Husholdningsfilm
- Qulleq sakkortooq immaqaluunniit halogenlampe
- Bagepulver poortaq ½
- 1 dl. eddike/seernartoq
- Ballon ataaseq
- Milluartaat ataaseq
- Pappiaraq ataaseq
- Sodavand ½-literip puukua

Ima iliussaasi:

Misileraanerup immikkoortuani siullermi misissussavarsi skålip ilua qanoq kissatsiginersooq nalinginnaasumik silaannarmik imaqarluni:

1. Kiassiut skålip naqqanut iliuk
2. Skåleq (plastikkimik saattumik) husholdningsfilm-imik asseruk. Husholdningsfilmimik assernerata sukangasuutinnissaa isumannaaruk.
3. Skålip qullermut ungasissusia (10-15 cm). Qulliup qanillitippallaarnissaa sianigiuk husholdningsfilmip aannginnissaa anguniarlugu.
4. Kissassutsip ataavartunngornissaata tungaanut misileraaneq ingerlaguk (20 min.miss.). Naggataani kissassusia allaguk.

Misileraanerup immikkoortuata aappaani nammineerlutit CO₂-mik pilersitsissaatit kingornalu skålip ilua CO₂-mik qaffasinnerusumik imaqarluni qanoq kissatsiginersooq misissorlugu.

1. Husholdningsfilmitaa peeruk, qulleq qamiguk inillu kiassusiatut kissartigilernissaa utaqquuk.
2. Kiassiut iluaniitinnarlugu husholdningsfilmimik qalleruk. Teqequaraq ammatiinnaruk milluaat pulatissinnaanngorlugu. Ammanera annikitsuussaaq milluaatit marluk pulasinnaappata naammalluni.
3. Ballonip isua qioruk annikitsumik putullugu milluaallu pulatillugu. Ballon milluammut sukangassaaq.
4. Pappiaraq talartinngorlugu imujuk bagepulverillu poortap affaa sodavandip puukuata iluanut kuillugit.
5. Eddike/seernartoq 1 dl-ip missaa puukumut kuiuk ballonilu milluaatitalik sukkasuumik puukup ammaneranut ikkuguk. Milluaat puukup naqqanut tikkuqaqqassaaq.
6. Maanna sodavandip puukuata ilua seerivoq gas-silu pilersitaa skålimut ingerlavoq skålip silaannaata ilaa taarserlugu.

7. Gassi 5 min. missaani ingerlaartiguk seerivallaarunnaarnissaataluunniit tungaanut. Sodavandip puukua aalatillattaarneqarsinnaavoq.
8. Teqqeqqoq ammaneqarnikoq matulluartiteruk husholdningsfilm sukallugu.
9. Qulleq siullermik skålimut ungasissusia assigalugu inisseqqissaaq.
10. Qulleq ikiguk.
11. Kissassusiata ataavartunngornissaata tungaanut uninngatiguk (20 min.miss.). Qanoq kissartiginera allaguk.

Naggasiineq:

Atuartut uku pillugit oqaloqatigikkitt:

- Qanoq paasisaqarpisi, suut paasivisigit?
- Skålip iluani silaannaq nalinginnaasoq aamma CO₂ skålip iluaniitillugu kissassusii nikingassuteqarpat?
- Nunarsuatsinnut saatikkutsigu nunarsuup kiatsikkiartorneranut CO₂ qanoq sunniuteqarpa?

Silap pissusiata allanngoriartornera suua? - Isiginnaagassaq

Atuartut isiginnaagassiaq takussavaat "Silap pissusiata allanngoriartornera suua?".

Anguniagaq: Atuartut silap pissusiata allanngoriartornera suussusersissagaat tassunga tunngasunik taaguutinik pingaarutilinnik ilikkagaqarlutik.

Atortussat: Isiginnaagassaq.

Piareersarneq: Isiginnaagassiaq isiginnaaruk apeqqutinillu piareersagaqarlutit.

Paasisaqarnerugit: Isskolen: http://isskolen.dk/wp/?page_id=9890

Undervisningsmateriale om klimaofrandring: <http://sustainable.dk/folkeskole/kapitler/>

IMARISAA:

PAASISSUTISSAT: SILAP PISSUSIATA ALLANNGORIARTORNERA

Silap pissusiata allanngoriartornera tassaavoq piffissap sivisuup ingerlanerani silap pissusiata allannguu-tai. Tassa assersuutigalugu imaappoq sumiiffimmi imaluunniit nunarsuup ilaani (ass. Issittumi) ukiut 30-t ingerlanerini kiatsikkiartuinnartoq. Imaluunniit aamma imaassinnaavoq sialoqarnera apisarneralu allanngortoq, taamaalilluni ukiukkut apinerusarluni imaluunniit aasakkut sialoqarpiarani.

Atuartunut isiginnaagassiaq isiginnaartiguk "Silap pissusiata allanngoriartornera suua?".

<https://www.youtube.com/watch?v=Gx5e26ldSOo>

Atuartut piumaffigikkitt oqaatsinik nutaanik oqaatsinilluunniit silap pissusiata allanngoriartorneranut pingaaruteqarsorisaminik tusagaqarunik allattortassagaat. Isiginnaagassiap isiginnaarnerani kingornalu allattuisinnaapput.

Atuartut sunik allattuisimanersut apersukkit oqaatsillu allattorsimasaat eqqartorlusigit. Oqaatsinut taagor-neqartunut tunngassutillit suliassat piareeriikkaat aamma allat atorsinnaavatit. Pingaaruteqarpoq atuartup taaguutit atorneqartut ilisaralugit paasinnissinnaalersimanissaa:

- Sila
- Silap pissusia
- Naatitsivittut sunniut
- Albedo
- Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq pinngortitallu pilersitaa
- Gassit naatitsivittut sunniuteqartitsisartut CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (metan).

Naggasiineq:

Oqaatsit allattorsimasasi katersorlugit ataatsimoortillugit allattorsigit. Taakku ilaat ukuusinnaapput naatitsivittut sunniut, albedo allallu suliarineqarsinnaasut.

Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq aamma pinngortitamit tunngaveqartoq

Atuartut silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq pinngortitamiillu tunngaveqartut assigiinngissusaat pillugit atuartinneqassapput.

Anguniagaq: Atuartut silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq pinngortitamiillu tunngaveqartup assigiinngissusaat paasissagaat. Atuartut CO₂-mik aniatitsinerup kissatsikkiartorerullu ataqatigiinnerat paasissagaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 31. Titartakkat ilusilersukkat marluk piffissap ingerlanerani kiassutsumik CO₂-millu aniatitsinermik takussutissiisut.

Piareersarneq: Atuartut titartakkat ilusilersukkat takusinnaassavaat. Silap pissusiata allanngoriartornerata inunnit pilersinneqartup pinngortitamiillu tunngaveqartup assigiinngissusaanik paasinninnissamut atugasani atortussanik ilutsinilluunniit allanik aamma nassaarsinnaavutit.

Paasisaqarnerugit:

Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq (DK):

<https://www.experimentarium.dk/klima/menneskeskabte-klimaforandringer/> aamma

https://denstoredanske.lex.dk/menneskeskabte_klimaforandringer

FN-ip nalunaarusiaani inerniliussat pingaarnerit (eng):

<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/resources/spm-headline-statements>

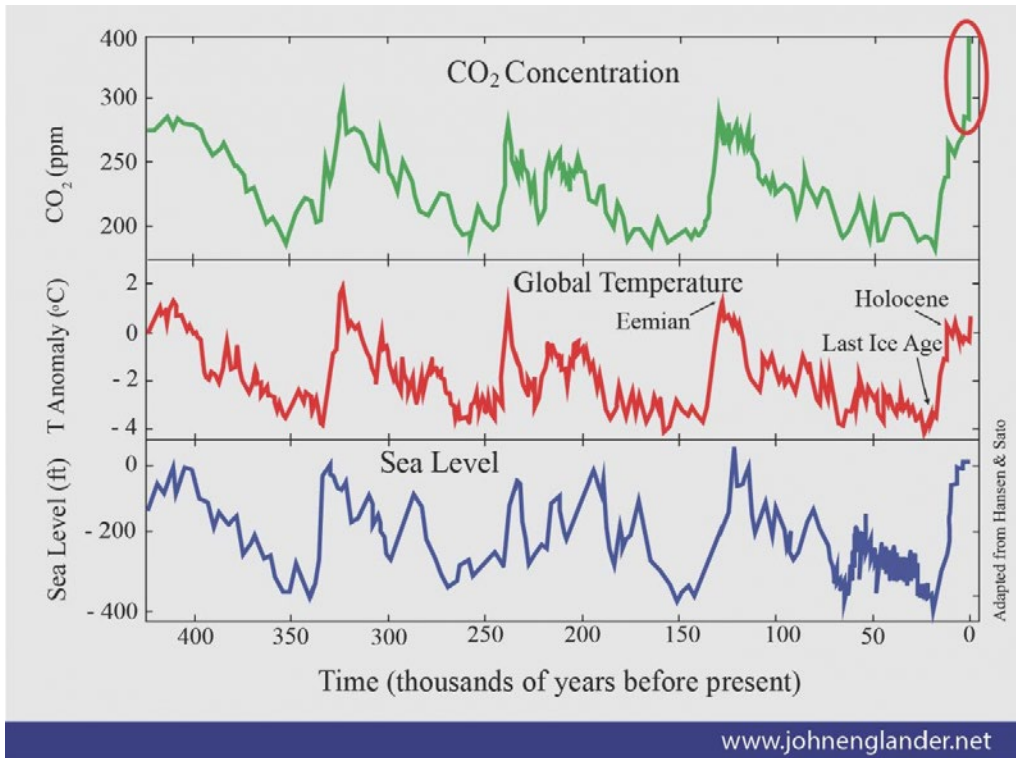
IMARISAI:

PAASISSUTISSAT: SILAP PISSUSIATA ALLANNGORIARTORNERA INUNNIT PILERSINNEQARTOQ IMALUUNNIIT PINNGORTITAMIT TUNNGAVEQARTUT.

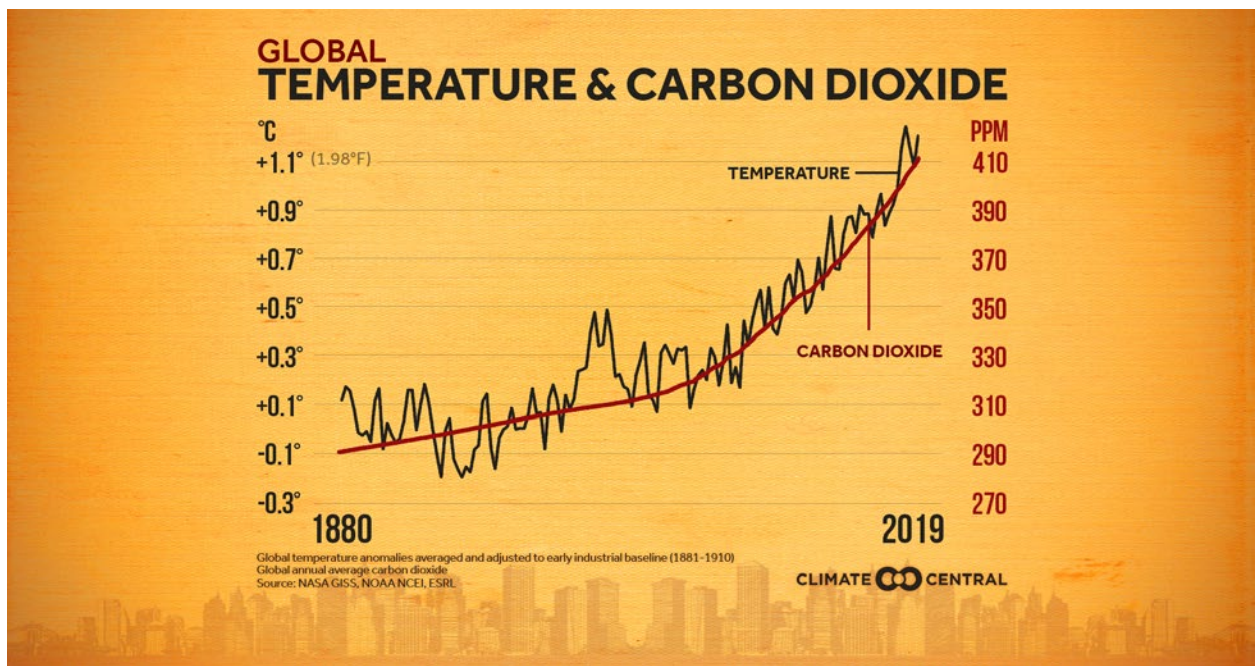
Silap pissusia allanngoriartortuarnikuuvoq. Ukiuni ilaatigut tuusintilikkaani issinnerunera pissutaalluni sermersuaqarnerata nalaanik taaguutilimmik pisoqartarsimavoq (istid). Sermersuaqarnerata naligisimagaa-ngagu nunarsuarmi sermersuit allisimasarput. Sermersuaqarnerata akunneratigut (mellemistid) kiannerul-lunilu sermikillisarpoq. Sermersuaqarnera akunnerilu tassaapput silap pissusiata allanngornera pissu-sissamisoortoq, taakkulu pingaartumik seqernup qinngornerisa allanngornerannik tunngaveqarput, nunar-suup uinganerata allanngornerata kingunerisaanik. Silap pissusiata allanngoriartornera ukiorpassuarni kingullerni oqaluuserisimasarput inuup pilersitaanik tunngaveqarpoq. 1800-ip kingorna nunarsuup silaan-nartaani (atmosfære) agguaqatigiissillugu kiassuseq 1,2°C sinnilaarlugu qaffassimavoq. Issittumi kiassu-seq nunarsuarmi agguaqatigiissillugu kiassutsimit qaffasininnerularpoq. Tassunga pissutaavoq piffissami tassani ikummatissanik, soorlu aamarsuarnik, uuliamik, benziinamik gassimillu ikumatitsinerup kingorna CO₂ annertoorujussuaq aniatinneqarsimammat.

Grafit marluk atuartunut takutikkit. Siullermi ukiut tusintilippassuit matuma siorna pisut takuneqarsinnaap-put, aappaanilu ukiut untritillit pingasut kingullit (industrialiseringen) ineriartorneq takuneqarsinnaalluni. Atuartut misilillugu atuatiminnut nassuiaasinnaapput imaluunniit illit nassuiaassinnaavatit grafini suut takuneqarsinnaanersut.

Ilusiliaq 8: Piffissap ingerlanerani CO₂-mik aniatitsineq, nunarsuup kiassusia immallu portussusia grafimi takuneqarsinnaap-put. Aamma silap pissusiata allanggoriartornera pinngoritamiit tunngaveqartoq kiisalu inunnit pilersinneqartoq pissutaallutik taakku pingasut tamarmik qaffariarujussuarnertat takuneqarsinnaapput. Aallerfik: www.johnenglander.net

Ilusiliaq 9: CO₂-mik aniatitsineq nunarsuullu kiassusia ukiuni untritillini pingasuni kingullerni qanoq qaffariarujussuarnertat grafimi takuneqarsinnaapput.

Aallerfik: <https://www.climatecentral.org/gallery/graphics/global-temperatures-and-co2-concentrations-2020>

Naggasiineq:

Atuartut qanoq eqqarsarnersut, sunillu ilikkagaqarsimanersut apersukkit. Eqqumaffigissavat meeqqat inuusuttullu ilaasa silap pissusiata ajornartorsiонера ernummatigimmassuk, tassami kinguaariit taakku siulimik iliuusaasa kinguneri inooqataaffigisussaavaat, namminnerli aamma iliutsimik kinguneri. Ernumaneq neriuinnermik neriulluarnermillu taarserneqassaaq. Allannguisoqarsinnaanera oqaatigissallugu pingaaruteqarpoq.

Silap pissusiata allanngorneranik misissuineq (angerlarluni suliassaq)

Atuartut utoqqarmik apersugaqassapput, tassuunalu silap pissusiata allanngorneranik misissuillutik.

Anguniagaq: Atuartut namminneq najukkaminni silap pissusiata allanngoriartorneranik apersuissapput.

Atortussat: Atuartut apeqqutinik akissutinillu nalunaarsuiffissaat/allattuiffissaat.

Piareersarneq: Apersuinissamut sinaakkusersuineq.

Paasisaqarnerugit: -

IMARISAA:

Atuartut ullup tullissaanut najukkaminni silap pissusaata allanngoriatorsimanera paasiniaavigissavat, tamanna angajoqqaaminnik, aanaakkuminnik najukkaminiluunniit utoqqarmik apersuinikkut pissaaq. Silap pissusiata allanngoriartornera paasiniaavigissusaagamikku, inuit apersugassat ukiut 30-it sinnerlugit kingumut eqqamasaqartuunissaat pingaaruteqarpoq.

Apersorneqa paasiniaassapput:

- Massakut silamut tunngatillugu angajoqqaat/aanaakkut/utoqqaat inuusunnerminni silap qanoq innera ullumimut sanilliullugu allannguutit suut maluginiarpaat?
- Qanoq misigisaqarfigivaat?

Atuartut ataatsimik arlalinnilluunniit apersugaqassapput, taava akissutit nalunaarsorlugit/allattorlugit atuariartoqqikkunik nassassavaat.

Angerlarsimaffimmi suliassamut naggasiineq:

Utoqqaat sila pillugu qanoq akisimanersut atuartut apersukkit. Akissutaasimasut allattarfissuarmut allatukkit. Atuartut peqatigalugit silap allanngorsimaneranut akissutinik uteqqiattoqarneratigut assiliamik piler-sitsinersoq misissoruk . Utoqqaat akissutaat assigiiffeqarpat? Allaanerusuteqarpat? Atuartut paasisat assigiingissusaannik nassuiaatkit, soorlu paasisat nammineq misigisaneersut (piviusuusariaqanngitsut) paasisallu piviusut uuttorneqarsinnaasut.

Utoqqaat akissutaat klimanormalimut najukkamut qaninnersiukkamut sanillersuussigit:

<https://www.dmi.dk/vejrkiv/normaler-gronland/>. Suliassaq (Klimanormaler) takujuk

Plakatilorsinnaavusi aamma pappilissamut angisuumut utoqqaat akissutaat klimanormalilu ikkussorlugit. Plakati najukkassinni silap pissusiata allanngoriartorneranik takussutissiivoq. Plakatimut assitoqqanik ul-lutsinneersunillu assinik aamma nipititsivigineqarsinnaavoq. Soorlu immap sikusarsimaneraniit assit.

Albedo

Atuartut albedo pillugu atuartinneqassapput, albedolu pillugu ataatsimik marlunnilluunniit misileraassalutik.

Anguniagaq: Nunarsuup qaava qaamasoq seqerngup qinngornerinit tuffigineqarnermigut qinngornernik utersaartitsisartoq aamma Nunarsuup qaava taartoq seqerngup qinngornerinit tuffigineqarnermigut qinngornernik tigooraasartoq, tamakkulu Nunarsuarmi kiassutsimut apeqqutaalluinnartuusut atuartut paasisaqarfigissagaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp.34 Albedo pillugu misileraanermit suut atortorissanerlugit ataatinganiittut takukkit.

Piareersarneq: Atortussat katersoreerlugit piareersimatikkitt, misileraanerullu qullernik sakkortuunik seqineqarluartumiluunniit akornngusersornerani sumiiffissaanik nassaarlutik.

Paasisaqarnerugit:

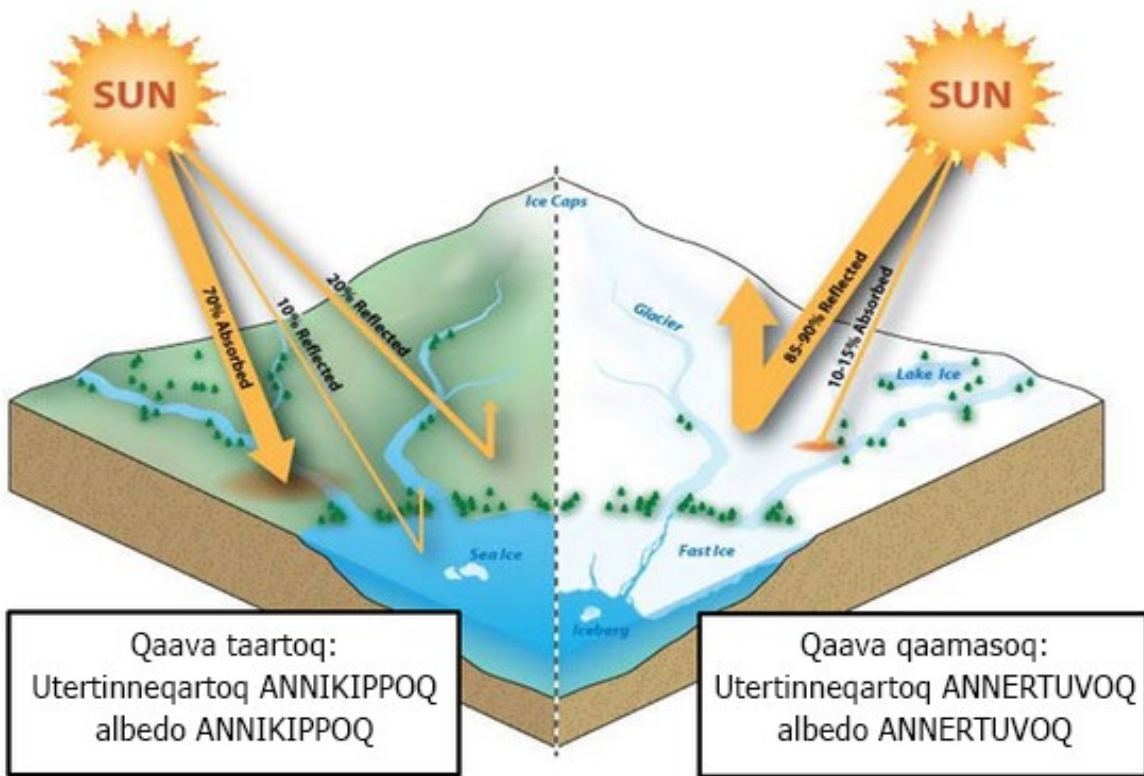
Albedo pillugu misileraaneq uani takusinnaavat: <https://www.experimentarium.dk/?s=albedo>

IMARISAI:

PAASISSUTISSAT: ALBEDO

Albedo-p nalunaartarpaa suulluunniit qaava qanoq seqerngup qinngorneranik utersaartitsisinnaatiginersoq. Albedo 0-ip 1-illu akornanniittarpoq. Qernertoq 0-imik albedo-qarpoq seqernullu qinngorneri tamaasa milluguttuusisarlugit, qaqqorissulli seqerngup qinngorneri tamaasa utersaaetittarpai 1-imillu albedoqarluni. Kiatsikkiartorpat aputikinnerulerlunilu immami siku annikillippat, taava seqerngup qinngorneri milluguttuusineqalissapput, kissannguullunilu. Sumiiffiit aputikitsut sermikitsullu kiatsikkiartulerpata siku apullu aakkiartulissapput. Albedomut tamanna apparsaataassaaq, apullu/sermerlu aanneruleriartussaaq. Tassa tamakkuupput nunarsuup kiatsikkiartornerata kinguneranik sersersuaqarfiit aakkiartulernissaannut ilimasaarutinut tunngaviusut.

Ilusiliaq 10: Albedo.

Tigusiffik: DMI (<https://www.dmi.dk/nyheder/2019/forstaa-faenomenet-tipping-points/>).

Isiginnaagassiaq albedo pillugu nassuiaat uani takusinnaavat:

<https://www.youtube.com/watch?v=tOvT2J8pxtg>

Albedo pillugu misileraaneq

Atuartut albedo pillugu misileraasinnaapput; aappaannaa tamaasaluunniit.

Eqimattatut misileraaneq:

Eqimattat immikkut atortussaas:

- Pappiaq qernertoq, qaortoq qalipaalluunniit alla
- Eqimattamut ataatsimut kiassitutit marluk arlaqarnerilluunniit
- Puussiat plastikkit

Ima iliussaasi:

1. A4-pappiaq qaortoq pingajorarterutaatigut peqiguk puussiamullu ikillugu
2. Kiassitutit pappiaqqap iluanut iliguk.

A4-pappiaq qernertoq assinganik peqiteruk puussiamullu ikillugu

3. Puussiat pullakkit qilerlugillu matullugit
4. Puussiat igalaap eqqaanut ilikkil seqinnerfigitillugit, kiassitutit seqinermut alanngillugit. Seqininngippat qullermik sakkortuumik qinngorsimatikkil.

5. 5Minnerpaamik akunneq ataaseq uninngatissapput
 6. Taassuma kingorna kiassitutit qassimiinersut takukkil
- Kiassitut qernertumiittoq kiassitut qaortumiittumut naleqqiullugu kissarnerusussaavoq.

Ataatsimoorluni misileraaneq:

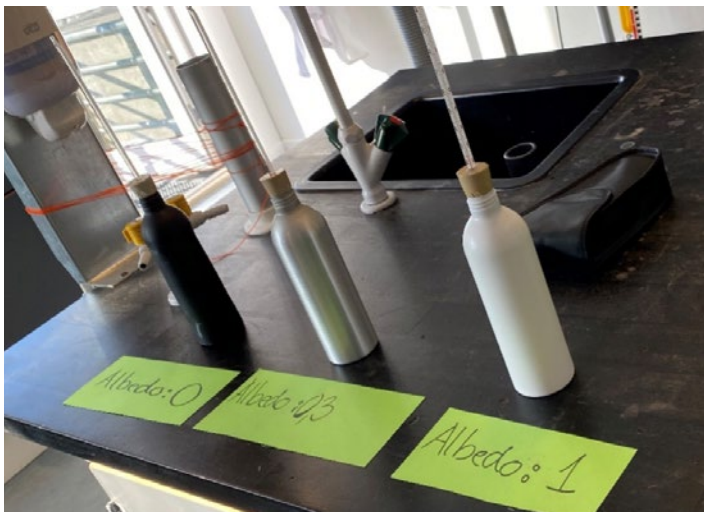
Misileraaneq imertaqarsinnaavoq aamma imertaqanngitsumik misileraasoqarsinnaalluni

Atortussat:

- Sodavandit ½ literit puukui 4-5-it simillit
- Kiassiuutit sodavandit puukuisa amerlaqataat
- Akrylmaling (ass. qernertoq, qaqortoq, qorsuk, kajortoq)
- Stanniol
- Qulleq sakkortoq
- Imeq

Ima iliussaasi:

1. Puukut tamaasa qalipaatinik assigiinngitsunik qalipakkit, ataaseq stanniolimik pooruk
2. Puukut simii kiassiuutip pulatinnissaanut naammattumik putukkit

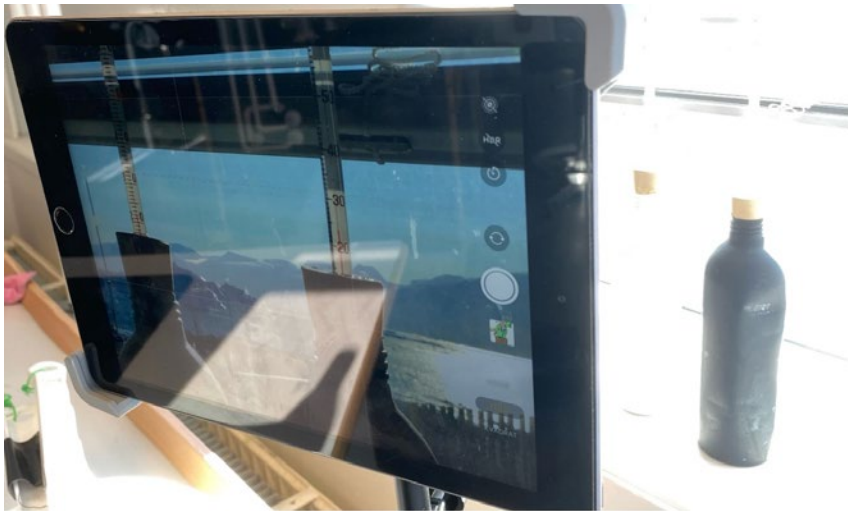

Misileraaneq imertaqanngitsoq:

3. Kiassiuutit assigiimmik puukunut inissikkit
4. Puukut qaamanermut assigiimmik ungasissuseqartillugit inissikkit

Misileraaneq inertalik: Puukut imermik immikkit kiassiuutit attuussinnaangortillugu. Eqqaamajuk misileraanerup aallartinnerani imeq puukuniittoq assigiimmik kissassuseqassammat.

3. Kiassiuutit assigiimmik puukunut inissikkit.
4. Puukut qaamanermut assigiimmik ungasissuseqartillugit inissikkit

Misileraanerup aallartinnerani kissassusii uuttukkit tassanngaanniit minutsit 15-ikkaartumik uuttukkit. Minnerpaamik akunneq ataaseq taamaasiorit.

Atuartut uuttuinitik allattarfissuarmut allattassavaat.

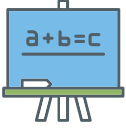
Naggasiineq:

Misileraanermut siullermut tunngatillugu taartup kissassusermut sunniuteqarnera eqqartorsiuk.

Kissassutsit suut qaffannerpaanersut, appasinnerpaanersut, puukunilu sorlernerisut eqqartorsigit.

Silami nunap qalipaatai eqqartorsigit. Aasaanerani ukiuuneranilu isikkui eqqartorsigit albedolu eqqartuk-kassinnut atassuserlugu. Sooq aput aajaartarpa asfalt/aqqusineq qaarsuminerluunniit nuigaangat? Albedo silap pissusiata allanngorneranut naatitsivittulluunniit sunniummut attuumassuseqarpa?

Qangaanerusoq sikumik aatsitsiniaalluni aamarsuit sequnneri sikumut siammarterneqartarput umiarsuit pajuttaatit pulasinnaaniassammata. Soormita? Sikusarnerup annikilliarernerata silap kiatsikkiarerneranut sunniutai eqqartorsigit.

Taaguutit pingaarutillit eqqaamallugillu paasikkit

Silap pissusiata allanngoriartornerata oqaluuserinerani taaguutit pingaaruteqarluinnartut atuartut atussavaat. Taaguutit nassuiarlugillu titartassavaat.

Anguniagaq: Silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu taaguutit pingaarutillit atuartut atorsinnaassagaat, nassuiarsinnaassagaat titartarsinnaassagaallu.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 38. Kortit taaguutinik imallit anillatsitat, qiuutit.

Piareersarneq: Taaguutit tamaasa nassuiarnissaat ajornanngitsunnguamillu titartarnissaat eqqarsaatigikit taamaalillutit atuartut suliaqarnerinannit ikiorsinnaaniassagakkit.

Paasisaqarnerugit: -

IMARISAI:

Maanna atuartut kortit taaguutinik imallit atussavaat. Eqimattakkuutaartikkit, atuartut sisamakkaarsinnaapput, kortinillu qiortaatilugit. Atuartut kortit taaguutinik imallit atorlugit marlunnik pinnguaateqassapput, tassanilu siunertaavoq atuartut taaguutit tamaasa eqqaamasinnaassagaat paasillugillu.

Vejr Sila	Klima Silap pissusia	CO₂ (carbondioxid)
Drivhuseffekten Naatitsivittut sunniut	Albedo Seqernup qinngor- nerisa uterarnerat	CH₄ (metan)
Naturlige klimaforandringer Silap pissusiata allangoriartornera pinngortitap pilersitaa	Menneskeskabte klimaforandringer Silap pissusiata allangoriartornera inunnit pilersinneqartoq	

1. Taaguutit nassuiaatigikkitt:

Kortit nerriviup qaavaniissapput taaguutitaa pusillugu. Taava atuartut paarlakaallutik kortimik makitsisasapput taaguullu ilaminnut nassuiaatigalugu. Nassuiaanerminni ikioqatigiissinnaapput. Ilinniartitsisutut or-nillugit ikiortarsinnaavatit. Taaguutit ilaat atuartut arlallit nalornissutigisimappatigit, taava naggataatigit taaguutit tamanut nassuiaatigissavatit

2. Taaguutit atorlugit titartaagit eqqoriaallutillu:

Tamatumuuna atuartut sisamaanatik marlukkaassapput. Iligiit paarlakaallutik titartaasassapput eqqoriaallutillu. Ataatsip taaguut makissavaa, titartarlugulu, iligisaatalu eqqoriaassavaa. Kisitsisit naqinnerillu atorneraqqusaanngillat. Iligisaata eqqorpagu, taava marluullutik fem point-innassapput. Iligisaata eqqorsinnaanngippagu, taava iligiit allat eqqoriaassapput. Taakku eqqorunikku to point-innassapput. Titartaanissaminut minutsinik marlunnik periarfissaqarput. Minutsit taakku marluk qaangiutereerpata taava iligisaa ataa-siarluni eqqoriaasinnaavoq. Iligiillu allat aamma ataa-siarlutik eqqoriaasinnaallutik. Pointeqarneqqusaatisapput.

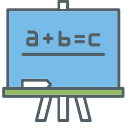
Naggasiineq:

Taaguutit tamaasa oqaatigikkitt nalornissuteqarnersullu aperalugit.

SILAP PISSUSIATA ALLANGORNERATA KINGUNERAT

Suliassat tulliuuttut nunarsuarmi Issittumilu silap allangornerata kinguneranut tunngapput. Atuartut pisinnaasaat malillugit aammalu piffissaqarnersi malillugu toqqaagit.

Kiatsikkiartorpoq aammalu immap sikua nungukkiartorluni

Atuartut videossapput, nunarsuarmi qanoq kiatsikkiartorneranik aammalu qanoq sikup milliartorneranik takutitsisumik.

Anguniagaq: Nunarsuup kiatsikkiartorneranik aammalu sikup nungukkiartorneranik atuartut ilisimasaqalernissaat. Atuartut inuit pilersitaannik silap allangoriartorneranut tunngasut ilisimasatik videokkut isiginnaakkaminnut atassusersinnaassagaat.

Atortussat: Videot

Piareersarneq: Videot isiginnaakkit, inuit pilersitaannik silap allangoriartornera videonilu isiginnaakkassi ataqatigiissinnerisa nassuiaataat piareersakkit.

Paasisaqarnerugit:

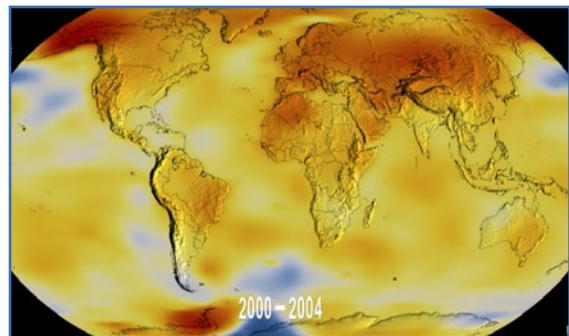
<https://frozengroundcartoon.com/greenlandic/> (nuna qeriuannartoq pillugu titartakkat).

Sermeq pillugu paasisassarsiorfik: http://isskolen.dk/wp/?page_id=9890

IMARISAI:

Nunarsuup kiatsikkiartorneranut NASAp aalasiluaa takuuk: Global Temperature Anomalies from 1880 to 2019:

<https://www.youtube.com/watch?v=3sqdyEpkIFU>

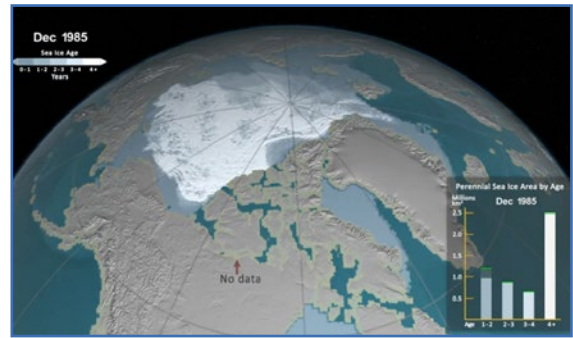

Atuartut aperikkit sooq taama kiatsikkiartortiginersoq. Akissutaat najoqqutaralugit nassuiaruk nalinginnaasoqartoq aammali inuit pilersitaannik gassinik naatitsivittut sunniuttartunik aniatitsisoqartartoq kiisalu sooq kiatsikkiartornermik kinguneqartitsisarnersut. Atuartunut nassuiaruk qaqortunik qaallit seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit ilaat silaannarsuarmut utertinneqartartut. Siku aalluni nunamik immamilluunniit taarserneqaruni qaavalu taarnerulerluni, taava kissarnermik milluaanerulersartoq. (Albedomik suliassaq takusinnaavat)

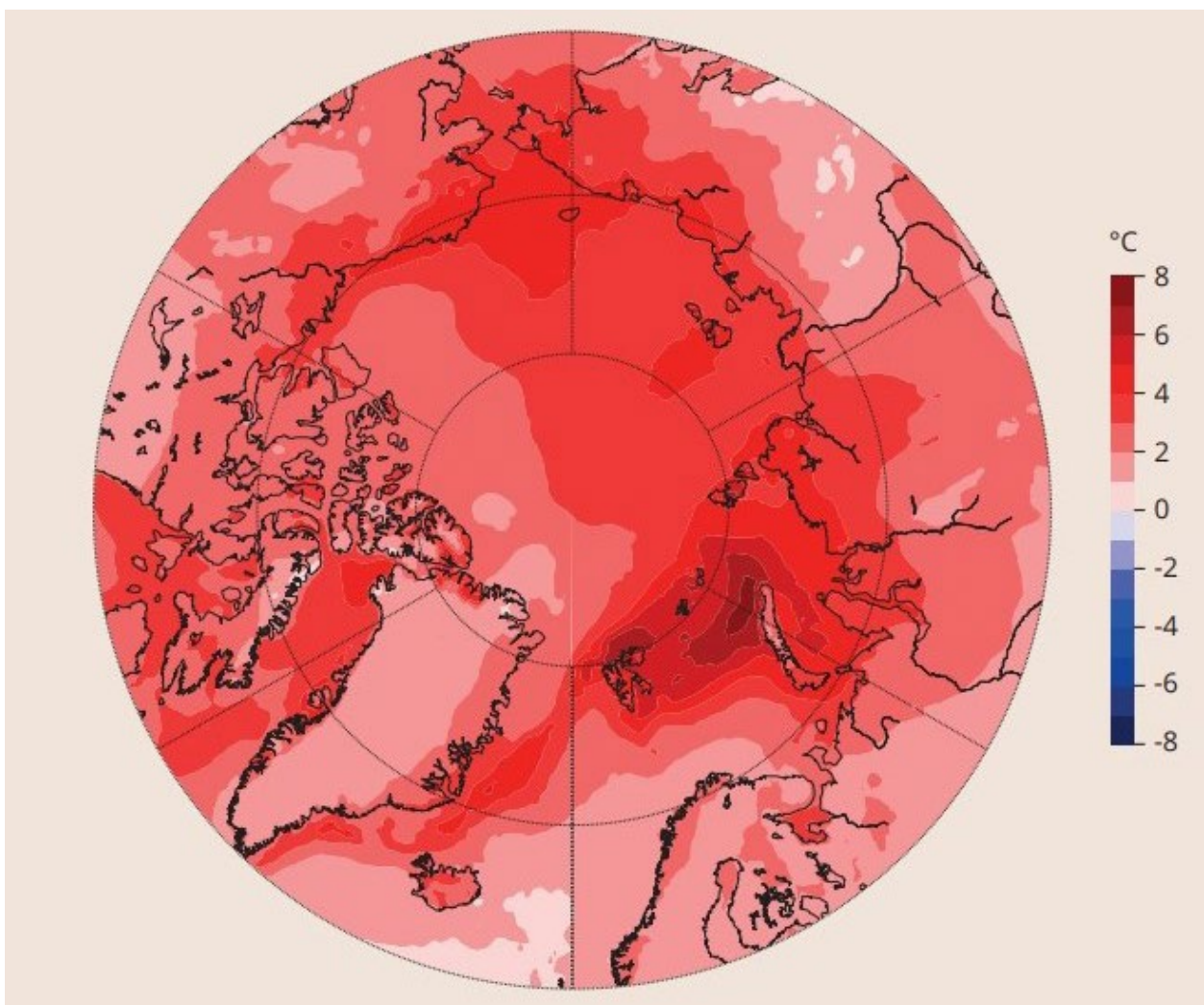
Immap sikua sermersuarlu pissutigalugit Issittoq nunarsuup nillartaartitsiviatut taaneqartarpoq. Sikup aakaluttuinnarnera nillusaanani kiatsikkiartortitsisarpoq.

2016-ip tungaanut Issittumi sikup aakkiartornerata NA-SAp ilusilersugaa takuuk:

<https://www.youtube.com/watch?v=8auMlf50Ng>

Tassani ersarissumik takusinnaavarsi aasaanerani siku aattartoq aammalu ukiukkut uteqqittartoq. Aamma takusinnaavarsi ukiut ingerlaneranni sikup annikilligaluttuinnarnera. Tamaat isiginnaanngikkaluarlugu siuarqattaarsinnaavat. Saniatigut takutissinnaavat ataaniittoq assiliartaq Issittumi 1971-2019 Nunarsuup qaavata agguaqatigiissillugu kissassusia. Kiappoq.

Ilusiliaq 11: Tigusiffik: AMAP 2021 (<https://www.amap.no/documents/download/6759/inline> s. 5).

Naggasiineq:

Atuartut aperikkit videot marluk aallaavigalugit suut aalajangiunneqarsinnaanerani, soorlu kiatsikkaluttuinnarnera taamaalillunilu sikup milliartornera.

Sermersuup aakkiartornera

Atuartut naatsorsussavaat sermersuup qipoqqarnut naleqqiullugu qanoq aakkiartortiginera.

Anguniagaq: Atuartut sermersuup aakkiartornera naatsorsussagaat taamaalillutillu takusinnaangorlugu aakkiartornerup annertussusia aaammalu sulii annertusigaluttuinnarnera.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 42, Kisitsissuteeraq.

Piareersarneq: Aakkiartornermik takutitsisunik imaluunniit suliassanik ujartuigit.

Paasisaqarnerugit:

Video sermersuup aakkiartorneranik takutitsisoq:

https://climate.nasa.gov/climate_resources/264/video-greenland-ice-mass-loss-2002-2020/

Naatsorsuinermit tunngaviit:

<https://videnskab.dk/naturvidenskab/bliver-vildere-og-vildere-indlandsisen-smelter-6-gange-hurtigere-end-i-80erne>

Siku naatsorsuutigisamit sukkanerusumik aakkiartorpoq:

<https://science.ku.dk/presse/nyhedsarkiv/2020/nyt-studie-advarer-vi-har-undervurderet-hvor-hurtigt-arktisk-smelter/>

IMARISAI:

Massakut agguaqatigiissillugu sermersuup sekundimut aakkiartornera qipoqqaat amerlassusaannik naleqqiullugu atuartut naatsorsussavaat. Paasisutissat piffissami 2010-2018¹ aaammalu 1980-1990 agguaqatigiissillugu aakkiartornermit atornerqarput. Atuartunut paasiuminarnerussammat sikup annertussusia qipoqqaat amerlassusaannik naleqqiullugu naatsorsorneqarpoq.

Atuartunut ataaniittoq suliassiissutigiuk.

1980-ip aamma 1990-ip akornnganni sermeq ukiumut **51** milliard tonsit missiliorlugit aallutik immamut kuut-tarput, 2010-p aamma 2018-ip akornnganni **286** milliard tonsit missilioraat ilisimatuut inerniliipput. Arfinile-riaatingajaappullu.

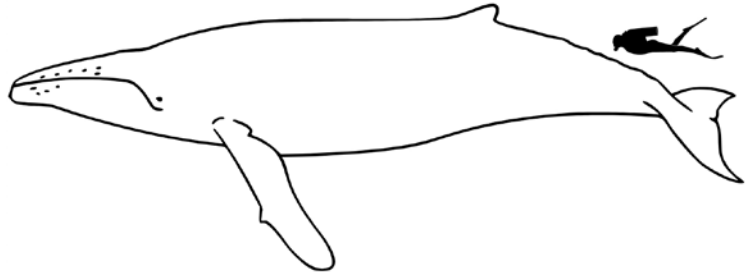
Ilisimatoq oqarpoq: "1972-imi misissuinerit aallartikkatsigilli sermersuaq allannguajaappoq, tamannalu 1980-ikkut qiteqqunnerisa tungaannut atuuppoq. Tassangaanniilli kigaatsumik oqimaaqatigiikkunnaariartulerpoq. Sermersuaq annikillartulerpoq, taamanili ingatsikkiartuinnarluni. Naatsorsuinikkut kisitsisit 1970-ikkunni nalinginnaasusunit massakut annertunerujussuupput."

(<https://videnskab.dk/naturvidenskab/bliver-vildere-og-vildere-indlandsisen-smelter-6-gange-hurtigere-end-i-80erne>)

1 2021-mit ilinniutini allaqqavoq 2019-imi sermersuup aakkiartornera 532 gigatonsiusoq. 2019-imi aakkiartungaatsiartoqarpoq. Aakkiartorneq eqqornerusumik takutikkumallugu uani suliassami agguaqatigiissillugu annertussuseq atornerqarpoq. Paasisutissat suut atornerqarnesut najoqqutaralugit aamma inernerit annikitsumik assigiinngissinnaaneri maluginiaqarput. Tassani aakkiartornermut naatsorsueriaatsit assigiinnginneri peqqutaavoq.

Naatsorsoruk piffissami 2010-2018 agguaqatigiissillugu qanoq aakkiartornerusimanersoq piffissaq 1980-1990-imut naleqqiullugu. (286.000.000.000 – 51.000.000.000 = 235.000.000.000 tons).

Qipoqqaq 25-30 tons-inik oqimaassuse-qarpoq. Naatsorsuinermit qipoqqaap oqimaassusia atorniarutsigu qanoq oqimaat-siginera aalajangiuttariaqarpoq. Taamaammatt qipoqqaap oqimaassusia aalajangiupparput 28 tons-imut.

Naatsorsoruk piffissami 2010-2018 agguaqatigiissillugu sermersuup aakkiartornera qipoqqarnut qassinut naleqqiunneqarsinnaanersoq (286.000.000.000 / 28 = 10.214.285.714).

Ullormut qipoqqaat qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit (10.214.285.714/ 365 = 27.984.344).

Akunermut qipoqqaat qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit (27.984.344/ 24 = 1.166.014).

Minutsimut qipoqqaat qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit (1.166.014/ 60 = 19.434).

Sekundimut qipoqqaat qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit (19.434/ 60 = 324).

Assersuunneqarsinnaavoq ukioq kaajallallugu sekundimut qipoqqaat 324-t Kalaallit Nunaata sermersuanit sisusartut. Paasissallugu pingaaruteqarpoq aakkiartorneq ukioq kaajallallugu pineq ajormat, kisiannili april/majimit septemberimut - ukiumiit ukiumut allanngorarpoq. Tamanna isumaqarpoq aakkiartorluarnerani qipoqqaat sekundimut 324-t marloriaatingajarisaat peeruttartut.

Taava piffissami 1980-1990 aakkiartornera assinganik naatsorsoruk, tassani ukiumut aakkiartortarneq 51 milliarder tons missaaniippoq.

Atuartut inernerit taakku marluk assersuutissavaat.

Agguaqatigiissillugu aakkiartorneq pillugu NASA-p videoliaa uani takusinnaavarsi:

https://climate.nasa.gov/climate_resources/264/video-greenland-ice-mass-loss-2002-2020/

Watson River-ip Kangerlussuarmi ikaartarfik aseroraa.

Aamma toqqarsinnaavarsi Watson River-ip Kangerlussuarmi ikaartarfimmik aseruinermit videoliat marluk isiginnaarlugit. Peqqutaasimavoq juli 2012-imi ullualunni sermersuup qaavata 98 %-iani 0° C -imit kiannerusimasoq uuttorneqarsimammat. Aakkiartupiloornerata kingunerisa ilagaat Watson River-ip Kangerlussuarmi ikaartarfimmik aseruinera. Pisumit videoliat uku marluk takusinnaavasi:

<https://www.youtube.com/watch?v=v5h3AdiJT8A> (Kasper Busk-imit filmiliat).

<https://www.youtube.com/watch?v=RauzduvYog> (JSEP-mit filmiliat).

Naggasiineq:

Aakkiartornerup annertusiartuinnarnera sumit peqquteqarnersoq atuartut apersukkit. Nunarsuarmut Issittumullu aakkiartornerup annertusiartuinnartup suut kingunerissanerai oqaluuserisiuk.

Nunarsuarmut kingunissai

Nunarsuarmi kiatsikkiartorerup aammalu tamassuma kinguneri assigiinngitsut ataqtigiinnerat atuartut misissuataassavaat.

Anguniagaq: Atuartut eqqarsaatersuutigissavaat ataatsimut isigalugu nunarsuup kiatsinneratigut sunniutit ataqtigiiaartut qanoq pilersarnersut.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 44Suliassaq A3-mut asseq pappialanngorlugu nunarsuup kiatsikkiartoreranut tunngasoq anisiguk. Qiuutit.

Piareersarneq: Misileraat nammineq misileqqaaruk.

Paasisaqarnerugit:

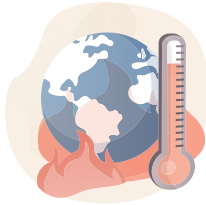
IMARISAI:

Atuartut eqimattanut ikittukkaarlugit immikkoortitikkitt. Assit tikkuutillu qiortartikkitt.

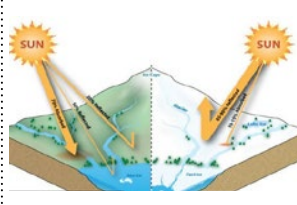
Atuartut massakkut oqaluuserissavaat assit tikkuutillu imminnut naleqqiullugit qanoq inissinneqarsinnaanersut. Assersuutigalugu: Kiatsinnerata suut kingunerai? → Immap sikuata sermersuullu aakkiartorerat. Taakku suut sunnerpaat? → Albedo-p allanngornera. Allanguutit kingunerisa qanoq ataqtigiinnerat atuartut oqaloqtigiinnermikkut isummersornissaat pingaarnerpaavoq. Oqaloqtigiissutiginiissaat pingaarneruvoq inerniniliinermitt. Tikkuutit tamakkerlugit atortariaqanngillat.

Gassit nasatsiivittut sunniu-
teqartitsisartut aniatinnerisa
qaffakkiartornera

Kissassutsip
qaffakkiartornera

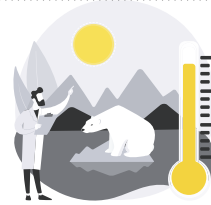
Qinggornerit
utersaartarnerisa
allanggornerat

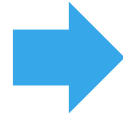
Panernersuaq

Silap pissusii sakkortunerit

Immap sikuata sermersuullu
aakkiartornerunerat

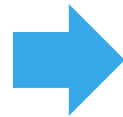
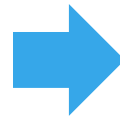
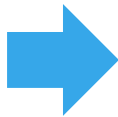
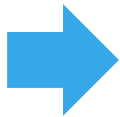
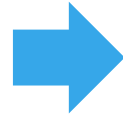
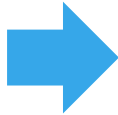
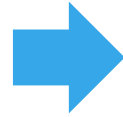
Inuit inooriaasiisa
uumasullu aniguniarnerisa
allanggorneri

Immap ulittarnerisa
annertunerulererat

Qarsutsinerit

Naggasiineq:

Silap pissusiata allanggornerata kingunerit ataqtigiiartut unikaallatsinniaanni
"iklutassat" akornanni sorleq peerneqassanersoq oqaluuserisiuk.

Nunarsuarmi meeqqanut kinguneri

Atuartut paasissavaat silap pissusiata allanngoriartornera qanoq nunarsuarmi meeqqat pisinnaatitaaffiit sunniuteqarnersoq.

Anguniagaq: Atuartut silap pissusiata allanngoriartornerata nunarsuarmi meeqqanut qanoq sunniuteqarneranik isummersorsinnaangussasut.

Atortussat: Meeqqat pillugit isumaqatigiissut pappialanngortitaq imaluunniit ipadinut nuisissinnaangorlugu. Ilusilersugaq meeqqat pisinnaatitaaffiit qanoq sunniinersut aamma silap pissusiata allanngoriartornerata atugassaritaanik takutitsisoq.

Piareersarneq: Ilusilersugaq qimerlooruk pisinnaatitaaffillu suut unioqqutinneqarnersut paasinialugit. Assinik videonillu silap pissusiata allanngoriartornerata nunarsuarmi meeqqanut kingunerannik ujartuigit.

Paasisaqarnerugit:

UNICEF, silap pissusia: <https://www.unicef.dk/klima/>

UNICEF nunarsuarmi meeqqanut kinguneri:

<https://www.unicef.dk/2021/08/20/1-milliard-boern-er-ekstremt-truede-af-klimakrisen/>

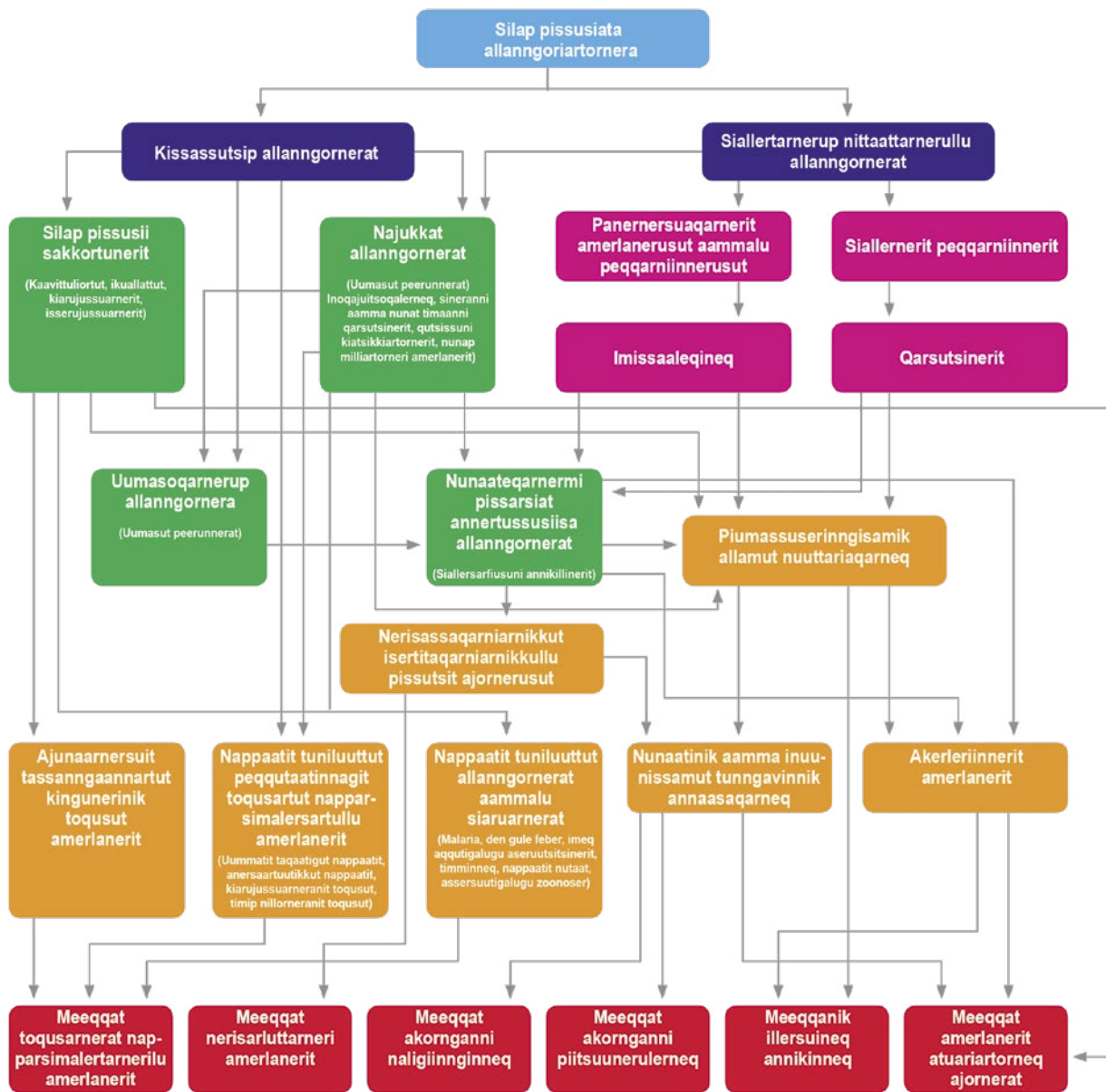
2014-imi meeqqat pisinnaatitaaffiit aamma silap pissusiata allanngoriartorneranik ilinniutit:

<https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2018/09/klimamateriale-min.pdf>

IMARISAI:

Silap pissusiata allanngoriartornerata kinguneri, ingammik nunani piitsuunerpaat ilaanni panernersuit, qarsutsinerit, nerisassanik imermillu minguitsumik amigaateqarneq kingunerisinnaavaat. Meeqqanut ulorianartorsiortitserujussuarpoq - pingaartumik piitsuunerpaanut atugarliornerpaanullu. Ukiuni tulliuuttuni qulinneeqqat 175 millionit silap pissusiata allanngoriartorneranit sunnerneqassasut UNICEF naliliivoq.

- Ilusilersukkami 12-imi silap pissusiata allanngoriartornerata nunarsuarmi meeqqanut qanoq sunniisinaaneranik atuartut paasiniaanissaannik periarfissikkitt
- Taamaaleriarlutit atuartut FN-ip meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanik qimerluuitikkitt. Silap pissusiata allanngornerata kingunerisaanik pisinnaatitaaffiit sorliit unioqqutinneqarsinnaanerit atuartut siunner-suuteqartikkitt.
- Kalaallit Nunaanni meeqqat qanoq silap pissusiata allanngornera malugineraat imaluunniit malugiumaarneraat oqaluuseriuk.

Kilde: UNICEF UK, Climate Change Report (Rapport vedr. klimaforandringer) 2008, s. 3

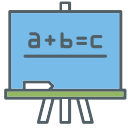
Ilusiliaq 12: Titartakkap takutippaa silap pissusiata allanngoriartornera qanoq nunarsuarmi meeqqat nunani piitsuunerpaani atugarliomerpaanilu najugallit atugassarititaannik pisinnaatitaaffinillu sunniisarnersoq.

UNICEF-ip 2014-imi meeqqat pisinnaatitaaffii aamma silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillu saqqummiussaannit. (<https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2018/09/klimamateriale-min.pdf>). Takussutissiaq una qupp. 11-miippoq.

Naggasiineq:

Silap pissusiata allanngoriartornerata kingunerit pillugit ilikkagaqariartuaanertik aallaavigalugu qanoq tamakku eqqarsaasersorfigisinnaaneraat apersukkit. Maluginiaruk tamakkunanngaa qanoq sunnertinnersut. Meerarpassuit inuusuttuararpassuillu piviusut paasisaqarfigereerlugit "silap pissusianut ernumassuteqarneq" misigilersinnaasarput. Atuartut paasitikkit neriuartoqartoq aammalu una sapaatip akunnera silap pissusiata allanngoriartorneranut unikaallatsisinnissamat qanoq allanngueqataasinnaansinnik ilinniaratta.

Issittumut kingunerisassai

Sooq silap pissusia allanngoriartornersoq aammalu Issittumut qanoq kinguneqassanersoq atuartut paasisaqarfigissavaat.

Anguniagaq: Atuartut paasisaqarfigissavaat sooq Issittumi silap pissusiata allanngoriartornera aammalu qanoq kinguneqarnersoq.

Atortussat: SWIPA-video.

Piareersarneq: Video takuuk imarisaanullu tunngatillugu apeqqutissanik piareersaagit.

Paasisaqarnerugit:

Science - Issittoq aakkiartorpoq:

<https://science.ku.dk/presse/nyhedsarkiv/2020/nyt-studie-advarer-vi-har-undervurderet-hvor-hurtigt-arktisk-smelter/>

DMI - Issittup kiatsikkiartornera ilimagisamit sukkaneruvoq:

<https://www.dmi.dk/nyheder/2020/klima-opvarmningen-i-arktisk-gar-hurtigere-end-ventet/>

Videnskab.dk - Kiassuaq qalasarsuaq kujallermi aammalu Issittumi:

<https://videnskab.dk/naturvidenskab/slaar-rekorder-ekstrem-varme-paa-antarktisk-og-arktisk>

DR-nyheder, Issittumi silap pissusiata allanngornera:

<https://www.dr.dk/nyheder/viden/klima/torben-har-holdt-oeje-med-klimaet-i-arktisk-i-mere-30-aar-pludselig-var-det-her>

AMAP, nalunaarusiat (TULUTTUT): <https://www.amap.no/>

IMARISAI:

Issittumi silap pissusiata allanngorneranut ilisimasat:

Siunissami silap pissusiata allanngoriartornerata annertusinissaa naatsorsuutigineqarpoq. Kingunerissa-vaalu kiatsikkiartornissaq, ukiuunerani nittaannerusalernissaq, silap pissusia peqqarnitsoq akulikinneru-sumik aammalu sulii peqqarniinnerusoq minnerunngitsumillu immap sikua milligaluttuinnartoq. Tamakku aputeqartarnera sikujartortarneratalu sivisussusia sunnissavaat. Ineriartornerup qanorpiaq isikkoqarnis-saanut siunissami gassit naatitsivittut sunniuttartut qanoq annertutigisut silaannarmut aniatinneqartassa-nersut apeqqutaassaaq. Issittoq nunarsuarmi sumiiffinnut allanut sanilliulluni sukkanerusumik kiatsikkiar-torpoq. Nalinginnaasumik oqartoqartaraluarpoq Issittumi kiatsikkiartornera marloriaammik sukkanerusoq, maannali ilisimaneqarpoq sulii sukkanerusumik kiatsikkiartortoq. 1800-kkut naalernerannit nunarsuarmi agguaqatigiissillugu 1,2 gradinik kiannerulerpoq, Issittumili 3,1 graderujussuarnik kiannerulersimalluni.

Atuartunut video takutiguk: ”Avatangiisit allanngoriartortut – Issittumi sumiiffinni aput, imeq, siku nunalu qeriuannartoq”.

Videomi paasissutissat SWIPA pillugu nalunaarusiamiittut ataatsimoortinneqarput, taannalu 2011-meersuuvoq. Filmi minutsinik 15-inik sivisussuseqarpoq.

Kalaallisut: <https://vimeo.com/groups/swipa/videos/49451884>

Qallunaatut: <https://vimeo.com/groups/swipa/videos/45953589>

PAASISSUTISSAT: SWIPA PILLUGU NALUNAARUSIAQ (AMAP 2011):

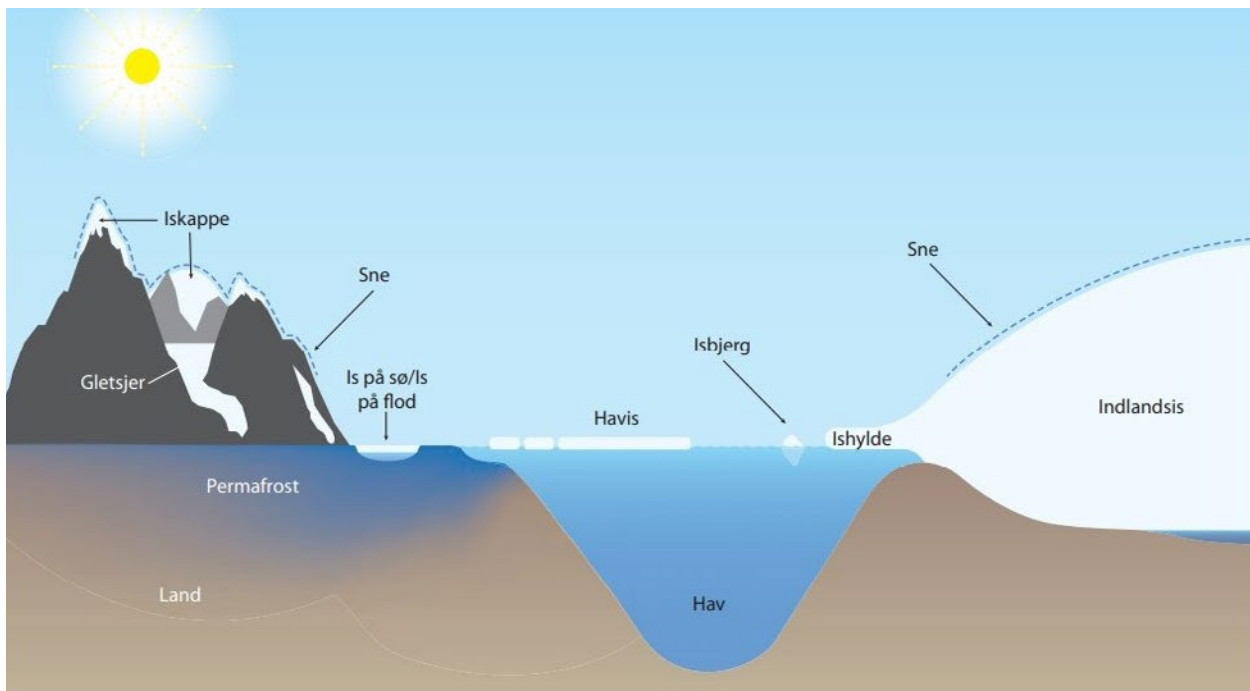
SWIPA-projekti – ”Issittumi sumiiffinni aput, imeq, siku nunalu qeriuannartoq” – Issittumi Siunnersuisoqatigiinnit aallartinneqarpoq ilisimatuut Issittumi aput sermerlu pillugit paasissutissanik pigineqartunik tamanik misissuinissaminut suleqatigiinniassammata, apeqqutillu arfinillit pingaarutillit ataatsimoorlutik aki-niarsariniassammattigit:

- Sooq Issittumi allanngoriartortoqarpa?
- Issittumi kryosfære qanoq ililluni allanngoriartorpa?
- Allanguutit taakku siunissami ingerlaannassapat?
- Qanoq ilillutik Issittumi kryosfæremi (sermeqarfiit sikoqarfiillu) allanguutit pinngortitamut inunnullu sunniuteqarpat?
- Sooq Issittumi allanguutit nunarsuarmut tamarmut sunniuteqarpat?
- Issittumi kiatsikkiartornera qanoq ililluta iliuseqarfigisinnaavarput?

SWIPA pillugu nalunaarusiami taamani ilisimatussutsikkut ilisimasat nutaanersaat Issittumi kryosfærep immikkuualuttortaasa allanguutai pillugit eqikkarneqarput. SWIPA pillugu nalunaarusiami misissorneqarput allanguutit taakku Issittumi pinngortitamut inuinullu qanoq sunniuteqarnersut, sumiiffinnilumi allani. SWIPA pillugu nalunaarusiaq pillugu paasissutissat sukumiinerusut suliniutip nittartagaani atuarneqasinnaapput (tuluttut: www.amap.no/swipa)

Videomi oqaaseq kryosfære atorneqarpoq. Taaguut atuartunut nassuiaatigiuk:

Kryosfære tassaavoq nunarsuup ilaa qerisoq – ukiup ilaannaaluunniit. Kryosfæremut ilaapput aput serminnguussimasoq sermerlu qanorluunniit ittoq (sermersuaq, sermertaq, sermeq igartartoq, nuna qeriuannartoq, immap sikua tatsillu sikua).

Ilusiliaq 13: Nunarsuup Issittortaani kryosfære (Tigusiffik: AMAP 2011, (Tigusiffik: AMAP 2011, <https://skolekontakten.nrgi.dk/media/2511/klimaaendringer-i-arktisk.pdf>)

Video takoreerussiuk, taava atuartut aperikkitt videomi siulittuutigineqartut ilaat eqqaamasinnaaneraat. Siulittuutigineqartut ataatsimoorlusi eqikkarsigit. Malugiuk video 2011-meersuusooq. Siulittuutigineqartut ukuupput:

- Ukioq 2100-mi Issittoq 3-7°C-inik kiatsinnerusimassaaq.
- Ukioq 2100-mi immat 90 cm-it aamma 1,6 meterit akornanni qaffassimassapput. Kalaallit Nunaatali kujataani taamaallaat immat qaffannera malugineqarsinnaassaaq. Nunattalu sinnerani nunap qaffannissaa ilimagineqarpoq, sermersuaq oqinnerulersimassamat.
- Ukiut 30-40-t qaangiuppata aasakkut imaq sikuusarunnaassaaq.
- Nunarsuup kiatsikkiartorneranut Issittoq piseoqataangaatsiassagunarpoq, taamaallunilu silap pissusiata allannguutai allanngoriartuaarnatik tassangaannarnerusumik allanngortarnissaannut piseoqataassalluni.

Inerniliussanit taakkunannga suna oqaatiginiarneqarpa?

"Issittumi allanngoriartortoqarpoq. Maanna iliuuseqarnitsigit – nalunnigilarpummi allanngoriartortoqarpoq, nunarsuullu avannarpasissortaani maanna allannguutit takusinnaariikkavut tunngavigalugit – nunarsuup qeqqani kujasissortaani silap pissusiata allanngoriartornera aqussinnaavarput. Iliuuseqarnissamullu massakkut piffissanngorpoq – periarfissaq ammavoq, ammajuaannarnaviannigilarli. Aarlerisaarummut naapertuuttumik iliuuseqartariaqarpugut – tamanna piffissap sivilunngitsup iluani pisariaqarpoq" (John Walsh, Professor of Climate Change, University of Alaska). Uani maluginiarneqassaaq oqaaseqaatit ukiut qulit matuma siorna oqaatigineqarsimmata.

Naggasiineq:

Maanna ilisimavarput silap pissusiata allanngoriartornera ilimagisamit sukkaneruserusumik piseoq. 1800-kkut naalernerannit nunarsuarmi agguaqatigiissillugu 1,2°C-imik kiannerulerpoq, Issittumili 3,1°C-erujussuarunik kiannerulersimalluni. Atuartut aperikkitt massakkut ilikkakkatik aallaavigalugit qanoq eqqarsarnersut. Apeqqutissanik takkuttoqarpa? Suut akissutiserusulerpaat? Siunissamut ernumalerpat? Atuartut apeqqutaannut ernummataannullu tapersersukkit.

Inuusuttut silap pissusiata allanngoriartornera pillugu oqaluttuartut

Atuartut inuusuttut silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik oqaluttuartut isiginnaassavaat, atuartut sumiiffiit ukunannganneerput Kangerlussuaq, Ilulissat, Upernavik, Tasiilaq aamma Qassiarsuk.

Anguniagaq: Atuartut paasisaqarfigissavaat Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera qanoq misigineqarnera. Atuartut ilisimasaqarfigilissavaat silap pissusiata allanngoriartornera nunatta avannaani, kujataani, tunumi aammalu kitaani qanoq kinguneqarnerseq.

Atortut: Videot. Iisimassavat qallunaatut tuluttulluunniit allagartalersukkanik toqqagassaqarmat.

Piareersarneq: Videot isiginnaakkit pingaarnersaalu allallugit. Eqqarsaatersuutigiuk misissorlugillu naju-garisassinni qanoq silap pissusiata allanngoriartornera misigineqarnerseq.

Paasisaqarnerugit: -

IMARISAI:

Atuartut oqaluttuutikkitt massakkut Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera pillugu inuusut-toqatiminnik oqaluttuartunik naapitaqalernerannik. Atuaqatigiit 8., 9. aammalu 10.-klasseniittut silap pissusiata allanngoriartorneranut aammalu sumiiffigisaminni silap pissusiata allanngoriartorneranik misigisanik oqaluttuartut tusassavaat. Atuartut taakku silap pissusiata allanngoriartornerata sunniutaanik oqaluttuas-sapput aammalu qanoq piujuaannartitsineq tunngavigalugu nukissiuutit atornerisigut CO₂-mik aniatitsineq annikillisinneqarsinnaanersog. Atuartuutisi atuartunik allanik tunniusimasunik paasisaminnik ingerlatitseq-qikkusuttunik naapitsissapput aammalu silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik isummersus-sallutik. .

Filmit ukunaneersut takukkit: Upernavik, Kangerlussuaq, Tasiilaq, Qassiarsuk aamma Ilulissat.

Vidoeernerit tamaasa videot immikkut tamarmik imarisaat oqaluuserisinnaavasi.

- Videomi suut tusarpavut?
- Arlaatigut sunnertippisi? Sutigut?
- Apeqqutinik pinngortoqarpa? Sunik?
- Arlaatigut suli soqutiginnilersitsisoqarpa? Sunik?

Ilulissat: <https://www.youtube.com/watch?v=XBzWv5YjzQQ>

Upernavik: <https://www.youtube.com/watch?v=81UrpuytpBM&t=45s>

Kangerlussuaq: <https://www.youtube.com/watch?v=65l4Yzlxuko>

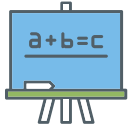
Qassiarsuk: <https://www.youtube.com/watch?v=dbVT-42Fn-Y>

Tasiilaq: <https://www.youtube.com/watch?v=Ru60lfJw7Hk&t=15s>

Naggasiineq:

Atuartut isiginnaakkatik aallaavigalugit ilikkakkatik pingasut allassavaat. Atuartut oqaluutikkit suut sunner-tiffignepaaneraat. Silap pissusiata allangoriartornerata najukkassinni sunniutai qanoq misigineqarnesut oqaluuserisiuk.

Issittormiut

Atuartut ataatsimoorlutik silap pissusiata allanngorneratigut qanoq Issittormiunut siunissami kinguneqas-sanersut paasisaqarfignissaavaat. Atuartut videonik isiginnaassapput eqimattakkaarlutillu suliaqarlutik, Issit-tumi inuiaqatigiinnut kingunissaat eqqarsaatersuutitik oqaatigalugit.

Anguniagaq: Atuartut eqqarsaatersuutigissavaat silap pissusiata allanngornerata Issittormiunut suut kingunissarineraat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 53. SWIPA-video: "Den nye Arktiske virkelighed – Sne, vand, is og permafrost i de arktiske områder" immaqalu videot "klimavidner":

Piareersarneq: Videot isiginnaakkit, "klimavidner" sorliit toqqassanerlugit aalajangerit. Silap pissusiata al-lanngornerata kingunerisaanik inuiaqatigiinnut kingunipilunnik periarfissanillu allattuigit.

Paasisaqarnerugit:

Climate Greenland, inuiaqatigiinnut sunniutit: <http://climategreenland.gl/da/borger/klimatilpasning/aamma> <http://climategreenland.gl/da/borger/en-groenlandsk-virkelighed/>

Videot "Klimavidner": https://www.youtube.com/results?search_query=klimavidner

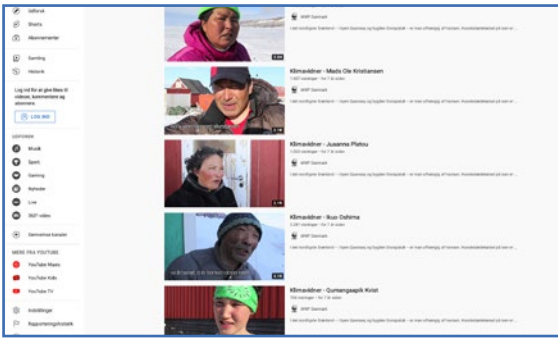
SWIPA-video: "Den nye Arktiske virkelighed – Sne, vand, is og permafrost i de arktiske områder".

IMARISAI:

Atuartut ataatsimoorlutik paasiniassavaat silap pissusiata allanngornera kalaallinut siunissami qanoq kinguneqassangatinneraat. Aallaqqaammut allannguutit kingunerisa suusinnaanerannik atuartut siun-nersuuteqartissinnaavatit. Suliassani allani videot isiginnaarlugit paasisaqarnerusinnaavusi ukuninngalu videonik ilasinnaallusigit:

- SWIPA-video, silap pissusiata allanngornerata kingunerisinnaasaasa ilaanut - periarfissanik kinguni-perluutigisinnaasaanullu tunngasoq: <https://vimeo.com/groups/swipa/videos/49589956> (kalaallisut) <https://vimeo.com/groups/swipa/videos/45953591> (qallunaatut)

- Videonik marlussunnik qinersigit "klimavidner":
https://www.youtube.com/results?search_query=klimavidner

Atuartut eqimattanut sisamakkaartillugit immikkoortikkit. Atuartut una eqqartussavaat:

- Qanormita silap pissusiata allangornerata siunissami kalaallit sunnissavaat?

Atuartut piumaffigikkit siunnersuutit tamaasa allattoqqullugit. Atuartut ataatsimoortillugit suut anguneraat sammisigit. Oqaaseq pingaarutilik tassa naleqqussarsinnaaneq.

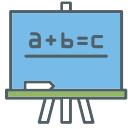
Misillillugu siunnersuutit immikkoortitersigit. Assersuutigalugu:

- Pissutsinut nutaanut naleqqussarsinnaanerup pingaaruteqassusia - allatut iliornissamut piareersimaneq
- Aalisarnermi piniarnermilu allannguutit, imaappoq inuussutissarsiutinut periarfissanik allannguneq
- Nunap qeriuannartup aakkiartulerneratigut sanaartornikkut periutsinik allannguneq
- Nukissamik ataavartumik atuinertartulernerneq
- Immap sikuata aannerata aammalu Kalaallit Nunaata eqqaani aqquteqalernerit kingunerisaannik nunanik tamalaanik niueqateqalernerit ammaakkiartorneqalernerat.

Naggasiineq:

Immikkoortuni ukunani marlunni naggasiigitsi:

- Silap pissusiata allangornera Issittormiunut sunik periarfissiiva?
- Silap pissusiata allangornera Issittormiunut sunik kingunerlutsitsiva?

Uumasut

Atuartut uumasunut kingunerisassai atuarlutillu oqaluuserisinnaavaat

Anguniakkat: Atuartut silap pissusiata allanngornerata Issittumi uumasunut sunik kinguneqartitsisinnaneranik eqqarsaatersuuteqarnissaat.

Atortut: Atuartut atuagaat qupp. 54

Piareersarneq: Uumasunut kingunerisassaasa nassuiaataat atuakkit. Paasisutissanik saqqummiussasannik allanik ujartuisinnaavutit.

Paasisaqarnerugit:

Silap pissusiata allanngornera Issittumi uumasunut naasunullu kalluaavoq:

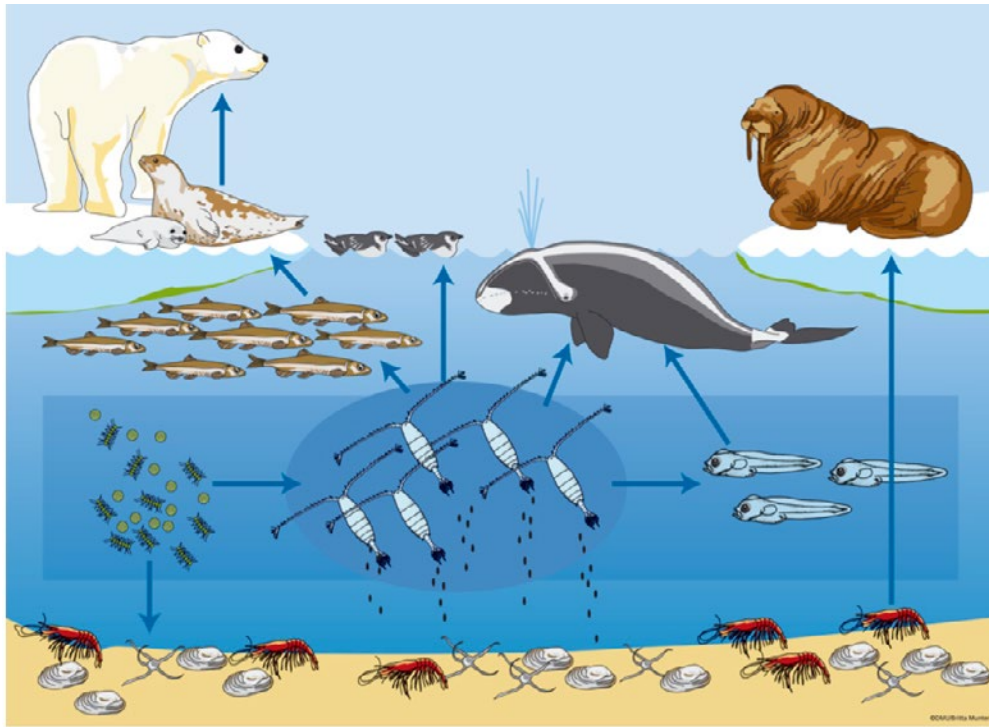
<https://natur.gl/year/2021/klimaforandringer-saetter-de-arktiske-dyr-og-planter-under-yderligere-pres/>

IMARISAI:

Uumasut naasullu kissassuseq aalajangersimasooq pinngitsoorsinnaangilaat. Kissassuseq gradialuinnar-nilluunniit allanngorpat aalisakkat, uumasuaqqat, timmissallu sumiiffinni assigiinngitsuni uumasinnaane-rat sunnertarpaat. Atuartut aperikkit assersuutigalugu aalisarnerup iluani allannguutininik angajoqqaaminnit aanakkuminnilluunniit tusagaqarsimanersut. Imaluunniit kissakkiartorerup kinguneranik uumasunik sun-nerneqartuninik maluginiagaqarsimanersut. Atuartut massakut kissakkiartorerup kinguneranik uumasut sikup killingani uumasunut qanoq sunniuteqarnersut ilikkagaqarfigissavaat.

Atuartut eqimattaqqanut (atuartut 2-4) immikkoortitikkat. Nerisareqatigiiaat pillugit titartagaq misissussa-vaat, kiatsikkiartoreratalu kingunerisaanik uumasut arlallit qanoq sunnerneqartarnersut paasisaqarfiga-lugu. Atuartut tamanna pillugu atuareerpata, titartagarlu oqaluuserereerpassuk, taava tamassiullusi uuma-sunut sunniutaasussat oqaluuserisigit.

Ilusiliaq 14: Nerisareqatigiinnermut titartaganngorlugu takutissiaq. Tappiorannartut illeqqat nerisaraat. Aalisakkallu assigiingitsorpasuit illerartortuupput, puisillu aalisagartortuullutik, puisillu nannunit nerisaallutik. Tigusiffik: www.natur.gl

Sikup killingani tappiorannartut uumasullu

Uumasuaqqat tappiorannartut immap sikuata killinguani uumasupput nerisareqatigiinnullu pingaaruteqarlunartuullutik. Immap sikuata annikillinera aamma tappiorannartunik ikinnerulersitsissaaq, tamannalu uumasut sikup killinganut nerisassarsiortartut soorlu timmissat, puisit, arferit aalisakkallu nerisassakilliu-lernerannik kinguneqassaaq. Aalisakkalli ilaat sikup annikillineratigut uumaffigisinnaasaat annertusissap-put, amerlinerinik kinguneqartussamik. Immap sikua uumaffissatsialaavoq uumasunullu assigiingitsunut pingaaruteqarlunnarluni; soorlu nannunut puisinullu assigiingitsunut. Natsersuit, aataarsuit, aataavaqqat natsillu sikumi piaqqisarput. Uumasut allat sikumi qasuersertarput, soorlu aarrit immap naqqani uillunik nerisarput sikullu qaani apparserlutillu qasuersertarlutik. Immap sikuata millineratigut pinngitsoorani uu-masunut assigiingitsunut kingunerlutsitsissaaq, pingaartumik uumasunut umaannarnissamut sikumik pisariaqartitsilersimasunut.

Illeqqat

Illeqqat assagiarsuit ilagaat centimeterip affaanik annerpaamik angissuseqartut, aalisakkat, arferit tim-missallu amerlasuut uumassutaat. Illeqqat immami aalisagaaqqanut sunulluunniit nerisaqarnerannullu pingaaruteqarlunnarput, taakkunanga nerisaanerit pillugu. Illeqqat quajaatitortuupput (naasunit pisut tappiorannartut) taamaalillutillu uumasunut allanut nerisassannngortittarlutik. Illeqqat mikigaluarlutik amer-lasuupilussuunerisa katillugit oqimaassusii immami uumasunit assigiingitsunit tamanit oqimaannerup-put, uumasuaqqallu taakku centimeterimit minnerugaluarlutik aalisakkat, timmissat assagiarsuillu nerisaat taakkuninnga annerpaapput. Taamaammat illeqqat ikileriarnerrannik imaluunniit illeqqat assigiingitsut ni-kittoqarnerisigut uumasunut allarpassuarnut, illeraanngitsunut aamma, kinguneqarsinnaallutik. Qeqertar-suup tunuani Atlantikup illeraata orsukinnerusup immap kissannerani issittup illeraanik inangiigaluttuinnar-nera takuneqarsinnaavoq. Tamanna Qeqertarsuup tunuani uumassuseqarnerup ataqatigiiffiunut ajoqutaa-

rujussuarsinnaavoq, aalisarluartoqartarneranummi tunngaviuvoq arferpassuillu ukiut tamaasa nalliusimasarnerannut pissutaalluni. Illeqqat kiattormiut inangiartuinnalissappata nerisareqatigiiaanut kingunerluuteqangaatsiarsinnaavoq, uumasunut pisarialimmik issittup illeraanut naleqqiullugu orsoqarpianginnera peqqutigalugu. Aalisagaaqqanut tunngatillugu assersuutaasinnaavoq taqussat orsoqarluartuniit qaqorteqasunit kaageeralianik taarserneqarnerinik. Nerisassaqarluartuassapput, kisianni issittumi ukiup nilleqisup anigornissaanut immaqa orsoqassusaat naammassangilaq.

Nanoq

Nannut immap sikua pinngitsoorsinnaangilaat. Piniagannaatik - natsiit - sikumi piniartarpaat. Immap sikuata siaruarsimanermigut issussusimigullu milliartorneratigut nannut ikiliartupiloornissaat naatsorsuutigineqarpoq. Aasakkut sikueruttalissappat nannut amerlassusiinut ajoquseerujussinnaavoq, ilisimatuullu ilaasa ilimagaat nannut sumiiffinni ullumi nalinginnaalluinnartut peerulluinnarsinnaasut. Massakkut Kalaallit Nunaanni nannut sumi tamani takussaanerulernikuupput. Imaanngilarli nannut amerlanerulersut, kisiannili sungiusimasaasa (tassa siku) millinikuunera peqqutaavoq. Taamaammatt nunamut qanillattonerusrarput inunnit takuneqarnerusalertutik.

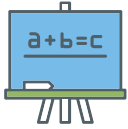
Uumasut assigiinngitsut imminnut sunnertarnerat

Silap pissusiata allanngoriartornerata uumasut assigiinngitsut ataasiakkaat kisiisa sunnerneq ajorpai, kisiannili aamma taakku ataqatigiinnerat, taakkulu inernerat naggataatigut aalajangiisuusarput uumasut amerliartussanersut ikiliartussanersulluunniit. Taamaattumik uumasut Issittormiut ulorianartorsiorput, Issittup allanngoriartorneratigut kigaatsumik patajaatsumilli avannaarsuanut qanillartortinneqassapput.

Naggasiineq:

Atuartut aperikkitt allannguutit taakku ilisimaneraat. Atuartut eqimattani suut oqaluuserisimaneraat naggasiutigikkitt.

Tipping points

Issittumut qanoq kinguneqarnissaanut tunngatillugu taaguut "tipping points" atuartunut nassuiaatigineqasaaq.

Anguniakkat: Silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu "tipping points" qanoq isumaqarner-soq atuartut paasisaqarfigissavaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 68.

Piareersaarneq: Tipping points pillugu atuarneq .

Paasisaqarnerugit:

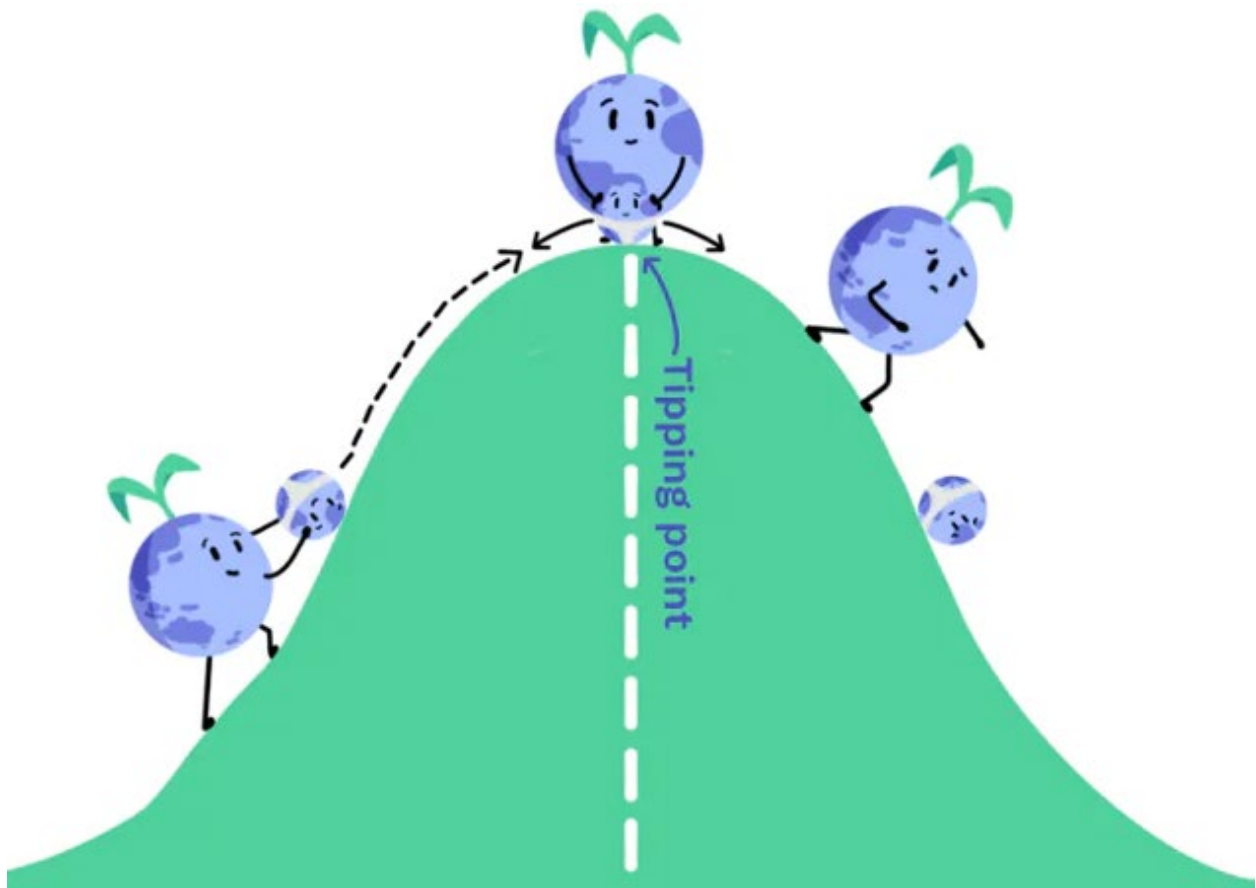
Tipping points, Økolariet:

<https://www.okolariet.dk/viden-om/klima/konsekvenser-af-klimaforandringer>

IMARISAI:

Tipping points tassaavoq silap pissusiata allanngorneranut tunngatillugu atugaasoq. Naatsumik oqaatigalugu tassaavoq periuseq sukkanerulersoq killerlu qaangerpagu uterteqqinnissaa ajornarsissaaq - imaluunniit ajornakusoortorujussuanngussaaq. Gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinerup annertuneruleralluttuinnarnera kiatsikkiartuinnarneralu pissutaallutik, ima pisoqarsinnaavoq assigiinngitsut tulleriaarlutik pisalernerannik, taamaalillutillu allannguutit aatsaat iluamik sukkatsissallutik sukkatsikkiartupiloorlutilluunniit, ilaatigullu unitseqqinneqarsinnaanatik pisarlutik. Taakku tipping points-inik taasarpaat. Aajuku assersuutit marluk:

1. Siku aappat albedo-lu allanngorluni: Tassani tipping point anguneqarsinnaavoq sikuerulluni taarnerusumik qaaqalerneratigut kiatsikkaluttuinnalersinnaanera pissutaalluni.
2. Issittumi nuna qeriuannartooq - permafrost - aakkiartulerpat: Uumassusillit toqunikut sinnikui, ass. naasut, annertuupilussuit nunami qeriuannartumiippat. Nuna qeriuannartooq aakkiartulerpat naasut toqunikut sinnikui aajartulissapput - tamanna CO₂-mik aamma CH₄-mik annertuumik aniasoqalerneranik kinguneqassaaq. Gassit naatitsivittut sunniuteqartartut kissakkiartortitsissapput taamaalillunilu piffissap ilaani pinngortitaq nammineq aamma silap pissusiata allanngoriartorneranik sukkatsitseqataasinnaavoq. Kissakkiartornerli aamma naasoqarnikkut iluaqusiisinnaavoq, taamaalillunilu CO₂-mik ti- gooraasinnaanerat annertusillutik, neriunnarporlu oqimaaqatigiinneq taamatut pinngorsinnaasoq.

Ilusiliaq 15: Ilusiliaq "Tipping point"-ip suuneranik takutitsiniartusaavoq. Sunaluunniit pisoq sukkaneruleralluttuinnarluni killis-saq qaangerpagu uterteqqinnissaa ajornarsissaaq - imaluunniit ajornakusoortorujussuanngussaaq

Naggasiineq:

Atuartunut apequtigiuk tipping points taaneqartut marluk aqusaaraanni sunik kinguneqarsinnaanera.

KLIMAAFTRYKI

Suliassat tulliuuttut klimaaftrykimut tunngapput. Atuartut pisinnaasaannut piffissaritinneqartumullu naleq-quttunik toqqaagit.

Klimaaftryk suua?

Atuartunut taaguut "klimaaftryk" nassuiaatigineqassaaq.

Anguniakkat: Klimaaftryki suunersoq atuartut paasissagaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 57

Piareersarneq: Klimaaftryki suunersoq paasiniaruk.

Paasisaqarnerugit: Silap pissusia pillugu paasissutissat (DK): <https://klimaleksikon.dk/>

IMARISAI:

Atuartut klimaaftryk pillugu atuassapput. Atuartut marlukkaarlugit imaluunniit ikittunnguakkaarlugit eqi-mattangortikkat. Klimaaftryk imminnut nassuiaatigissavaat. Taaguutunik paasinngisaqarpata ikiorlugit nassuiaatissavatit. Pisariaqarpat taaguutit tamanut nassuiaatigikkat.

PAASISSUTISSAT: KLIMAAFTRYK

Klimaaftryk tassaavoq inuit suliaqarneranni imaluunniit nioqqutip kiffartuussinerulluunniit atuunera tamaat CO₂ imaluunniit gassit allat naatitsivittut sunniuteqartitsilersartut aniatinneqartut annertussusiinut uuttuut. Nioqqutissaq pineqartilugu nikeriarfiit tamarmik ingerlaneranni klimaaftryk ilaasarpog, tassa imaappog nioqqutissiarineqarnera, assartorneqarnera iginneqarneralu gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsilersartunik silaannaqarfitsinnut aniatitsisoqartarmat. Klimaaftrykimi toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsinerit ilaatinneqartarput. Toqqaannartumik aniatitsinerimut assersuut tassaavoq nioqqutissiornermi gassi naatitsivittut sunniuteqartitsilersartog aniatinneqaraangat. Toqqaannangitsumik aniatitsinerimut assersuut tassaasinnaavoq, nioqqutissap fabrikkimit pisisartumut assartorneqarnerani gassip naatitsivittut sunniuteqartitsilersartup aniatinneqarnera. Inuit suliaqarnerat klimaaftrykitalik tassaasinnaavoq assartuineq sunaluunniit ikummatissamik uuliameersumik atuiffiusog, imaluunniit innaallagissamik nukimmit ataavartuunngitsumit atuiffiusog. Tunngaviatigulluunniit inuup anersaartornermigut CO₂ silaannarmut aniatittagaa ilanngunneqarsinnaavoq. Inummut ataatsimut klimaaftryk naatsorsoraanni nalinginnaasumik ukiumut ataatsimut naatsorsorneqartarpoq. Nunarsuarmi kiatsikkiartorerup inuup pilersitaata millisarnissaanut periuseq pingaarneq tassaavoq klimaaftrykip annikillisinnissaa. Klimaaftrykeqanngivinissaq ajornarmat, gassit naatitsivittut sunniuteqalersitsisartut toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatinneqarnerisa annikillisinnerisigut klimaaftryki annikillisinnaavarput.

Tigulaariffik: <https://klimaleksikon.dk/opslag/klimaaftryk>

Naggasiineq:

Atuartut aperikkit klimaaftrykip millisinnissaanut qanoq iliortoqarsinnaanersoq.

Aamma oqaluuserisinnaavarsi nunarsuarmioqatigiit uku suleqatigiiffisariaqaraat:

- Nukissaq ataavartooq annertunerujussuaq pisariaqartikkipput
- Iliuutsitigut ullumikkutut pisinnaasaqassasugut, nukissaq annikinnerusoq atorlugu
- Silap pissusianut naatsorsuutit naammaginatut inerneqartinnissaanut nukissamik sipaarneq pisariaqarlunnartooq
- Ikummatissanik atuneq atorunnaarneqariartussasoq

Toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsineq

Atuartut toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu gassinik naatitsivittut pissuseqalersitsisartunik aniatitsineq paasisaqarfigissavaat. Namminneq toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsineq pillugu assersuusiussapput.

Anguniagaq: Atuartut toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu gassinik naatitsivittut pissuseqalersitsisartunik aniatitsineq nassuiarsinnaassavaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 58, pappiaqqat IPadiluunniit.

Piareersarneq: Suliassaq misissoruk. Toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsineq pillugu assersuutaasinnaasumik piareersaateqarit.

Paasisaqarnerugit: -

IMARISAI:

Massakut toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsinerup assigiinngissusaat oqaluuserissavarsi. Aallaqqaammut atuartut atisaasa meqqianik ujarlertikkit. Atisatik sumi sanaajunersut paasiniassavaat. Taasuma kingorna atisap qanoq sanaajunera qanorlu pilierartornera eqqartorsiuk. Atisap immi CO₂-mik aniatitsinngilaq, kisiannili mersornera assartorneralu CO₂-mik aniatitsivoq.

Atuartut pappialanik marlunnik tunineqassapput. Marlukkaarlutik aamma suliassaq suliarisinnaavaat. Siuleq qulequtsissavaat "Toqqaannartumik aniatitsineq". Aappaat qulequtsersinnaavaat "Toqqaannanngitsumik aniatitsineq". Atuartut toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsinermut assersuutunik allallutillu titartaanissaannik periarfissikkit.

Suliassaq aamma atuartut ipaditik atorlugit suliarisinnaavaat soorlu assinik ikkussuillutik.

Toqqaannartumik aniatitsineq tassaasinnaavoq:

- Innaallagissiorneq kissamillu pilersitsineq
- Benziinamik dieselimillu atuinermi aniatitsineq, tassa umiatsiani, biilini, timmisartuni
- Pilersuineq– nerisassanik, sanaartornermi atortussanik il.il.

Toqqaannanngitsumik aniatitsineq tassaasinnaavoq:

- Atisat
- Nerisassat
- Elektronikki
- Sanaartornermi atortussiat
- Streaming.

Naggasiineq:

Atuartut toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsinermut siunnersuutitik oqaluttuarissavaat. Siunnersuutit oqaluuserisigit. Siunnersuutitik kukkusunut inissiisoqarsimappat, taava ataatsimoorlusi oqaluuseriarlugit inississigit. Pingaaruteqarpoq atuartut toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsinerup assigiinngissusiisa paasinissaat.

Atuartut aperikkit atisanik, atortunik innaallagiatortunik imaluunniit nerisassanik atuinertik allanngortikkusulerneraat. Sooq imaluunniit sooq naamik?

Nerisassat klimaaftrykii

Suliassami uani atuartut nerisassat klimaaftrykii assigiinngitsut misissorsinnaavaat.

Anguniagaq: Atuartut nerisassat klimaaftrykiini ilisimasaqalernissaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp 59. Den store klimadatabase-mik atuisinnaaneq. Malugiuk nittartakka-mi paasissutissat ajuusaarnartumik taamaallaat qallunaatoormata.

Piareersarneq: Den store database-mi ujarlerneq misiliguk.

Paasisaqarnerugit:

Nerisassat klimaaftrykii (DK): <https://denstoreklimadatabase.dk/>

Nerisassat klimaaftrykii (ENG): <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local>

IMARISAI:

Nerisassat klimaaftrykiisa uani misissornissaannut Den Store Klimadatabase, CONCITO – Danmarks Grønne Tænk tank-imit ineriartortinneqartoq (<https://denstoreklimadatabase.dk/>). atuartut piffissaqartikkitt. Nerisassat klimaaftrykii CO₂e per kg-tut uuttortarneqartarput (CO₂e naalisagaavoq CO₂-ækvivalenter-imut, silap pissusianut sunniutaasoq tamarmi CO₂-nngorlugu naatsorsorneqartarluni). Silap pissusia pillugu database qallunaatuujuvoq, taamaattumillu maluginialaassavat atuartut ilaat oqaatsitigut ikiugasaaersut. Siullertut ataatsimoorlusi nerisassat ilaat eqqartorsigit. Kisitsisit nerisassanut Danmarkimiit-tunut tunngasut maluginiassavatit. Nerisassanut nunatsinni pisiarinqarsinnaasunut aamma pisiassat angallanneqarnerannut nalilersuutaasinnaasumik paasissutissaasiveqanngilagut. Tamanna nerisassarpassuarnut assartuinermi CO₂-mik annerusumik atuiiffiuneranik isumaqarpoq. Akerlianilli nerisassat ilaat nunatsinni ajornanngitsunnguamik pissarsiassaasarpup, annikitsumillu klimaaftrykeqarlutik, ass. saarullik, kinguppaat allallu. Nerisassat tallimat klimaaftrykeqarnerpaat aalajangiussigit, nerisassallu tallimat klimaaftrykeqannginnerpaat aamma aalajangiullugit.

Klimaaftryk opgjort i kg. Klik på kolonne-titler for at sortere.

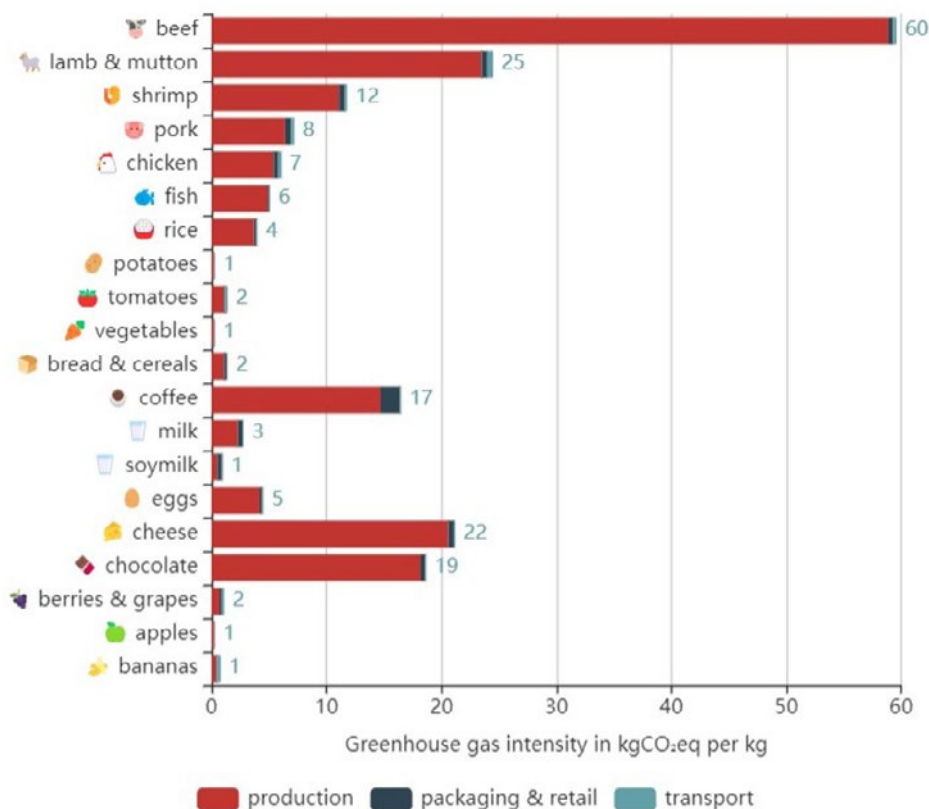
Kategori	Fødevarer	CO2e pr. kg	Landbrug	ILUC	Forarbejdning	Emballage	Tran
Kød/fjerkræ	Oksekød, mørbrad, afpudset, rå	151,95	133,45	25,85	-8,11	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, tyndsteg med mørbrad, rå	80,89	70,72	13,70	-4,30	0,14	
Kød/fjerkræ	Kalvekød, middelfedt, rå	50,36	43,77	8,48	-2,66	0,14	
Kød/fjerkræ	Roastbeef, pålæg	45,84	39,65	7,68	-1,62	0,02	
Kød/fjerkræ	Oksekød, inderlår uden kappe, rå	45,69	39,65	7,68	-2,41	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, culotte, rå	45,69	39,65	7,68	-2,41	0,14	
Kød/fjerkræ	Pulled beef	38,22	32,55	6,35	-1,42	0,64	
Kød/fjerkræ	Kebab	36,49	31,38	6,09	-1,36	0,26	
Kød/fjerkræ	Oksekød, lavt fedtindhold	35,86	31,94	6,05	-2,40	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, hakket, 5-10% fedt, rå	34,19	30,26	5,75	-2,09	0,14	
Kød/fjerkræ	Spegepølse, oksekød	34,11	28,01	5,56	0,38	0,02	
Kød/fjerkræ	Oksekød, hakket, 10-15% fedt, rå	32,51	28,58	5,46	-1,78	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, hakket, 15-20% fedt, rå	30,84	26,90	5,16	-1,47	0,14	
Kød/fjerkræ	Lammekød, kølle, uspec., rå	27,43	25,35	6,58	-5,12	0,14	
Kød/fjerkræ	Lammekød, uspec., rå	27,43	25,35	6,58	-5,12	0,14	
Kød/fjerkræ	Hakket lammekød	26,30	24,01	6,26	-4,22	0,14	
Kød/fjerkræ	Rullepølse, lammekød, pålæg	24,75	22,72	5,89	-3,99	0,02	

SØG

VAREKATEGORI

- Brød/bageartikler (34)
- Drikkevarer (32)
- Fisk og skaldyr (51)
- Frugt (27)
- Frugt/grøntsagsprodukter (75)
- Grøntsager (56)
- Kød/fjerkræ (62)
- Korn-/gryn-/bælgfrugtprodukter (22)
- Krydderier/konserveringsmidler mv. (32)
- Mælk/æg/erstatningsprodukter (31)
- Slik/sukkervarer (13)
- Spiseolie/-fedt (4)
- Tilberedte/konserverede fødevarer

Greenhouse gas intensity of food
in kgCO₂eq / kg

Source: [Our World in Data](https://ourworldindata.org).

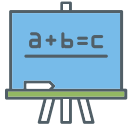
Ilusiliaq 16: Nerisassat immikkut toqqakkat, taakkulu CO₂-aftrykii.
Tigulaariffik: <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local>

Naggasiineq:

Oqaluuserisiuk kalaallit nerisassaataat qanoq inissisimanersut. Kalaallit Nunaanni nerisassanut tunngatilugu klimaaftryki annikillissinnaavarput? Qanoq? Suut annikinnerusumik nerisarissavagut aamma suut nerinerusinnaavagut?

Klimaaftrykerput

Atuartut Kalaallit Nunaata ukiumut klimaaftrykia (katillugu CO₂ aniatittagaa) 2000 aallernerfigalugu taamaaleriarlutillu ineriartorneq titartaganngorlugu sanassavaat. Taassuma kingorna innuttaasumut ataatsimut aniatitsineq qassiunersoq naatsorsorsinnaavaat. Atuartut Kalaallit Nunaanni CO₂-mik aniatitsinerpaasut suunerinik paasinnissapput.

Anguniagaq: Atuartut Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa aamma ukiumut CO₂ aniatittagaa innuttaasumut ataatsimut agguaqatigiissillugu qassiunersoq nassuiarsinnaassavaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 61. Atuartut iPadiat.

Piareersarneq: Naatsorsueqqissaartarfiup kisitsisaataasiviani Kalaallit Nunaata klimaaftrykia ujartoruk. Naatsorsugassat siuoorlutit suliarikkit.

Paasisaqarnerugit:

Climate Greenland (DK/KAL):

<http://climategreenland.gl/da/borger/groenlands-udledning/>

Kalaallit Nunaata naatsorsueqqissaartarfia (DK/KAL):

https://bank.stat.gl/pxweb/da/Greenland/Greenland__EN__EN30/ENX1EM1.px/

IMARISAI:

Aajuku suliassat marluk:

1. Klimaaftryk ataatsimut

Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa paasiniaaruk.

Naatsorsueqqissaartarfiup nittartagaanut linki tooruk:

https://bank.stat.gl/pxweb/da/Greenland/Greenland__EN__EN30/ENX1EM1.px/

Tuugassat assigiinngitsuupput. "Gassi silaannarmik kissattortitsisussaq"-mi "Kuldioxiidi CO₂" tuussavarsi. "Immikkoortortaq"-mi "Gassimik silaannarmik kissattoortitsisussamik aniatitsineq tamakkiisumik" tuussavarsi. "Piffissaq"-mi 2020 toorsinnaavarsi (kisitsisit kingulliit). "Ingerlaqqigit" tooruk. CO₂-mik aniatitsineq tamakkiisoq qassiunersoq takusiuk.

538.493 ton CO₂ ækvivalenter annertussuseraa.

Emission af drivhusgasser, UNFCCC-opgørelse [END1EM1]

Vælg variabler

Om tabel

Vælg fra lister

Drivhusgas Vælg mindst én variabel*	Sektor Vælg mindst én variabel*	Tid Vælg mindst én variabel*
☒ Vælg alt ☐ Fravælg alt	☒ Vælg alt ☐ Fravælg alt	☒ Vælg alt ☐ Fravælg alt
Valgt 1 Total 6	Søg <input type="text"/>	Søg <input type="text"/>
☐ Starten på et ord	☐ Starten på et ord	☐ Starten på et ord
Samlet emission	Valgt 1 Total 20	Valgt 1 Total 31
Kuldioxid CO2	Samlet nettoemission	2020
Metan CH4	1. Emission fra energiforbrug	2019
Lattergas N2O	1.A Energi- og konverteringssektor	2018
HFC	1.B Industri og byggeri	2017
SF6	1.C Transport	2016
	1.D Handel, service, husholdninger mm	2015

2015, 2010, 2005 aamma 2000-imut assinganik suliarikkit. Takutitassiamut kisitsisit ikkussukkit. Ukiut x-aksimut ikkutissavatit y-aksimullu ton CO₂ ækvivalenter ikkullugit.

Ineriartorneq qanoq paasisassaava?

2. Agguaqatigiissillugu inummut ataatsimut klimaafttryk

Atuartunut Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa innuttaasumut ataatsimut qassiunersoq ukiunut tal-
limanut naatsorsortiguk. Ton CO₂ ækvivalenter innuttaasunut 56.000-nut agguarneqassaaq.

2020-mut agguaqatigiissillugu inummut ataatsimut CO₂-mik aniatitsineq tassaavoq 9,6 tons CO₂ ækviva-
lenter.

2015, 2010, 2005 aamma 2000-imut assinganik suliarikkit. Takutitassiap CO₂-mik aniatitsinerup assinga-
nut imaluunniit nutaamut kisitsisit ikkussukkit. Ukiut x-aksimut ikkutissavatit y-aksimullu ton CO₂ ækviva-
lenter ikkullugit.

Ineriartorneq qanoq paasisassaava?

Naggasiineq:

CO₂ -mik aniatitsinerup ineriartornera oqaluuserisiuk. Atuartut aperikkit suna aniatitsinerup annikillineranut
peqqutaanersoq.

Klimaaftryk nunanut allanut naleqqiullugu

Uani atuartut klimaaftryki nunanut allanut naleqqiutissavaat. Taamaaleriarlutik isummersorfigissavaat sooq aniatitsineq inunnut ataasiakkaanut tunngatillugu, nunanut allanut sanilliullugu annertunerunersoq.

Anguniagaq: Atuartut nassuiarsinnaassavaat sooq nunatta klimaaftrykia agguaqatigiissillugu inummut ataatsimut annerunersoq, nunanut allanut naleqqiullugu..

Atortussat: Nunani aalajangersimasuni inunnut ataasiakkaanut tunngatillugu CO₂-mik aniatitsinerup takutitassiarataa.

Piareersarneq: Kalaallit Nunaanni aniatitsinerup peqquataasinnaasunik nammineq ujartuigit.

Paasisaqarnerugit:

Climate Greenland, Kalaallit Nunaata aniatittagai:

<http://climategreenland.gl/da/borger/groenlands-udledning/>

Nunat ataasiakkaat CO₂-mik aniatitsinerat:

<https://www.statista.com/chart/24306/carbon-emissions-per-capita-by-country/>

INDHOLD:

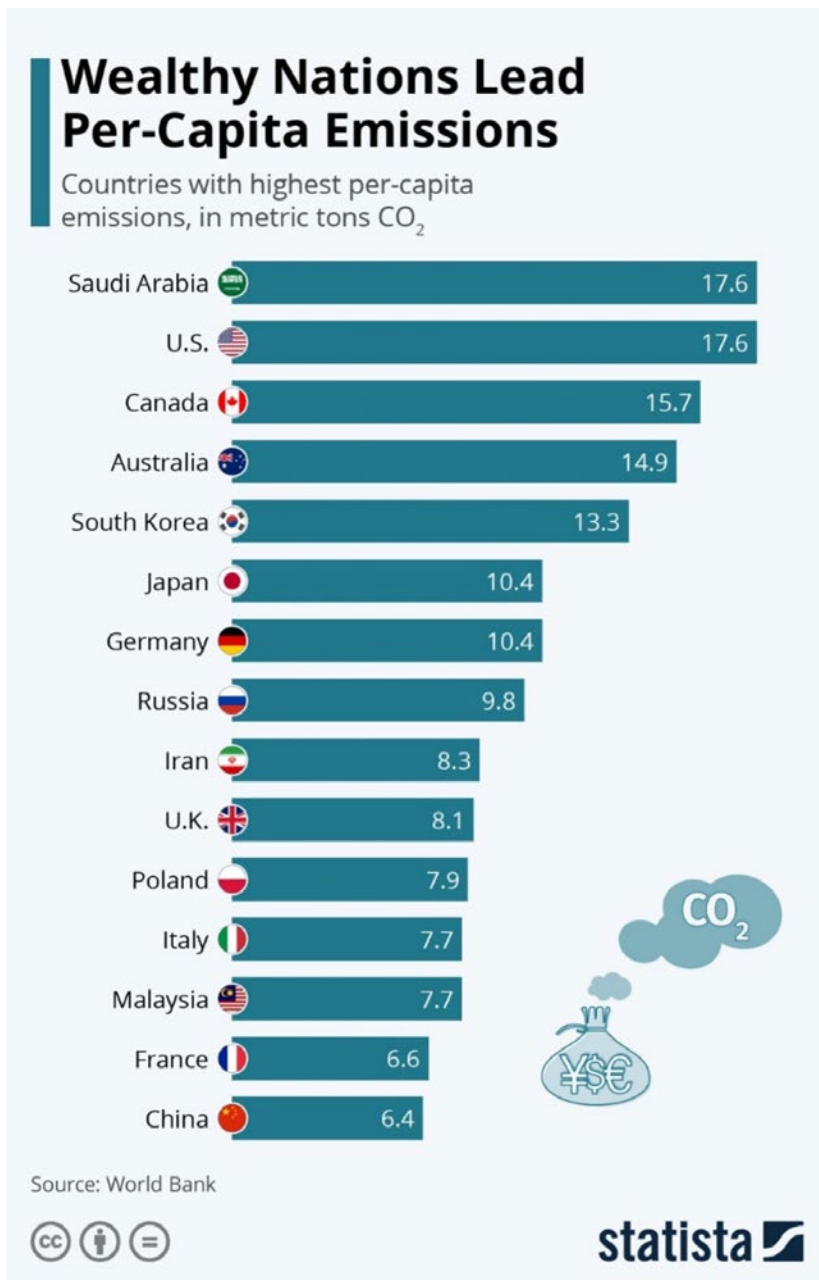
Nunanut allanut imaluunniit nunarsuarmi aniatitsinerup sanilliullugu Kalaallit Nunaata CO₂-mik aniatitsinera annertugisassaanngilaq. Atuartut aperikkut sooq taamaattoqarnersoq. Akissut imaappoq, Kalaallit Nunaat nunarujussuummat inuit amerlassusiinut naleqqiullugu. Akerlianilli inunnut ataasiakkaanut agguaraanni Kalaallit Nunaata aniatitsinera annertuvoq.

Nuna	Aniatitat katillugit	
	2013 (mio. ton CO ₂ ækv.)	Inuup ataatsip aniatitai 2013 (ton CO ₂ ækv.)
Kalaallit Nunaat	0,6	10,1
Danmark	38,1	6,8
Norge	59,6	11,7
Polen	302	7,9
Australien	378	16,3
USA	5.186	16,4
Kina	10.249	7,6
Nunarsuaq	35849	5,0

Ilusiliaq 17: Kalaallit Nunaat inukippoq, nunanullu allanut sanilliullugu aniatitsinera killeqarluni. Uani takusinnaavatit Kalaallit Nunaata aniatittagai nunanut allanut sanilliullugit. Tigusiffik: <http://climategreenland.gl/da/borger/groenlands-udledning/>

Kalaallit Nunaata agguaqatigiissillugu inummut ataatsimut CO₂-mik aniatitsinera nunanut allanut sanilliullugu qanoq innersoq atuartunut misissortiguk. Tassani Kalaallit Nunaata Rusland Iranilu naleqqatigai. Atuartut periarfissikkit sooq taamaannerata oqaluuserinissaanut. Ataatsimoorlusilu naggasiillusi.

Figur 18: Nunani assigiinngitsuni agguaqatigiissillugu inuup ataatsip CO₂-mik aniatitsinera. Kalaallit Nunaat aamma tassani takuneqarsinnaavoq.

Aallerfik: <https://www.statista.com/chart/24306/carbon-emissions-per-capita-by-country/>

Plakatimik nivinnagassaliorit allaqqasumik Kalaallit Nunaata aniatitsinera aammalu sooq aniatitsinerup taamatut annertutigineranut nassuiaasumik.

Innuttaasumut ataatsimut CO₂ -p aniatinneqartartup sooq taama annertutigineranut sunneeqataasartut:

- Aalisariutit
- Timmisartumik angalaneq
- Illorpassuit oqorsaatiluttut aserfallatsaalisaanngitsullu
- Biilerpassuit innaallagiatortuunngitsut
- Ukiumi sivisuumi illut kiassarneqarneri, ilaatigullu aamma aasakkut
- Umiatsiarpassuit nuannaariutit dieselitortut imaluunniit benziinatortut
- Atuineq: atisat, nerisassat, elektronik, pisattat
- Streaming – internetimik atuineq
- Sanaartorneq – sanaartornermi atortussanik assartuineq.

Naggasiineq:

Atuartut aperikkit Kalaallit Nunaata CO₂-mik aniatitsinini millisarniarsarisariaqarneraa. Sooq? Sooq naamik?

ILIUUTSIT

Suliassat tulliuuttut iliuuserineqartunut aallartereersunut, aallartittariaqartunut aammalu aallartinneqarsinnaasunut tunngapput. Atuartut pisinnaasaannut piffissaliussamullu naleqquttunik toqqaagit.

FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai.

Suliassami uani sammineqassaaq qanoq nunarsuarmioqatigiit anguniagassaliortarnersut, nunarsuarmi silap pissusiata allangoriartorneranik annikiliisaasussanik. Atuartut videop isiginnaarneratigit FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaanik paasisaqarsinnaapput. Atuartut pingaartumik nunarsuarmi anguniagaq nr. 13 - Silap pissusia pillugu iliuuseqarneq ilinniassavaat.

Anguniagaq: Atuartut nunarsuarmi silap pissusiata allangorneranut atatillugu nunarsuarmioqatigiit iliuusissatut pilersaarutaannik saqqummiiffineqassapput. Atuartut nunarsuarmi anguniakkat ilisimasaqarfigilernissaat, nunarsuarmi anguniagaq nr. 13: Silap pissusia pillugu iliuuseqarneq ilanngullugu.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 66. FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaanut tunngatillugu video. FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaanik pappialamut ilusilersugaq imaluunniit ipad-ikkut.

Piareersarneq: Video/t isiginnaarsimanissaat. Atuartitsineq sioqqullugu FN-ip Nunarsuarmut Anguniagai pingaartumik nr. 13 paasilluarsimassavat.

Paasisaqarnerugit:

FN-ip Nunarsuarmut Anguniagai (DK): <https://www.verdensmaalene.dk/>

Nunarsuarmi Anguniakkat pillugit Kalaallit Nunaata pisortatigoortumik quppenera (DK/KAL): <https://www.anguniakkavut.gl/kl>

IMARISAI:

Ilaannikkut nalornissutigineqarsinnaasarmat FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaasa aamma FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaasa assigiinngissutaat maana aallarniutigalugu nassuiarparput:

- Nunarsuarmi anguniakkat tassaapput nunarsuarmi nunat ataatsimoorlutik anguniagaat. Nunani politikikkut aqutsisut anguniakkat qanoq anguneqarnissaannik anguniagaliortarput iliuusissanillu pilersaarusiortarlutik. Nunarsuarmioqataasut uagut tamatta anguniakkanut ikiutaasinnaavugut.
- Meeqqat pillugit isumaqatigiissut pisinnaatitaaffinut, meeqqat pisinnaatitaaffinut tunngavoq. Inersimasut meeqqat pisinnaatitaaffiisa akuerineqarnissaat atuutsinneqarnissaallu sulissutigisussaavaat.

Atuartut Nunarsuarmi Anguniakkat Verdens Bedste Nyheder-ini animationsvideo isiginnaarsinnaavaat. Video qallunaatut tuluttullu nassaassaavoq, oqaatsillu atuartuutivit iluarinerusaat toqqassavat. Nunarsuarmi anguniakkat pingaartumillu nunarsuarmi anguniagaq nr.13 oqaluttuarisinnaavatit. Ataani takukkit paasisutissat aammalu nunarsuarmi anguniakkanik nassuiaatit.

<https://www.youtube.com/watch?v=c16CKYPwjio&t=5s> (Qall.).

<https://www.youtube.com/watch?v=cBxN9E5f7pc> (Tuluttut – The World’s largest lesson – Global Goals).

PAASISSUTISSAT: FN-IP NUNARSUARMI ANGUNIAGAI

FN-ip piujuartitsilluni ineriartortitsinermi nunarsuarmi anguniagai, FN-ip ataatsimeersuarnerani 25. september 2015-imi nunarsuarmi nunat naalagaannit akuerineqarput. Ataatsimeersuarnermi ineriartornermut anguniakkat aatsaat taama qaffasitsigipput. Anguniakkat 1. januar 2016 atuutilerput, 2030-llu tungaanut inunnut nunarsuatsinnullu piujuartitsinerusumik ineriartortoqarnissaanut tikkuussissapput. Nunarsuarmi anguniakkat tassaapput anguniakkat 17-it anguniakkallu immikkoortut ilaat 169-it. Taakkulu tunngavigalugit FN-imi nunat ilaasortat 193-it nunarsuarmi piitsuuneq kaannerlu unitsissallugit, assigiinngissutsinik annikillissanissamat, pitsaasumik ilinniartoqarsinnaaneraniq qularnaarinninnissamat, tamanullu peqqis-suutitsinissamat, suliffinnik pitsaasunik peqarnissamat piujuartitsinerusumillu aningaasaqarnikkut ineriartortoqarnissaanik pisussaaffeqalerput. Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinneq pissutaalluni FN-imut ilaasortaavoq. Anguniarneqartuni maanna inuuniarnikkut, aningaasaqarnikkut avatangiisitigullu ineriartorneq, sorsuttoqannginnera, isumannaatsuuneq nunallu tamalaat suleqatigiinnerat tamarmik imminnut ataqatigiittut ilisimaneqarpoq, ineriartornermilu patajaatsunik angusaqassagutta tamatta iliuseqarnissarput pisariaqarpoq.

(aallerfik: <https://www.verdensmaalene.dk/>).

Nunarsuarmi anguniagaq nr. 13 - silap pissusianut tunngasunik suliniut

Sumiiffinni mianerisarialinni, soorlu nunani sineriaqanngitsuni qeqertalinnilu, akiuussinnaassuseqarnisamat silallu pissusianut naleqqusarnissamat tunngavoq. Nukittorsaaneq tamanna paasititsiniaanermik ilaqassaaq nunanilu politikikkut pilersarusiornikkullu pinaveersaartitsinissamik pingaartitsisuulluni. Politikikkut piumassuseqartoqarpat, teknikkikkullu arlalinnik iliuitsinik ilaneqarluni, taava nunarsuup aggu-aqatigiissillugu kiassusiata suliffissuaqalinnginnerani killiffigisimasaanut appartinnissaa anguneqarsinnaavoq. Tamannali massakkoqqissaq tamatta iliuseqarnitsigut aatsaat pisinnaavoq.

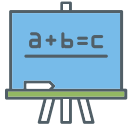
Video najoqqutaralugu atuartut uku apeqqutit pillugit oqaloqatigiissapput.

- Nunarsuarmi anguniakkat suuppat?
- Kia anguniakkat suliarai?
- Kikkut anguniakkat piviusunngortitseqataaffigissavaat?
- Nunarsuarmi anguniakkani sorleq silap pissusianut tunngava?
- "Silap pissusia pillugu iliuseqarneq" sumut tunngava?

Tamassi eqqartuigitsi. Apeqqutit ilaannut nalornisoqarpat, taava ataatsimoorlusi akissutissarsiniarsinnaavasi nunatsinni Nunarsuarmiut Anguniagaannut qupperneq tunngavigalugu: <https://www.anguniakkavut.gl/kl> imaluunniit qallunaat quppernerat: <https://www.verdensmaalene.dk/>, Nunarsuarmi Anguniagaq nr. 13: <https://www.verdensmaalene.dk/maal/13>

Naggasiineq:

Nunarsuarmi nunallu iluani inuiaqatigiit assigiinngissusaat oqaluuserisigit. FN-ip Nunarsuarmi anguniagai nunarsuarmi nunat tamalaat akornganni anguniagaapput aamma Kalaallit Nunaat angutserlugit suliaqarnisaminut pisussaaffeqarpoq - soorlu nunat allat. Taaguut "Nunarsuarmioqataaneq" oqaluuserisinnaavarsi.

Paris-imi isumaqatigiissut

Uani akunnermi atuartut nunarsuarmi silap pissusiata allanngoriartornerata unikaallatsinnissaa angutserlugu, nunarsuarmi inuiaqatigiit isumaqatigiissuteqarnerannik ilinniartinneqassapput. Parisimi isumaqatigiissummut saqqummiiffiqineqassapput aammalu qanoq Kalaallit Nunaat tassunga tunngatillugu inissisimanersoq.

Anguniagaq: Atuartut Parisimi isumaqatigiissut nassuiarsinnaassagaat. Atuartut oqallisigissavaat qanoq Kalaallit Nunaat Parisimi isumaqatigiissummut qanoq inissisimanersoq.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 69. Kalaallit Nunaata Parisimi isumaqatigiissummut peqataaneranut allaaserisat.

Piareersarneq: Atuartitsiffik sioqqullugu Parisimi isumaqatigiissut paasillaarsimassavat aammalu Kalaallit Nunaat tassunga atatillugu qanoq inissisimanersoq. Atuartut oqallinnerannut peqataanissannut Parisimi isumaqatigiissummut suleqataanermi iluaqutit ajoqutillu piareersakkit.

Paasisaqarnerugit: Parisimi isumaqatigiissut pillugu allaaserisat Parisimi isumaqatigiissut pillugu (DK):

<https://kefm.dk/klima-og-vejr/klimaforhandling/parisaftalen-2015>

IMARISAI:

Parisimi isumaqatigiissutip suunera oqaluttuariuk imaluunniit atuartunut atuartiguk.

PAASISSUTISSAT: PARIS-IMI ISUMAQATIGIISSUT

December 2015-imi Parisimi COP21-qarmat, FN-imi silap pissusia pillugu isumaqatigiissummi (UNFCCC) nunat 196-it inatsisitigut pituttuisumik silap pissusia pillugu isumaqatigiipput – Parisimi isumaqatigiissut. Parisimi isumaqatigiissut tassaavoq alloriarneq pingaarutilik gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinerup annikillisarneqarnissaanut ikaarsaariartornissamut alloriarnissaq. Parisimi isumaqatigiissut tunngavigalugu nunat pisussaaffeqarput nuna tamakkerlugu annikillisitsinissamik saqqummiussinissaminnik – tassa imaappoq gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinerup annikillisarneqarnissaanut tamakkiisumut ilanngussaqaarnissaminnut isumaqatigiissutaat. Isumaqatigiissut aqqutigalugu nunat pisussaaffeqarput nunarsuarmi kiatsikkiartorneq akiussallugu, nunarsuup kiatsikkiartornera 2° C-ip ataaniitinneratigut, suliffissuaqalinnginnerani killiffianut sanilliullugu, kiatsikkiartornerlu taamaallaat 1,5° C-iutinniarsaralugu. Nunarsuup kiatsikkiartornerata akiornissaanut nunat peqataasut tamarmik nunatut namminneq iliuutsiminnik oqaasertaliissapput, pilersaarusiussapput nakkutiginnillutillu. Nunat piffissap aalajangersimasup iluani anguniagaqarnissaannik pinngitsaalineqarsinnaanngillat, anguniakkalli tamar-mik anguniakkanit siulliinit pitsaanerusassapput.

(Aallerfik: <https://kefm.dk/klima-og-vejr/klimaforhandling/parisaftalen-2015>).

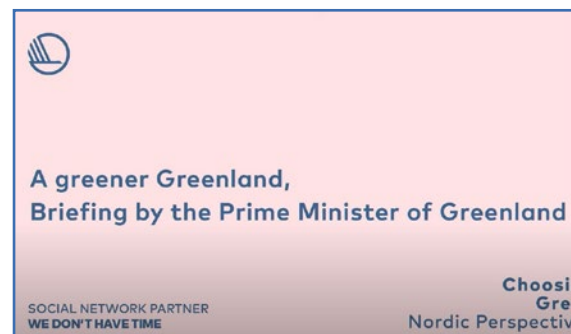
Kalaallit Nunaat Parisimilu isumaqatigiissut

Oqaluttuariuk Kalaallit Nunaata Parisimi isumaqatigiissummut tunngatillugu qanoq inissisimanersoq aammalu sooq:

Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinni ilaanermigut FN-imut ilaavoq taamaallunilu aamma Parisimi isumaqatigiissummi ilaalluni. Parisimi isumaqatigiissummi Kalaallit Nunaat "nunatut ilaatinneqanngilaq". Tassa ima isumaqarpoq Kalaallit Nunaat gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinerminut annikillisisinissaminik nunat tamalaat akornanni pisussaaffeqanngilaq. Tassunga pissutaavoq Kalaallit Nunaata siunissami suliffissuaqarnikkut ineriartortitsinissaanut inissaqartitsineq. Kalaallit Nunaata Parisimi isumaqatigiissut tapersorsorpa, massakkuugallartorli gassinik naatitsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinerminut annikillisisinissaminik pisussaataannngilaq. Kisianni taamaaginnassagunannngilaq. November 2021-mi COP26-qarnerani Naalakkersuisut nalunaarutigaat Parisimi isumaqatigiissummut tunngatillugu nunarsuup sortaaniineq apeqqutaatillugu ilassutip unitsinnissaanut piareersimaneq. Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinnerminni Parisimi isumaqatigiissummut ilanngunniaruni silap pissusianut anguniakkani FN-imut nassiuttariaqassavaa. Taanna nunatut anguniagaq Danmarkip silap pissusianut sulissutaanut attuumassuteqassanngilaq. Kalaallit Nunaat Parisimi isumaqatigiissummut ilaatinneqalissaaq, Danmarkiluaqutiginnaassanngilaa aammalu CO₂-mik annikillisaanernik suliniutinilluunniit annertussusilerikkaniq pituttorsinnaassanani. Inuiaqatigiinnut inuussutissarsitikkullu aningaasaqarnikkut sunniutai apeqqutaassapput Kalaallit Nunaata silap pissusianut tunniussinnaasaata annertussusilerineri najoqqutaralugit. Kalaallit Nunaata anguniagai inuussutissarsiorlut kommunellu suleqatigalugit, aningaasaqarnikkut ineriartorneq salliutillugu aammalu ikummatissanik atuiunnaarniarnermut atatillugu periarfissanut ataqatigiissillugit suliarineqarsinnaapput.

Video isiginnaarsinnaavarsi Naalakkersuisut Siulittaasuata, Múte Bourup Egedep COP26-mi, Naalakkersuisut Parisimi isumaqatigiissummi nunarsuup sortaaniinnermut atatillugu ilassummik unitsitsiniarnerannut atatillugu saqqummiussineranik oqalugiaataa. (10.30-mut siuartissinnaavarsi, oqalugiaatip aallartiffianut):

<https://www.youtube.com/watch?v=RN8nyBUuJs>

Atuartut periarfissikkitt Parisimi isumaqatigiissummut tunngasunik Sermitsiaq AG-mi KNR-imilu nalunaarutininik oqallinnernillu atuarnissaannik. Uku akisinnaangussavaat:

- Kalaallit Nunaat massakut Parisimi isumaqatigiissummut peqataava?
- Qanoq Kalaallit Nunaat peqataajumava?
- Parisimi isumaqatigiissummut peqataanermut iluaqutit ajoqutillu suuppat?
- Ilissi isumaqarpisi Kalaallit Nunaat Parisimi isumaqatigiissummut peqataassasoq? Sooq/sooq naamik?

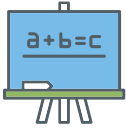
Parisimi isumaqatigiissummut Kalaallit Nunaat peqataassariaqarnersoq atuartut oqallisiginissaannut periarfissikkitt, taamaappallu qanoq. Atuartut immikkut isummersortussatut inississinnaavatit, ilaat isumaqataasut ilaallu isumaqataannngitsut.

Naggasiineq:

Atuartut oqallinnerat ataatsimut naggasiutigisiuk.

Parisimi isumaqatigiissut nunat tamalaat akornnganni isumaqatigiissutaavoq pingaarutilik, silap pissusiat allanngoriartorneranik unikaallatsitsinissamut ikiutaasussaq. Atuartut aperikkitt isumaqarnersut Kalaallit Nunaat silap pissusiat allanngoriartornerata unikaallatsinnissaanik sulinermut pisussaaffeqarnersoq. Sooq/sooq naamik?

Kalaallit Nunaanni piujuaannartitsineq tunngavigalugu anguniakkat

Suliassami Kalaallit Nunaanni nukissat ataavartut sorliit atorneqarnersut siunissamilu taakkuninnga atuinermut Naalakkersuisut qanoq takorluugaqarnersut sammineqarpoq.

Anguniagaq: Nukissaq ataavartuq eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaat qanoq periarfissaqarnersoq anguniagaqarnersorlu atuartut paasisaqarfigissagaat.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 71. Videot, erngup nukinga, postcard from Greenland.

Piareersarneq: Paasiniarsiuk illoqarfissinni/nunaqarfissinni nukissaq sumingaanneernersoq. Nukissamik ataavartumik, soorlu erngup nukinganik imaluunniit seqerngup nukinganik (solceller) atuisoqartarpa? Imaluunniit innaallagissiornermi kiassarnermilu uulia pingaarnertut atorneqartarpa? Nukissap uuliaminngaanneerpallaanngitsup atorneqarnerulernissaa pilersaarutaava? Erngup nukinga pillugu videomik Nukissiorfiup suliarisimasaanik isiginnaarit. Anillusi nukissiat sumingaanneernerinik misissuiartussanerlusi nalileruk. Immaqaluunniit ornigulluni ilinniartitsisinnaasumik pulaartoqarsinnaavusi.

Paasisaqarnerugit:

Video "Postcard from Greenland" Kalaallit Nunaata nukissamat ataavartumut periarfissaanik atuinissamat tunngasoq: https://www.youtube.com/watch?v=G7vH_V-IRTg

Naalakkersuisoq Kalistat Lund-ip COP26-mi Kalaallit Nunaata nukissamat ataavartumut erngup nukissiutinullu periarfissaanut tunngatillugu saqqummiussaa:

<https://www.youtube.com/watch?v=2wiXzGfCt5Q>

Future Greenland-imi allaaserisaq "Fremtiden handler om grøn energi":

<https://en.calameo.com/read/00077519469400e7f9fb1>

Naalakkersuisuts Naalakkersuisut nukissiornermut 2030-p tungaanut takorluugaat pilersaarutaallu (DK/KAL): <https://nukissiorfiit.gl/da/om/Sektorplan-for-energi-og-vandforsyning>

Nukissiorfiit: <https://nukissiorfiit.gl/kl/> (KAL/DK)

Nukissiorfiit ukiumoortumik nalunaarusiaat: <https://nukissiorfiit.gl/da/om/Aarsregnskaber>

Nukissiorfiit, nukissaq ataavartuq: <https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi> (DK/KAL)

Climate Greenland, annikillisaanissamat suliniutit (KAL/DK):

<http://climategreenland.gl/kommuni/annikillisitsiniarluni-suliniutit/>

Allaaserisaq, Sermitsiaq – nunarput nukissiuutinik piujuartitsisumik tunisassioortut akornganniittoq:

<https://sermitsiaq.ag/groenland-scorer-hoejt-i-produktion-baeredygtig-energi>

IMARISAI:

Nunatsinni innuttaasut imermik innaallagissamillu pilersorneqarnissaat eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaat silap pissusianut ajoqutaanngitsunik aaqqiissutissanik anguniagaqarpoq. Nunarput maanna aningaasarpasuit atorlugit uuliamik eqqussuisarpoq innaallagissiornermut kiassarnermullu atugassamik. Kalaallit Nunaanni maannamit annerungaatsiartumik imminut pilersornissamat periarfissaqartoqarpoq, nukiit ataavartut eqqarsaatigalugit. Tamanna ilaatigut erngup nukinganik seqernullu nukinganik iluaquteqarnikkut pisinnaavoq. Taa-maaliornikkut aamma CO₂-mik aniatitsineq annikillisinneqarsinnaavoq.

Nunatsinni nukissiuuteqarnermi nukik ataavartuq pingaarnerpaaq tassaavoq erngup nukinga. Imermik nukissiuuteqarnerup periarfissarpasui nunamut naleqarluartuuvuq siunissamilu suli annermik atuinissamat pe-

riarfissaqarsinnaalluni. Ullumi imermik nukissiorfiit tallimaapput taakkulu illoqarfiit arfinillit pilersorpaat - Utoq-qarmiu Kangerluarsunnguut (Nuuk), Tasiilaq, Qorlortorsuaq (Qaqortoq aamma Narsaq), Sisimiut aamma Paakitsoq (Ilulissat). Taakkua saniatigut aamma arlalinnik mikisunik inuit namminneq pigisaannik erngup nukinganik nukissiorfeqarpoq, pingaartumik Kujataani savaatilinnit atorneqartunik.

Nukissiorfiit erngup nukinga pillugu videoliaasa ilaat isiginnaarsinnaavarsi:

<https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi/Vandkraft>

Naalakkersuisut nukissiornermut 2030-p tungaanut takorluugaat pilersaarutaallu anguniakkani 35-ni naalisarneqarput, ataaserlu imaappoq:

”2030-mi pisortat nukissamik pilersuinerat sapinngisamik nukissamit ataavartuneersuunissaa anguniarneqarpoq”

Naalakkersuisut Nukissiorfiup pilersuineranut ataavartumillu nukissiuuteqarneranut suliai inissitsitertarpaat.

Nukissiorfiit misilittagaasigut takuneqarsinnaavoq atortunut aningaasartuuteqangaatsiaraluarluni ataavartumik nukissiuuteqarnikkut sipaaruteqartoqarsinnaasoq.

Ataatsimut isigalugu suliniuteqarfiit sisamat ataavartumik nukissiuuteqarnermik annertusaaffigineqarput:

- Illoqarfinnik nunaqarfinnillu tunngaviumik pilersuisussamik erngup nukissiorfiortiterneq
- Innaallagissiorfiit dieselitortunit ataavartumik nukissiorfinnut batterinik peqqumaataasivittalinnut ikaarsaarnissaq (takuuk <https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi/Pilotprojekter/Hybridanlaeg-i-Igaliku>)
- Angerlarsimaffinni dieselitortunik kiassarnermit imermik nukissiuuteqarfiusuni pisortat ataavartumik nukissiuutinit pilersugaanermut ikaarsaarneq
- Illoqarfinni imermik nukissiuuteqarfiusuni assartuutunik innaallagiatortunngorsaaneq

Video COP26-rtoqarnerani Skotlandimiittumi Glasgow-imi, novemberimi 2021 takutinneqartoq isiginnaaruk ”Postcard from Greenland”. Nunatsinni ataavartumik nukissiornerup periarfissaasa atorluarsinnaaneranut tunngasoq:

https://www.youtube.com/watch?v=G7vH_V-IRTg

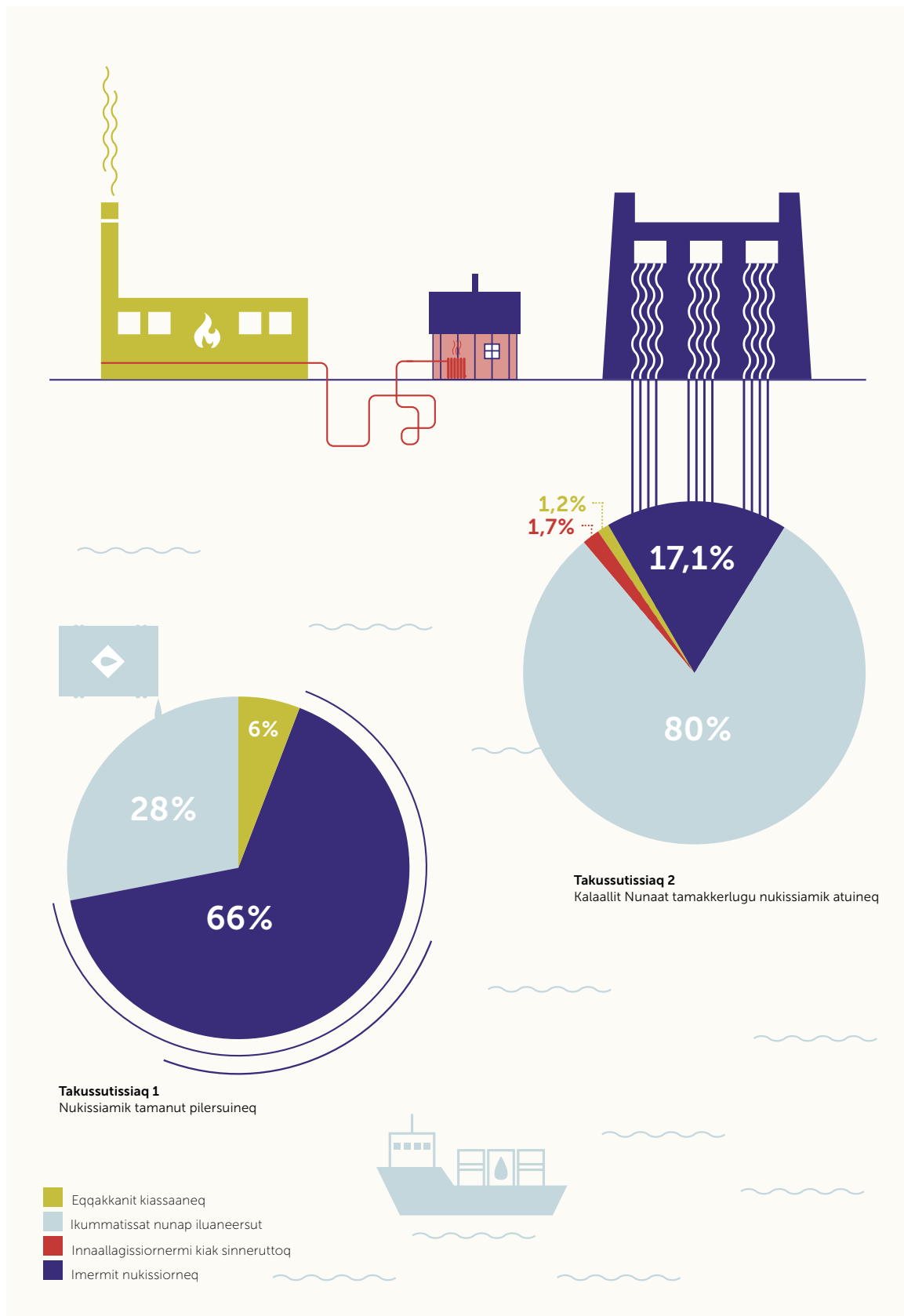
(Kalaallisut oqaluttut tuluttullu allagartalersugaq).

Nukissiuuteqarnermi pilersuineq systemilu eqqarsaatigalugit annertuunik allannguisoqarlunilu suliniuteqartoqartariaqassaaq anguniagassaaq anguniaraanni.

Ilusiliaq 19-imi ilusiliat marluk, tassa ilusiliaq 1 aamma ilusiliaq 2 takuneqarsinnaapput. Tassani takuneqarsinnaavoq Nukissiorfiit 2021-mi pilersuinerani ataavartumik nukissiorneq 72 %-iusoq, ilusiliaq 2-mili takuneqarsinnaalluni nunatta tamakkiisumik nukissamik atuinerani ataavartumik nukissiorneq 20 %-iusoq. Nukissiorfiit nukissiornerat pisortat nukissiornerannut ilaavoq, taassumalu takutippaa 72 %-it missaat ataavartumik nukissiornermit, annersaalu imermik nukissiuutinit, pisoq. Takutitassiami ataavartumik nukissiuutit allat annikippallaarneri peqqutigalugit suli takutinneqarsinnaanngillat. Nukissiorfiit nukissiugaasa 28 %-ii ikummatissamik nukissiuutaapput. Agguarneri allanngortissagaanni ataavartumik nukissiorfinnik pilersitsisoqarnerusariaqarpoq, taakkulu ukiorpaalunni pinikuunngillat. Inatsisartulli 2021-mi ukiaanerani Nuup eqqaani (Utoqqarmiu Kangerluarsunnguani) erngup nukissiorfiata allilernissaa Kuussuullu Tasiani, Qasigianguanut Aasiannullu pilersuisussamik sanaartortoqarnissaanik inatsisissatut siunnersuummik akuersinerisigut Nukissiorfiit ataavartumik nukissiornerata annertuumik annertusinissaa naatsorsuutaavoq. Suliniutit tamakku pisortat pilersuineranni ataavartumik nukissiornerup annertusinissaanut annertuumik sunniuteqaqataassapput, taamaalilluni nunatsinni ikummatissamik atuinerup aammalu CO₂-mik atuinerup annikillisinissaa anguneqassalluni.

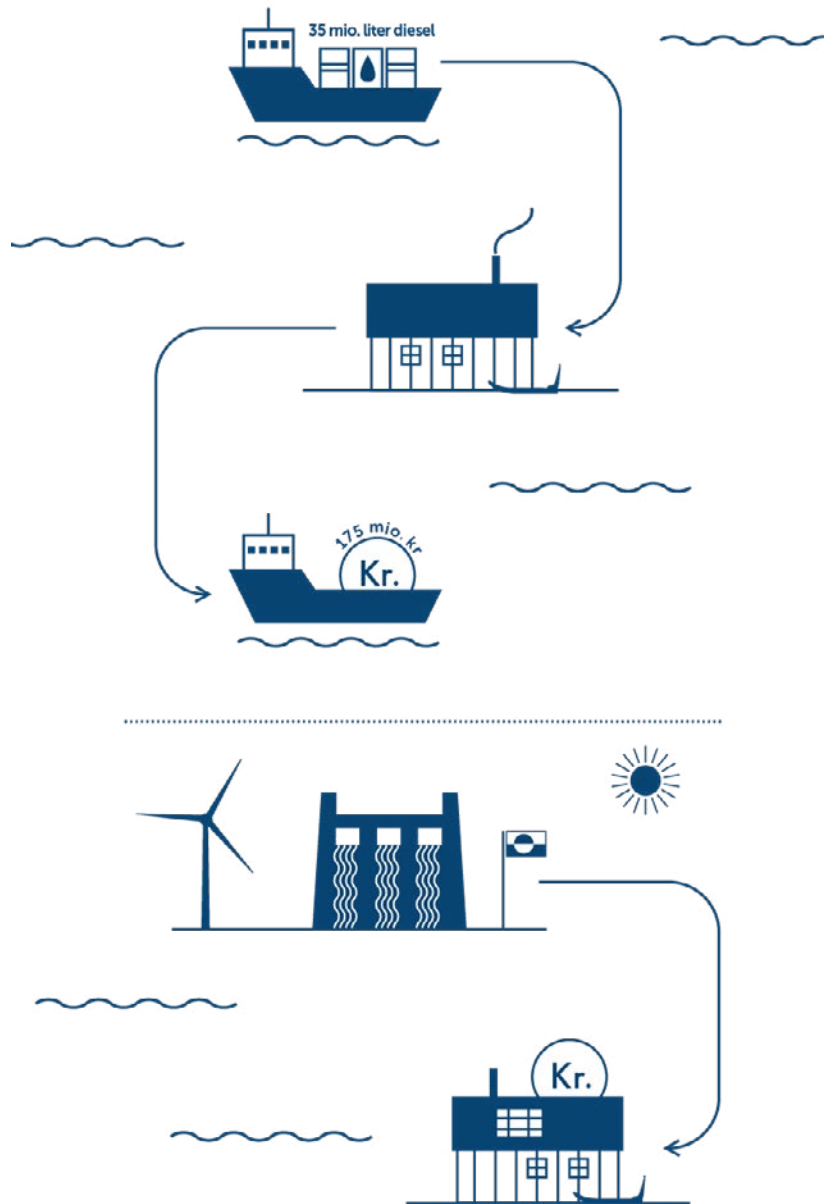

Ilusiliaq 19: Takussutissiaq 1-imi takuneqarsinnaavoq Nukissiorfiit 2021-mi nukissiamik pilersuinerata 72 procentia ataavartumik nukissiamit pilersinneqartoq, takussutissiaq 2-imilu takuneqarsinnaavoq nuna tamakkerlugu ataavartumik nukissiamik atuineq 20 procentiusoq.

Aallerfik: Nukissiorfiit ukiumoortumik naatsorsuutaat 2021 (<https://nukissiorfiit.gl/da/om/Aarsregnskaber>)

Innaallagissiorfinni dieselimut aningaasartuutit Nukissiorfiit aningaasanut naatsorsuutaanni inituvoq. 2021-mi Nukissiorfiit ataavartumik nukissiuuteqarneq pinnagu illoqarfinnik nunaqarfinnullu pilersuinerminni ikummatissanut 164 mio. kr. atorpaat. Taakku aningaasat atorneqartut ataavartumik nukissiuutitut aningaasaliissutitut atorneqarsinnaagaluarput, taamaalillutik silap pissusianut inuiaqatigiinnullu aningaasaqarnikkut iluaqutaasinnaagaluarlutik.

Misissorsiuk illoqarfissi nunaqarfissiluunniit nukissaq sumit pisarneraa.

Ilusiliaq 20: Ilusiliami takuneqarsinnaapput Nukissiorfiit nunatsinni sumi erngup nukinganut, seqernup qinngornerinit nukissiuutini aammalu anorisaatinut sanaartorsimanersut. Aallerfik: Nukissiorfiit ukiumut naatsorsutaat 2021 (<https://nukissiorfiit.gl/da/om/Aarsregnskaber>).

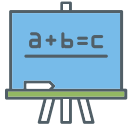
Nukissiorfiit ukiumut nalunaarusiaani 2021 Bilag 3, qupp. 70-imi (<https://nukissiorfiit.gl/da/om/Aarsregnskaber>) takuneqarsinnaavoq takutitassiaq, innaallagissiornermut kiassarnermullu pilersitsinermit diesel-imik CO₂-millu atuinermit naatsorsuutit. Tassani takusinnaavarsi illoqarfissi nunaqarfissiluunniit aniatitaata annertussusia

Naggasiineq:

Oqaluuserisiuk qanoq illoqarfimmi/nunaqarfimmi najukkanni nukissiorneq ataavartumik nukissiuutinit 100% anguneqarsinnaanersoq. Kalaallit Nunaat tamaat eqqarsaatigalugu CO₂-mik aniatitsinerup oqi-maaqatigiissinnissaa qanoq anguneqarsinnaava?

Power-to-X (PtX).

Atuartut PtX-imik saqqummiiffigissapput elektrolysemillu misileraatillugite.

Anguniagaq: Atuartut PtX nassuiarsinnaassavaat. Atuartut paasisimassavaat PtX sunik periarfissaqar-nersoq.

Atortussat: Atuartut atuagaat qupp. 77. Elektrolysemik misileraanissamut atortut (ataani takuuk).

Piareersarneq: Elektrolysemik misileraanissamut piareersimagit. PtX-imut tunngasunik atuarit videonik PtX-imut tunngasunik aamma videonik isiginnaarsinnaavutit.

Søg mere viden:

Nunatta silap pissusianut tunngatillugu angorusutaanut Ptx-imullu Sermitsiami allaaserisaq:

<https://sermitsiaq.ag/node/233386>

Nunatta erngup nukissiornissamut periarfissaanik atorluaasinnaanermut Sermitsiami allaaserisaq:

<https://sermitsiaq.ag/node/237184>

DR PtX pillugu: <https://www.dr.dk/nyheder/penge/kulsorte-skibe-skal-sejle-paa-traesprit-maersk-satser-paa-nyt-braendstof#!>

Danmarkimi pissutsti aallaavigalugit videoliaq PtX-imut tunngasoq.

<https://www.youtube.com/watch?v=BU00A3vgSQ>

Video elektrolyse-mut tunngasoq (qallunaatut): <https://www.youtube.com/watch?v=7mWCMKZELEs>

IMARISAI:

PAASISSUTISSAT

PtX tassaavoq elektrolyse atorlugu innaallagialu ataavartumik nukissiornikkut, soorlu erngup nukingatigut (power), pissarsiap atorneratigut brint-imik pilersitsineq. Brintip CO₂-mik akuneratigut orsussatut atorsinnaasunut (X) allanut pilersitsinermut atorneqarsinnaapput, ataatsimut taaguuteqartunik e-fuels. Katersorneqarsinnaapput assigiinngitsunullu agguataarneqarsinnaallutik, soorlu kiassarnermut, assartuinermut suliffissuaqarnermullu atugassianngorlugit. PtX nunarsuarmi CO₂-mik aniatitsinerup annikillisarmissaanut atortoq pingaaruteqarlunnarpoq.

Nunatta imermik pisuussutai eqqarsaartigalugit Naalakkersuisut PtX-imik pilersitsisalernissaq eqqarsaatigalugu annertuunik pilersaaruteqarput suliassiissutissatut.

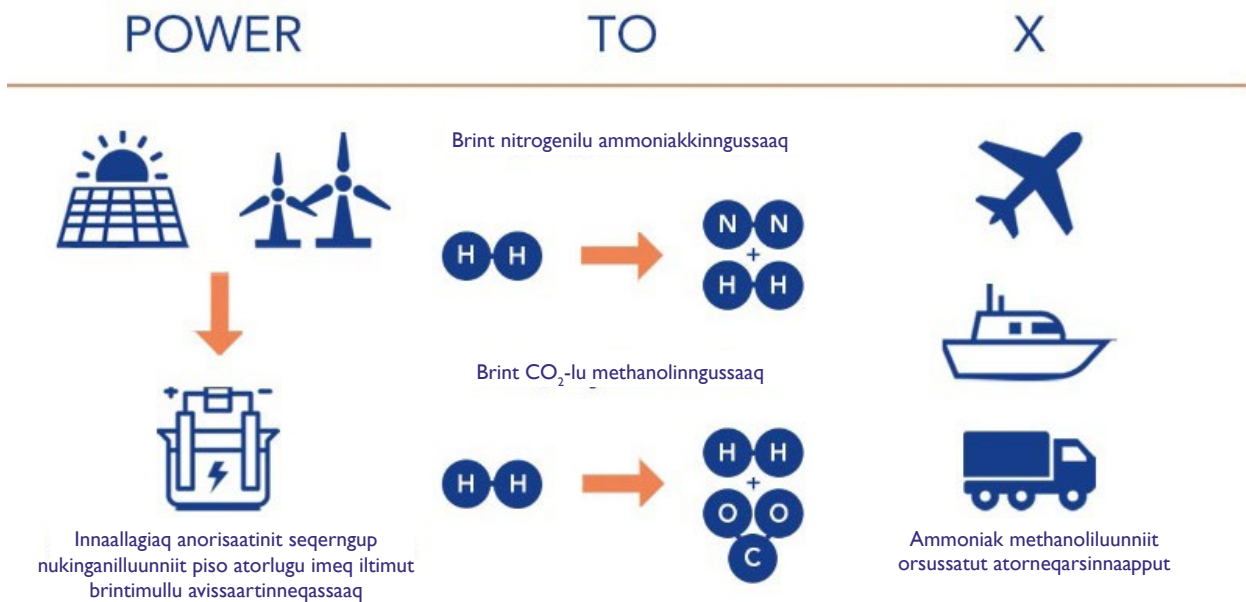
Kalaallit Nunaat Power to X-imut – siunissami orsussamik atuiffiunngitsumik nukissiuuteqarniarnermut ilannguppoq, nunatta karsianut annertoorejussuarnik isaatitsissutaasinnaasumut. Siullermilli aningaasaliissuteqartoqartariaqarpoq, Naalakkersuisullu nunatsinni erngup nukinganik nukissiorfiliornissamut aningaasaliissussarsiorlutik.

- Erngup nukinganik nukissiorfiit annertusineqarpata, Kalaallit Nunaanni innaallagissamik atuinerup 90 procentia matussissavarput. Sulili ingerlaqqissinnaavugut nukimillu piujuartisisumik orsussamillu atuiffiunngitsumik avammut tunisaqarsinnaalerluta, Kalistat Lund oqarpoq.
 Jesper Hansen

Allaaserisaq tamaat uani atuarsiuk:

<https://sermitsiaq.ag/kl/nunarput-brintimik-nunarsuup-sinneranut-tuniniaasarusuttoq>

Ilusiliaq 21: PtX-ip takutitassiartaa. Ataavartumik nukissiuuteqarnerit anorisaatit seqerngup qinngorneranillu pisut allaqqavoq, taakkuli aamma erngup nukissiorfiinit pisinnaapput, nunatsinni ataavartumik nukissiuutinit pilersittakkatta annerpaatut.

Atuartut marlukkaartillugit minutsinik 10-15-inik power-to-x pillugu google-kkut youtube-kkullu ujartuinis-
saannik periarfissikkit. Taassuma kingorna suleqatigiit allat naapillisikkit, tassani oqaatsit, pappialat aqer-
luusarlu taamaallaat atorlugit PtX titartarlugulu nassuiassavaat, ipad atorlugu.

Elektrolyse - PtX-imik suliaqarnermi suliap ilaa tunngaviusoq.

PtX-imik suliaqarnermi suliap ilaa tunngaviusoq paasilluarniassammassuk atuartut massakkut elektro-
lyse-mik misileraassapput. Elektrolyse atorlugu imeq (H_2O) avinneqassaaq, taamaalilluni ilt (O) aamma
brint (H_2) immikkoortilerlugit.

Video una isiginnaarsinnaavat (qallunaatut): <https://www.youtube.com/watch?v=7mWCMKZELEs>

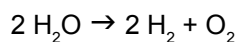
Piareersaritsi eqimattakkuutaarlusilu misileraallusi.

Atussavasi:

- Elektrolyse-lerilluni atortoq
- Igalaamerngit (reagensglas) marluk
- Ledningit marluk
- Sarfalersuut
- Innerit
- Qisumineq

Erngup sarfalersornerani molekylet H^+ -ioninut aamma OH^- -ioninut avissaassapput. Ionit taakku immik-
koortilik pol-inut plusimut minusimullu ingerlassapput. Minus pol-imi H^+ -ionit marluk tamarmik immikkut
elektroninik marlunnik "tigussissapput" taamaalillunilu hydrogen (H_2) pilersinneqassalluni.

Qisuariarneq imatut allanneqarsinnaavoq:

Qisuariarnermi skemap takutippaa elektrolysemi oxygenimik pilersitsinermut naleqqiullugu marloriaammik
hydrogenimik pilersitsisoqartartoq. Elektrolyse atorlugu imermik avissaartitsineq hydrogeniliornermi pe-
riutsit ilagaat.

Videomisut iliorit:

1. Elektrolyserfiup pingajorarteruta imermik immeruk.
2. Igalaamengit (reagensglassit) imermik immikkit. Tikinnik ataatsip ammanera miliguk elektrolyserfimuut elektrodimit inissillugu manngutissavat.
3. Sarfalersuut ikiguk (6V)
4. Igalaamineq hydrogenimik (minusimi) imalik nungulerpat innaallagiasaq qamissavat.
5. Igalaamineq hydrogenimik (minusimi) imalik torlua ammut saatsillugu, hydrogenilu katersaq uppernar-sineqarsinnaavoq innermik ataatigut ikitsinikku taamaalilluni supiallannermik (qaarpallaarnermik) pilersitsilluni.

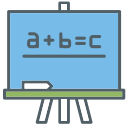
6. Igalaamineq oxygenimik (plusimi) imalik torlua qummut sammitinneqassaaq, oxygenilu katersorneqar-toq takutinneqarsinnaassalluni ikitsisip qameqqammersup aamaartup pulasinneratigut ikummaqittoq takuneqarsinnaassammat.

Taamaalillusi innaallagiasaq atorlugu oxygen brintilu avissaartillugit misilipparsi. Tassunga imeq innaallagiartu atornerqarput. Innaallagiasaq nukissiuutinit ataavartunit pissarsiarisinnaavarput. Nunatsinni torrallaanerusaaq innaallagiasaq erngup nukissiorfitsigut pissarsiarigaanni. Nunatsinni imeq annertoorujussuaq pigineqarpoq taamaammallu PtX-imut periarfissat annertoqaat. PtX atorlugu suliaqarneq akisuupilussuavoq taamaammat nunanit allanit sanaartornissanut annertuunut aningaasaliisussarsionnissaq pisariaqarluni.

Naggasiineq:

Atuartut PtX-imik periarfissanik eqqartuitikkit inimilu ataatsimut siunnersuutaat naggasiutigalugit. Oqaluserisiuk nunatsinni PtX-imik pilersitsiortuinissaq qanoq ilioraanni piviusunngortinneqarsinnaanersoq.

Akisussaaffik iliuseqarnerlu

Uani CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinneqarnissaanut sunilluunniit iliuserineqarsinnaasunik atuartut isumassarsiniaqqullugit kaammattorneqassapput. Taassuma kingorna isumassarsiat piviusunnngortinneqarnissaanut saaffigineqartut kikkut iliussisaq sorleq akisussaasuuffigineraat paasiniassavaat, aammalu CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinneqarnissaanut namminneq inuusuttut qanoq iliorsinnaanerlutik oqaluuseralugu.

Anguniagaq: CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinneqarnissaanut iliuserineqarsinnaasunik atuartut saqqummiisinaanissaat.

Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq atorlugu iliussisnik piviusunnngortitsisussamut kikkut akisussaasuussanersut atuartut aalajangersinnaassagaat

Atortussat: EAtuartut atuagaat qupp. 80. Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq plakaterujussuarmut titartagaq. Post-it-it imaluunniit pappiaraaqqat nipittartorlu, atuartut namminneerlutik plakaterujussuarmut nippussuisinnaangorlugit.

Piareersarneq: Atortussat sassakkit. Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq plakatimut titartaruk nivinngarlugulu.

Paasisaqarnerugit:

UNICEF-ip meeqqat pisinnaatitaaffii silallu pissusiata allanngoriartornera pillugit ilinniartitsissusai 2014-imeersut (DK): <https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2018/09/klimamateriale-min.pdf>

IMARISAI:

1. Qanoq iliorsinnaavugut

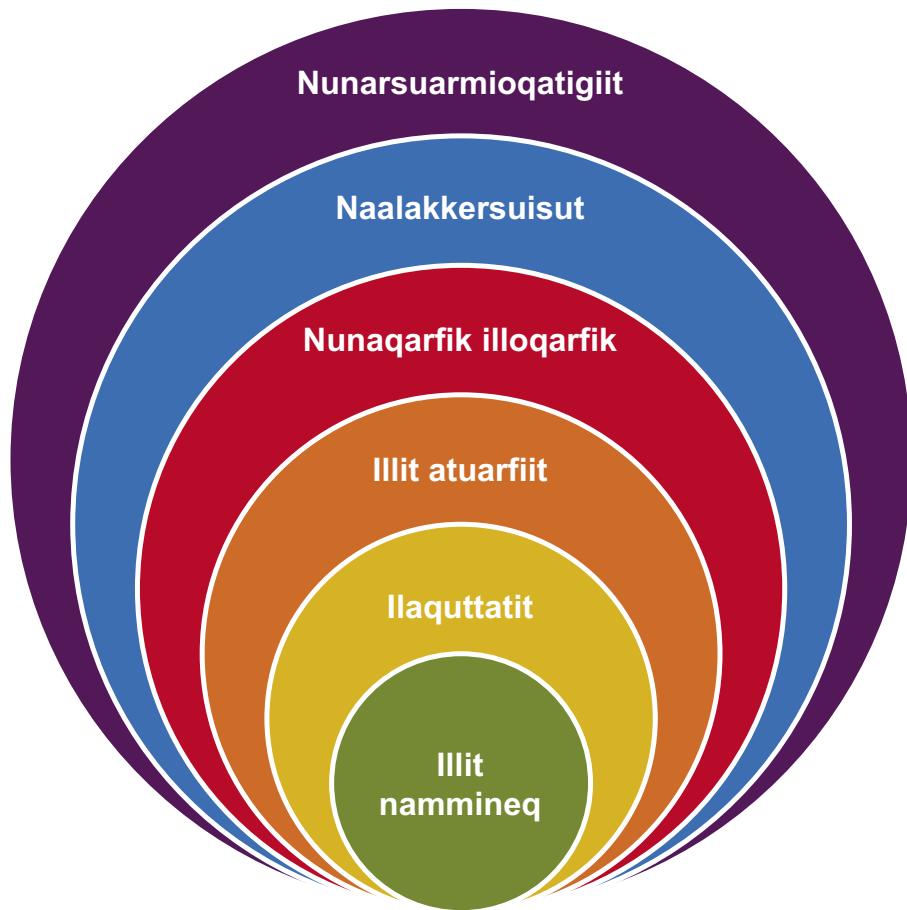
Kalaallit Nunaanni gassinik naatitsivittut sunnuteqalersitsisartunik aniatitsinerup annikillisinnaasunut iliuserineqarsinnaasunik tamanik atuartut brainstormeqatigikkat. Na!.ak. atuartitsivimmi kingullermi Kalaallit Nunaata aniatittagaanut tunngasumi paasisaminnik isumassarsiorsinnaapput.

Allattarfissuarmut allattukkit, atuartunit siunnersuutinik qulit missaannik peqalernissavit tungaanut.

2. Kikkut akisussaaffeqarpat?

Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerisa allattorsimaffiisa immikkoortiternerat nassuiaatigiuk, iliutsinullu assigiinngitsunut piviusunnngortitsisinnaasut immikkoortuni assigiinngitsuni allasimasut nassuiaatigalugit.

Ilullusiliaq 22: Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerisa allattorsimaffiisa immikkoortiternerat, atuartitsisutini UNICEF-ip meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit silallu pissusiata allanngoriartomera pillugu 2014, qup. 52-immeersoq.

Atuartut iliuusissatut siunnersuutaannut tamanut, iliuuserineqartussanut akisussaasussamik ataatsimik imaluunniit amerlanernik toqqaassasut nassuiaatikkitt. Ataatsimoorlusi assersuut ataaseq imaluunniit assersuutit marluk oqaluuserisinnaavasi.

Atuartut oqaluttuutissavatit imaassinnaasoq paasigaat iliuusissat ilaat immikkoortunit arlalinnit iliuuseqarfingineqarsinnaasut. Iliuusissatut siunnersuutigineqartoq assersuutigalugu "innaallagiaq sipaaruk" taava takussutissiami immikkoortuni tamani iliuuseqartoqarsinnaavoq:

- Nammineq innaallagissamik sipaarsinnaavutit (immikkoortoq "illit nammineq")
- Ilaquttatit ilissinni innaallagissamik sipaarsinnaapput (immikkoortoq "ilaquttatit")
- Atuarfik malittarisassiorsinnaavoq atortut standby-miissanngitsut (immikkoortoq "illit atuarfiit")
- Immikkoortuni "nunaqarfik/illoqarfik" aamma "Naalackersuisut"-ni malittarisassioratoqarsinnaavoq inatsiliortoqarlunilu.

Atuartut eqimattakkuutaartikkitt inuit marluk imaluunniit pingasuutillugit.

Brainstormimi "Qanoq iliorsinnaavugut?"-mi iliuusissat qulit siunnersuutigineqartut eqimattanut agguataakkit. Oqaluuserinissaannut piffissaqartikkitt ukulu akissutissarsillugit: *Kina imaluunniit kikkut iliuusissat ataasiakkaat piviusunngortinnissaannut akisussaasuusorivaat*

Kingorna eqimattani isumassarsiatik allaffissiaaqqanut post-it-inut allattussagaat takussutissiamullu inissaannut iliorassagaat qinnuigissavatit.

Atuartut aalajangiinerminnut akisussaasuusorisaminnut tunngatillugu tunngavilersuissapput. Ataatsimoorlusi ilassuteqarlusilu allannguuteqarsinnaavusi. Allat isumaasa, siunnersuutaasa isummersuutaasalu ataqqinissaat eqqaamajumaarparsi.

Eqimattat aperissavatit iliuusissat piviusunngortinneqarnissaat anguniarlugu inuusuttut namminneq iliuuseqaqataasinnaanersut.

Iliuusissat ilaat soorunami namminerminnut tunngapput (taakku "illit nammineq"-miittut) kisianni atuartut qanoq iliorsinnaappat "Nunaqarfik/illoqarfik"-mit immaqalu "Naalakkersuisut"-nit iliuusissat piviusunngortikkumallugit?

Naggasiineq:

Atuartut apersukkit uani suliaqarnerminni suna/suut ilikkarsimaneraat. Ilisimasimavaat inuusuttut taama annertutigisumik suliaqarsinnaasut? Iliuusissanik aallartitsinissaminnik imaluunniit ileqqumik ilaannik allannguissaminnut piareersimappat? Ajornangissangatippaat/ajornassangatippaat? Sooq?

Atuartut aperikkit isumassarsiaqarnersut qanoq ililluni inuit soqutiginnilersissinnaanerlugit, qanorlu iliuuseqartitsisoqarsinnaanersoq (ass. paasititsiniaanerit, eqqumiitsuliat, tamanik oqallitsitsinerit, iliuitsit ilisimaarinnilersitsisut, soorlu Greta Thunbergip "Fridays for future").

ITINERUSUMIK MISISSUINEQ

Atuartut itinerusumik misissuinissaannut piffissanngorpoq. Atuartut namminneq toqqakkaminnik projektimik toqqaasinnaannissaannik periarfissinneqassapput, qulequttap "silap pissusiata allanngornera"-nik qulequtalimmik. Misissuinissaannut ullunik marlunnik periarfissinneqarnissaat siunnersuutigissavarput. Ilinnisiat piffissami sivisunerusumi atorniarussigit soorunami aamma itisiliinermut sivisunerusumik piffissaliisoqarsinnaavoq.

Atuartut projektit toqqagaat ulluni siuliini sammisassinnut tunngassapput. Illit suliassaraat atuartut projektiinut tunngatillugu suliarerusutami suunissaanik ujartuinerini siunnersuillutillu toqqammavilersuinissat aammalu projektertik qanoq suliarissaneraat pilersaarusiussaneraallu.

Illit atuartut misissuineranni atugassarititaasut inissitsitissavatit. Illit aalajangersinnaavat sammisaq aalajangersimasoq suliaqarfigissaneraat. 2021-mi sammisaq aalajangersimasoq suliaritinneqartoq: "Qanoq nunatsinni CO₂-mik aniatitsineq annikillisarinnavarput?" Periarfissaraatit assinganik suliaqartitsinissat, allamik suliaqartitsinissat imaluunniit ataatsimut aalajangersimasumik suliassaqartitsinak. Aamma imaassinnaavoq inuiaqatigiinnut sammisumik imaluunniit pinngortitamut samminerusumik aqutissiukkusunerugitit. Eqqarsaatigiuk sunik atuartut tiguartillutillu sulerusussusininnarisaqarsinnaanerannik aammalu periarfissatit suunersut. Atuartunut atugassarititaasut ersarissumik nassuiaatigikkik.

Siunnersuutigaarput atuartut ikittukkaarlutik projektitik suliarissagaat, illilli qanoq iliortikkusunnerlugit aalajangissavat.

Projektiliornissamut nassuiaat

Suliassamik inissinnissaannut projektip nassuiaataata ilitsersuutaa atuartunut iluaqutaasinnaavoq. Taanna aamma atuartut atuagaanni qupp. 83-imi pissarsiassaavoq toqqaannartumillu allattuiffiqineqarsinnaalluni. Illit aalajangissavat projektimik nassuiaat pappialanngorlugu anisissanerlugu imaluunniit ipad-ikkut suliarissaneraat.

Sammisassat oqaluuserilluarsigit. Atuartut oqaatsinik ataasiakkaanik kingornalu oqaaseqatigiinnik allatuitikkik. Taamaalierneranni siunnersorlugillu toqqammavilersukkit. Atuartut projektimut nassuiaammik suliaqarnissaannut periarfissaqartilluakkit. Aamma imaassinnaavoq pulaarfissaminnut apersugassaminnulluunniit isumaqatigiissusiortut. Atuartut suliarfik annertunaarlugu suliassaqarpallaalersinnaanerat, illuatungaanillu annikinaarilersinnaanerat eqqumaffigissavat. Taamaattoqarnerani sulerusussuseerussinnaagamik.

PROJEKTIMIK MISISSUINISSAMUT NASSUIAAT
Uani itisilerlugu projektliassarsi nassuiarsinnaavarsi.
Suna sammerusuppisiuk?
Sooq sammisaq taannarpiaq sammerusuppisiuk?
Suna misissorusuppisiuk? Suna sammerusunnerlugu allassiuk
Qanoq misissorniarpisiuk?
Misissuiniarussi suut ilisimasariaqarpisigit?
Paasissutissat qanoq pissarsiarissavisigit? (Oqaluussinikkut (sianerlusi, pulaarlusi, allallusi)), Internetikut ujartuillusi, misileraallusi imaluunniit allanik.
Projektersi sumik takussutissaqartunngorlugu naammassissavisuik?
Projektersi qanoq allanut siaruassavisuik? Kikkunnut saaffiginnittuussava?

Ulluni misissuiffinnut siunnersuutit

Ataatsimoorlusi suliaqarlusi ulloq aallartittarsiuk. Ulloq nuannersumik aallartikkumallugu pinnguarneq, erinarsorneq, ullaakkorsiorneq imaluunniit allamik sammisaqaqatigiillusi suliaqaritsi. Atuartut kajumissaarlugit ullup pissanganartuunissaa oqaluttuariuk, namminersorlutik itinerusumillu suliaqarfissaanni.

Makku atuartut nassuiassagaat peqqukkit:

- Ullormut sulerissanersut
- Ullaap tungaani aammalu ualikkut sulerissanersut
- Aallaqqaammut suliassaat

Uunga suliassamut pffissaqartikkitt. Pilersaarusionsiorluarneq projektip naggataani imminut akilertarpoq. Illit suliassaraat ulloq naallugu siunnersuullutillu toqqammaviliinissat.

Ullup ingerlanerani arlaleriarlutit eqimattat naapinnissaannik pilersaarusionsiorit. Atuartut pisariaqarfiini saaffiginneriaannangorlugit atuarfimmiigit.

Ullup ingerlanerani killiffissiusaritsi, atuartut sumut killinnerinik ilisimatitseqatigiillusi.

Ataatsimoorlusi ulloq naasassavarsi. Suliaqarnerup nalaa nuannisarfiusumik kajumilersitsisumillu ingerlartarsiuk. Atuartut sulinerannut nersualaakkit, aqaguani suleqqinnissaannut kajumissaarlugit.

Sulilluarisi!

Sap. ak. sammisaqarfiusup naggasernerera

Sapaatip akunnerani sammisaqarneri nuannersumik ersarissumillu naggasersiuk. Atuartut periarfissikit suliarnikk saqqummiussinissaannik. 2021-mi silap pissusia pillugu kaffillertoqarnissaannik kajumissaarivugut. Taamaalioqqittoqarsinnaavoq imaluunniit allatut sapaatip akunnera naggasernerqarsinnaavoq. Sapaatip akunnerata naggasernissaannut atuartut aamma isumasiukutsoorsinnaavatit qanoq naggataartoqarnissaa eqqarsaatigalugu.

Uku eqqarsaatigikkitt:

- Qanoq atuartut projektitik saqqummiutissavaat?
- Atuartut saqqummiissappat? Atuartut tamarmik imaluunniit ilaannai?
- Saqqummersitsisoqassava?
- Naggataarnersiornermut qaaqqusisoqassava? Taamaappat kikkut?

Sapaatip akunnerani sammisaqarfimmi naggataarnersiorluarnissassinnik kissaappatsigit!

NAGGASIINEQ

Maanna sapaatip akunnera sammisaqarfiusoq Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen naammassivarsi.

Tassani siunertaasimavoq atuartut 8.-10. klassemiittut Kalaallit Nunaanni klimaagentinngorsinnaanerat anguniarlugu meeqqat pisinnaatitaaffiik aammalu nunarsuarmi tamarmi Issittumilu silap pissusiata allanngoriartornerata pingaassusianik ilisimasaqalernissaat.

Maanna sapaatip akunnera naammassivoq. UNICEF-imi Ilinniartitaanermullu Aqutsisoqarfimmi neriuppugut atuartut maanna meeqqat inuusuttullu silap pissusia pillugu oqallinnermi paasitinneqarnissaminnut, tusaaneqarnissaminnut peqataatinneqarnissaminnullu pisinnaatitaaffeqlutik paasisimassagaat. Taassuma saniatigut neriuppugut atuartut silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu pissutaasut paasisimassagaat, paasisimassagaallu pisariaqartoq maanna iliuuseqarnissaq silap pissusiata allanngoriartornera maanna ingerlasoq unikaallatsinniarlugu.

Atuartut maanna silap pissusia pillugu namminneq projektinik suliaqarput, assigiinngitsutigut nunatsinni CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinnissaanut iliuusissanik aallartitsillutik.

Illit sapaatip akunnerata ingerlanerani atuartut atuartillugillu siunnersorpatit. Illit suleqatavillu suleqataanisinnut qujanaq! Taakkuullusi meeqqat inuusuttullu nunatsinni silap pissusia pillugu oqallinnermi tusaaneqarnissaat suleqataaffigaarsi.

QUJANAQ.

Ilinniartitaanermut aqutsisoqarfik

UNICEF Kalaallit Nunaat

Aqutsisoqarfiup pisortaa, Kaali Olsen

Suliniutinut aqutsisoq, Maliina Abelsen

ORDBOGI

Albedo

Albedop nalunaartarpaa suulluunniit qaava qanoq seqernup qinngorneranik utertitsisinnaatiginersoq. Albedo 0-ip 1-illu akornanniitarpooq. Qernertoq 0-imik albedo-qarpoq seqernullu qinngorneri tamaasa miluarterlugit, qaqqorissulli seqernup qinngorneri tamaasa utertittarpai 1-imillu albedo-qarluni.

FN

Naalagaaffiit Peqatigiit (FN) tassaavoq nunat tamalaat akornanni suliniaqatigiiffik 193-inik nunanik ilaasortalik. FN-imi naalagaaffik ataaseq imaluunniit naalakkersuisut ataatsit tunngavigalugit sulinngilaq – nunarsuarli tamaat. FN sorsunnersuup kingulliup kingorna 1945-imi pilersinneqarpoq, sorsunnginnissaq isumannaatsuunissarlu, nunarsuarmi nunat akornanni ikinngutigilluni attaveqatigiinnissamik ineriartortitsinissaq, inunnullu nunarsuarmullu siunissamik pitsaanerusumik pilersitsinissaq pisussaaffigaa.

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqanut TAMANUT 0-init 18-inut ukiulinnut atuuppoq, meeqqallu qanoq pineqarnissaannut najoqqutassiaalluni. Immikkoortut 54-iupput, meeqqat ajunnginnissaannik qularnaarisussat. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut nunarsuarmut tamarmut atuuppoq, nunarsuarmi meeqqanut tamanut atuukkami, sumiiffinnullu tamanut atuuppoq, isumaqatigiissut aamma meeqqanut ataasiakkaanut atuummat. FN-ip Ataatsimeersuarnerani 20. november 1989 akuerineqarpoq, ullumikku taamaallaat nunap ataatsip akuerinikuunngilaa, tassalu USA.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi allassimavoq meeqqat tamarmik nerisaqarnissaminnik, peqqissuunissaminnik najugaqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut. Meeqqat aamma atonerlunneqannginnissaminnut immikkoortitaannginnissaminnullu illersorneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput, atuarfillu, sunngiffimminnilu peqataatinneqarnermikkut ineriartornissaminnut pisinnaatitaaffeqartut.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip meeqqat ukuningga pisinnaatitaaffeqarnerat qularnaarpaa

- Tunngaviummik pisinnaatitaaffiit eqquutsinneqarnissaat (ass. nerisassaqarneq, peqqissuuneq najugaqarnerlu)
- Ineriartorsinnaanermut (ass. atuarfik, sunngiffik paasissutissallu aqutigalugit)
- Illersorneqarnissamut (sorsunnermut, nakuusernermut atonerluinermullu).
- Oqartussaaqataanissamut (ass. sunniuteqarneq, peqataaneq killilersugaanngitsumillu oqaaseqarsinnaaneq).

FN-ip Nunarsuarmi anguniagai

Nunarsuarmi anguniakkat tassaapput anguniakkat 17-it anguniakkallu immikkoortut ilaat 169-it. Taakkulu tunngavigalugit FN-imi nunat ilaasortat 193-it nunarsuarmi piitsuuneq kaannerlu unitsissallugit, assigiinngissutsinik annikillissanissamut, pitsaasumik ilinniartoqarsinnaaneranik qularnaarinissamut, tamanullu peqqissuutitsinissamut, suliffinnik pitsaasunik peqarnissamut piujuartitsinerusumillu aningaasaqarnikut ineriartortoqarnissaanik pisussaaffeqalerput. Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinneq pissutaalluni FN-imut ilaasortaavoq.

FN-ip piujuartitsilluni ineriartortitsinermi nunarsuarmi anguniagaa FN-ip ataatsimeersuarnerani 25. september 2015-imi nunarsuarmi nunat naalagaannit akuerineqarpoq. Anguniakkat 1. januar 2016 atuutilerput, 2030-llu tungaanut inunnullu nunarsuatsinnullu piujuartitsinerusumik ineriartortoqarnissaanut tikkuussissapput.

Gassit naatsiivittut sunniuteqalersitsisartut

CO₂ tassaavoq gassit naatsiivittut sunniuteqalersitsisartut ilaat. Gassit taamaattut arlaqartut ilagaat. Gassit naatsiivittut sunniuteqalersitsisartut pingaernerit marluk tassaapput CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (metan). Ikummatissanik uuliameersunik aamarsuarneersunillu ikumatitsinermi CO₂ pinngortarpoq, CH₄ -li nunaateqarnermit pinngortarpoq – pingaartumik nersussuit nissaallutillu nilertarnerannit. CH₄ aamma Iссittumi nunarujussuarni pinngortarpoq, nunap qeriuannartup aakkiartornera pissutaalluni, nunamilu naasut toqunikut qeriuannartumiittut asiujartornerisa kingunerannik.

Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu

Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu taaneqartarput *fossile brændstoffer*. Ikummatissat taakku ikuallanneqarnerminni nukik annertoq pilersittarpaat, silaannarmulli aamma CO₂ aniatinneqartarpoq. Ikummatissat ikumatinneqarsinnaasut tassaapput naasut imaluunniit uumasut toqunikut, ukiut 100 millionit sinnerlugit matuma siorna uumasuusimasut. Naasut nunami masarsummi naasimasut ujaranngussimasut aamarsuannqartarput. Itsaq masarsoqarfinni uumasuusimasunit uulia gassilu pinngortarpoq. Naasut uumasullu toqusimasut asiugaangata sananeqaataat arortarput. Kulstoffili ikuallassaallu (svovl) ikummatissani taakkunaniittoq, naasut planktonillu naqitsinertuumiinnerminni silaannakitsumiinnerminnilu pinngortitap kaaviiarneranni akuujunnaartarput. Taamaattumillu ullumikkut ukiut millionerpassuit qaangiutereersut nukik atorsinnaavarput. Nukik kulstofimik annermik akoqarpoq, aammali brint, kvælstof aamma iltimik akoqarluni. Ikummatissanik ikumatitsinermi pujoq kuldioxid (CO₂)-imik akoqartarpoq. Kuldioxid ulorianangilaq. Naasut fotosyntese aqutugalugu alliaartornerminni CO₂ atortarpaat, naatitsivittulli sunniummut annertusaaqataalluni.

Klimaaftryk

Klimaaftryk tassaavoq inuit suliaqarneranni imaluunniit nioqutip kiffartuussinerulluunniit atuunna tamaat CO₂ imaluunniit gassit allat naatsiivittut sunniuteqartitsilersartut aniatinneqartut annertussusiinut uuttuut.

Nioqutissaq pineqartillugu nikeriarfiit tamarmik ingerlaneranni klimaaftryk ilaasarpoq, tassa imaappoq nioqutissiarineqarnerani, assartorneqarnerani iginneqarneranilu gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsilersartunik silaannaqarfitsinnut aniatitsisoqartarmat. Klimaaftrykimi toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsinerit ilaatinneqartarput.

Klimaagenti

Agent tassaavoq iliuuseqartoq. Klimaagent tassaavoq inuk silap pissusia pillugu iliuuseqartoq; uani ima paasillugu inuk silap pissusiata allanngoriartorneranik ilisimasalik silallu pissusiata allanngoriartorneranik unikaallatsitsiniarluni iliuuseqartoq imaluunniit taakku pillugit paasititsiniaasoq. Tamanna assigiinngitsutigut iliuuseqarnikkut pisinnaavoq iliuitsit annikitsut annertuulluunniit aqutugalugit allanngueqataanikkut, angerlarsimaffimmi, atuarfimmi, nunaqqatigiinni nunaluunniit tamakkerlugu.

Kryosfære

Kryosfære tassaavoq nunarsuup ilaa qerisoq – ukiup ilaannaaluunniit. Kryosfæremiipput aput sermerlu qanorluunniit ittoq (sermersuaq, sermertaq, sermeq igartartoq, nuna qeriuannartooq, immap sikua tatsillu sikua).

Naatitsivittut sunniut (drivhuseffekten)

Naatitsivittut sunniut (drivhuseffekten) naatsumik oqaatigalugu pinngortarpoq seqernup qinngornerisa naatsunik maligaasallit (qaamaneq) nunarsuup qaava tuffigigaangassuk. Qaava qaqortuuppat qaamaluniluunniit, taava qinngornerit naatsunik maligaasallit qinngornertut naatsunik maligaasalittut silaannarsuarmut utertinneqartarput. Qaamangup nunarsuup qaava taarnerusoq tuffigigaangassuk taava qaamaneq milluarneqartarpoq kissanngortarlunilu. Kissarlu taanna gassinik silaannarmik kissatsitsisartunit milluarneqartarpoq (ilaatigut CO₂ aamma CH₄) – taamaalillutillu gassit silaannarmik kissatsitsisartut oqorsaattit ittarput. Nunap qaava qaamasoq qaamanermik utertitsisoq, nunarsuullu qaava taartoq qaamanermik milluaasoq kissanngortitsisorlu, taama pisoqarnera taaneqartarpoq albedo (qulaatungaani Albedo-mut tunngasut atuakkit). Kalaallit Nunaanni sermeqangaatsiarlunilu aputeqangaatsiarpoq, taamaattumillu Kalaallit Nunaanni nunap qaavata (ingammik ukiumi) seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) silaannarsuarmut utertittarpai, tassa imaappoq albedo 1-iuvoq. Kiatsikkiartorpat aputikinrulerlunilu immami siku millippat, taava seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) milluarneqalissapput, kissannguullunilu, tassa imaappoq albedo apparpoq 0-ip tungaanullu pilluni. Taamaalilluni Kalaallit Nunaata imartaa sukkanerusumik kissatsikkiartortarpoq, sermersuup ilaa sukkanerusumik aakkiartulerlarpoq immallu sikua annertunerujartuinnartoq aakkiartulerluni. Naatitsivittut sunniuteqartoqangitsuuppat nunarsuarmi agguaqatigiissillugu minus 33° C-imik issitsigissagaluarpoq nunarsuarlu semimit ulinneqarsimassagaluarpoq.

Gassilli taakku marluk CO₂ aamma CH₄ annertuumik aniatinneqaleraangata ajornartorsiut pinngortarpoq; silaannaap kissamik uninngatitsisinnaanera annerulerlarpoq – kiannerulerlunilu. Ukiut 150-it sinnerlugit inuit CO₂-mik annertunerujartuinnartumik, aamarsuarnik, uuliamik, benziinamik gassimillu ikuaalanermik, innaallagissionermut atatillugu, biilini, umiarsuarni timmisartunilu silaannarmut aniatitsisarput. Taamaalillutik inuit gassinik naatsiivittut sunniuteqalersitsisartunik aniatitsinermikkut nunarsuup kiatsikkiartoreranut peqquataqataapput.

NAKUUSA

Namminersorlutik Oqartussat qanimut suleqatigalugit UNICEF-ip 2011-mi suliniut NAKUUSA pilersippaa, tasanilu anguniagaq pingaarneq tassaavoq FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaani tunngaviit pingaartitalu ilisimaneqarnerulernissaat, taamaalillunilu malinneqarnissaat tunngavissilluarumallugit.

Nukik ataavartog

nukissanut tamanut killeqanngitsunut taaguutitut atornerqartarput. Nukik ataavartog atornerqartoq annertuneruppat, taava uuliamik eqqunneqartartumik pisariaqartitsineq annikinnerussaaq. Nukiit ataavartut, ass. anorip nukinga, seqernup nukinga aamma erngup nukinga, aamarsuarnut allanullu uuliamik atuiffiusunut sanilliullugu CO₂-mik aniatitsisuunnngillat. Taamaalilluni nukinnik ataavartunik atuinikkut gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsineq annikillisinneqartarpoq.

Power-to-x (PtX)

PtX tassaavoq elektrolyse atorlugu innaallagialuq ataavartumik nukissionikkut, soorlu erngup nukingitigut (power), pissarsiap atorneratigut brint-imik pilersitsineq. Brintip CO₂-mik akuneratigut orsussatut atorsinnaasunut (X) allanut pilersitsinermut atornerqarsinnaapput, ataatsimut taaguuteqartunik e-fuels. Katersorneqarsinnaapput assigiinngitsunullu agguataarneqarsinnaallutik, soorlu kiassarnermut, assartuinnermut suliffissuaqarnermullu atugassiannngorlugit. PtX nunarsuarmi CO₂-mik aniatitsinerup annikillissarnissaanut atortoq pingaaruteqarlunnarpoq.

Sila

Sila tassaavoq ullut tamaasa misigisartagarput. Siallertarpoq, apisarpoq, anorlertarpoq, seqineq seqinner-tarpoq il.il. ilaannikkut ukioq nalinginnaasumit issinnerusarpoq imaluunniit ukioq kiannerulluni imaluunniit aasaq kiannerulluni. Tamakkua silap nalinginnaasumik allanngorarnervai, silallu pissusiata allanngoriartorneratut taaneqarsinnaanatik.

Silap pissusia (klima)

Silap pissusia tassaavoq ukiuni 30-ni agguaqatigiissillugu silap qanoq innera. Silasiortut uuttortartarpaat kiassuseq/nillissuseq, sialuk/aput, qulisimaneq nalunaaquttap akunneri seqinnerfiusut, anorip sammivia sakkortussusialu, silaannaap isugutassusia silaannaallu naqitsinera.

Silap pissusiata agguaqatigiissinnera (Klimanormal)

Klimanormal ukiuni 30-ni kingullerni agguaqatigiissillu silap qanoq issimaneranut taaguutaavoq.

Silap pissusiata allanngoriartornera

Silap pissusiata allanngoriartornera tassaavoq piffissap sivisuup ingerlanerani silap pissusiata allannguu-tai. Tassa assersuutigalugu imaappoq sumiiffimmi imaluunniit nunarsuup ilaani (ass. Issittumi) ukiut 30-t ingerlanerini kiatsikkiartuinnartoq. Imaluunniit aamma imaassinnaavoq sialoqarnera apisarneralu allanngortoq, taamaalilluni ukiukkut apinerusarluni imaluunniit aasakkut sialoqarpiarani.

Tipping points

Tipping points taaguutaavoq silap pissusiata allanngoriartornerani atorneqartartoq. Naatsumik oqaatigalugu tassaavoq pisoq sukkanerulersoq killerlu qaangerpagu uterteqqinnissaa ajornarsisussaq - imaluunniit ajornakusoortorujussuannngortussaq.

UNICEF

UNICEF tassaavoq FN-ip meeqqat pillugit aningaasaateqarfia nunarsuarmilu meeqqat ikiorniarlugit suliniaqatigiiffiit annersaraat. UNICEF FN-imit 1946-imi pilersinneqarpoq sorsunnersuup aappaata kingorna meeqqat kaallutillu atugarliortut ikiorniarlugit. 1953-mi UNICEF-ip meeqqat nunarsuaq tamani najugallit pillugit suliaqalerpoq, ullumikkullu UNICEF nunat 150-init sinnillit suliffigivai, meeqqat inuuginnarnissaanut ineriartornissaannullu pingaarutilinnik tamanik suliaqarluni. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut suliaanni pingaarutilimmik inissisimavoq, meeqqallu illersorneqarnissaminnik immikkut pisariaqartitsisut ikiorneqarnissaat suliassaqarfinni pingaartinnerpaasaasa ilagaat.

UNICEF Danmark tassaavoq UNICEF-ip Danmarkimi immikkoortortaa nunatsinnilu 2011-mit suliaqartalerpoq. 2019-imi UNICEF Kalaallit Nunaanni allaffeqalerpoq Nuummi inissisimasumik.

ILISIMASANIK KATERSUGAASIVIK

Silap pissusiata allanngoriartornera

<https://klimaleksikon.dk/>

<https://www.dmi.dk/klima/>

<https://www.dmi.dk/vejrkiv/normaler-gronland/>

<https://www.amap.no/>

<https://astra.dk/tildinundervisning/klima%C3%A6ndringer-i-arktis-varmt-emne>

www.isskolen.dk

www.okolariet.dk

www.klimatilpasning.dk

www.natur.gl

www.climategreenland.gl

<https://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/INNAS/Natur-og-Klimaafdelingen/>

<https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2018/09/klimamateriale-min.pdf>

Klimaaftryk iliuutsillu

www.nukissiorfiit.gl

www.climategreenland.gl

<https://denstoreklimadatabase.dk/>

www.stat.gl

FN aamma UNICEF

www.unicef.gl

www.unicef.dk

www.rettighedsskoler.dk

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/>

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

www.verdensmaalene.dk

www.nakuusa.gl

ILANNGUSSAT

Ilanngussaniipput assiliartaliussat arlallit; innersuussutigivarput taakku aniatariarlugit nivinngassagittit.

<p>1</p> <p>KINA MEERAAVA?</p>	<p>2</p> <p>IMMIKKOORTI-TAANNGINNISSAQ</p>	<p>3</p> <p>MEEQQAP SOOUTIGISAANIK QULAKKEERINEQ</p>	<p>4</p> <p>PISINNAATITAAFFIT PIVIUUNNGORTINNERI</p>	<p>5</p> <p>MEEQQAP INERIARTORNERA PILLUGU ILAQUATTAT SIUNNERSUISSAPPUT</p>	<p>6</p> <p>INUUNEQ, ANIGUINEQ INERIARTORNERLU</p>	<p>7</p> <p>ATEQ INUIAASSUSERLU</p>
<p>8</p> <p>KINAASSUSEQ</p>	<p>9</p> <p>ILAQUTARIIT ATAATSIMOORTINNISSAAT</p>	<p>10</p> <p>NUNAVIGISAQ OIMASSI-MAGAANNI ANGAJOOQ- QAAANUT ATTAVEQARNEQ</p>	<p>11</p> <p>AALLARUSSAANNGINNISSAMUT ILLERSUGAANEQ</p>	<p>12</p> <p>MEEQQAT ISUMAASA ATAQQINEQARNISSAAT</p>	<p>13</p> <p>KILLILERSORNEQARANI OQARIARTUUTEQARSINNAATTAANEQ</p>	<p>14</p> <p>KIFFAANNGISSUSEQARLUNI EQOARSARSINNAANEQ UPPERISAQARSINNAANERLU</p>
<p>15</p> <p>PEQATIGIIFILIORNISSAMUT PISINNAATITAAFFEQARNEQ</p>	<p>16</p> <p>NAMMINIUSSUSEQARSINNAATITANERUP ILLERSORNEQARNERA</p>	<p>17</p> <p>PAASISUTISSANIK PISSARSISINNAANEQ</p>	<p>18</p> <p>ANGAJOOQAAAT AKISUSSAAFFII</p>	<p>19</p> <p>NAKUSERFIGINEQANGINNISSAMUT ILLERSUGAANEQ</p>	<p>20</p> <p>MEEQQAT ILAQUQAANNGITSUT</p>	<p>21</p> <p>MEEQQAT MEERAVISSIASUT</p>
<p>22</p> <p>MEEQQAT QIMAASUT</p>	<p>23</p> <p>MEEQQAT INNARLUUTILLIT</p>	<p>24</p> <p>PEQQISSUSEQ, IMEQ, NERISSASAT AVATANGIISILLU</p>	<p>25</p> <p>MEEQQAT ANGERLARSIMAFFIUP AVATAANIITTUT NAKKUTIGINEQARNISSAAT</p>	<p>26</p> <p>ISUMAGINNINNIKKUT ANINGAASATIGULLU TAPERSERSORNEQARNEQ</p>	<p>27</p> <p>NERISSASAT, ATISAT, ANGERLARSIMAFFILLU TOQQISSISIMANARTOQ</p>	<p>28</p> <p>ILINNIAGAARNISSAMUT PISINNAATITAAFFIK</p>
<p>29</p> <p>ILINNIARTITANERUP SIUNERTAA</p>	<p>30</p> <p>IKINNERUSSUTEQARTUT NUNALLU INOQQAAVISA KULTURIAT, OQAASII, UPPERISAALLU</p>	<p>31</p> <p>QASUERSAARNEQ, PINNGUARNEQ, KULTURI EQQUMIITSULIORNERLU</p>	<p>32</p> <p>SULIFFINNUT ULORIANARTUNUT ILLERSUGAANEQ</p>	<p>33</p> <p>IKIAROORNARTUNUT ILLERSUGAANEQ</p>	<p>34</p> <p>KINGUAASSIUTTIGUT ATORNERLUGAANERMIT ILLERSUGAANEQ</p>	<p>35</p> <p>NIJERUTIGINEQARNERUP AALLARUSSAANERULLU PINAVEERSAARTINNEQARNERA</p>
<p>36</p> <p>ATORNERLUGAANERMIT ILLERSUGAANEQ</p>	<p>37</p> <p>MEEQQAT TIGUMMIGAL-LAGASSANNGORTITAT</p>	<p>38</p> <p>SORSUTTOQARTILLUGU ILLERSUGAANEQ</p>	<p>39</p> <p>KATSORSARNEQARNEQ INUIAQATIGIINNILLU AKULERUTEQIQINNEQ</p>	<p>40</p> <p>MEEQQAT INATISISINIK UNIOQQUTITSISUT</p>	<p>41</p> <p>INATISISIT MEEQQAMUT ILUAQUTAANERUSASAT ATUUTISSAPPUT</p>	<p>42</p> <p>INUIT TAMARMIK MEEQQAT PISINNAATITAAFFII ILISIMASSAVAAT</p>

43-54

ISUMAQATIGIISSUT IMA ATORNEQASSAAQ

MEEQQAP PISINNAATITAAFFII PILLUGIT ISUMAQATIGIISSUT

1 PIITSUUSUSEQ
NUNGUTILLUGU

2 KAATTOQAS-
SANNGILAQ

3 PEQQISSUSEQ
ATUGARISSAARNERLU

4 ILINNIARTITAANEQ
PITSAASSUSILIK

5 SUIAASSUTSIT
NALIGIISITAANERAT

6 MINGUTSUMIK
IMEQARNEQ
SUKULUISAARNERLU

7 PIJUJARTTISILLUNI
NUKISSIORNEQ

8 SULIFFIIT NAAPERTUUTUT
ANINGAASARSIORNIKKULLU
SIUARIATORNEQ

9 SULIFFISSUIT,
NUTAALIORNEQ
ATTAVEQAASERSUUTILLU

10 NALIGIINGINNEQ
MINNERUSOQ

11 INOQARFIIT
PIJUJARTTISIFFIUSUT

12 AKISUSSAASSUSE-
QARTUMIK ATUINEQ
TUNISASSIORNERLU

13 SILAP PISSUSIA
SULINIUTEQAR-
FIGALUGU

14 IMAANI
UUMASSUSILLIT

15 NUNAMI
UUMASSUSILLIT

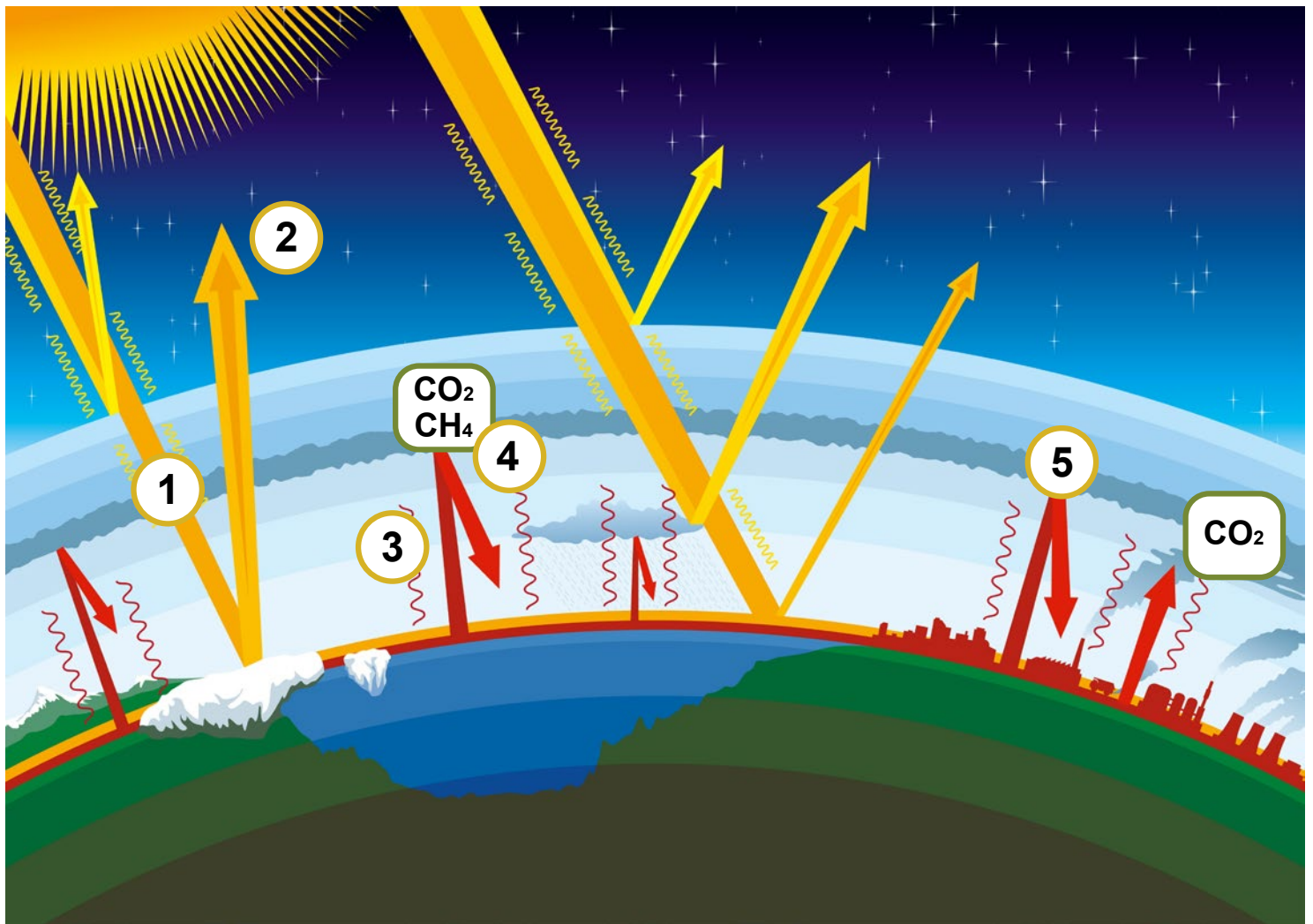
16 EQISSINEQ,
NAAPERTUULLUARNEQ
SULLISSIVILLU
QAJANNAATSUT

17 SULEQATIGIINNIKUT
ANGUNIAGAQRNEQ

PIJUJARTTISILLUNI
INERIARTORTTISINERMI
NUNARSUARMI ANGUNIAGAQ

Tigussiffik: Assiliartaliussaq Unicef Grønlandimit suliarineqarpoq, iCICERO grafiskimik suliarinnippoq

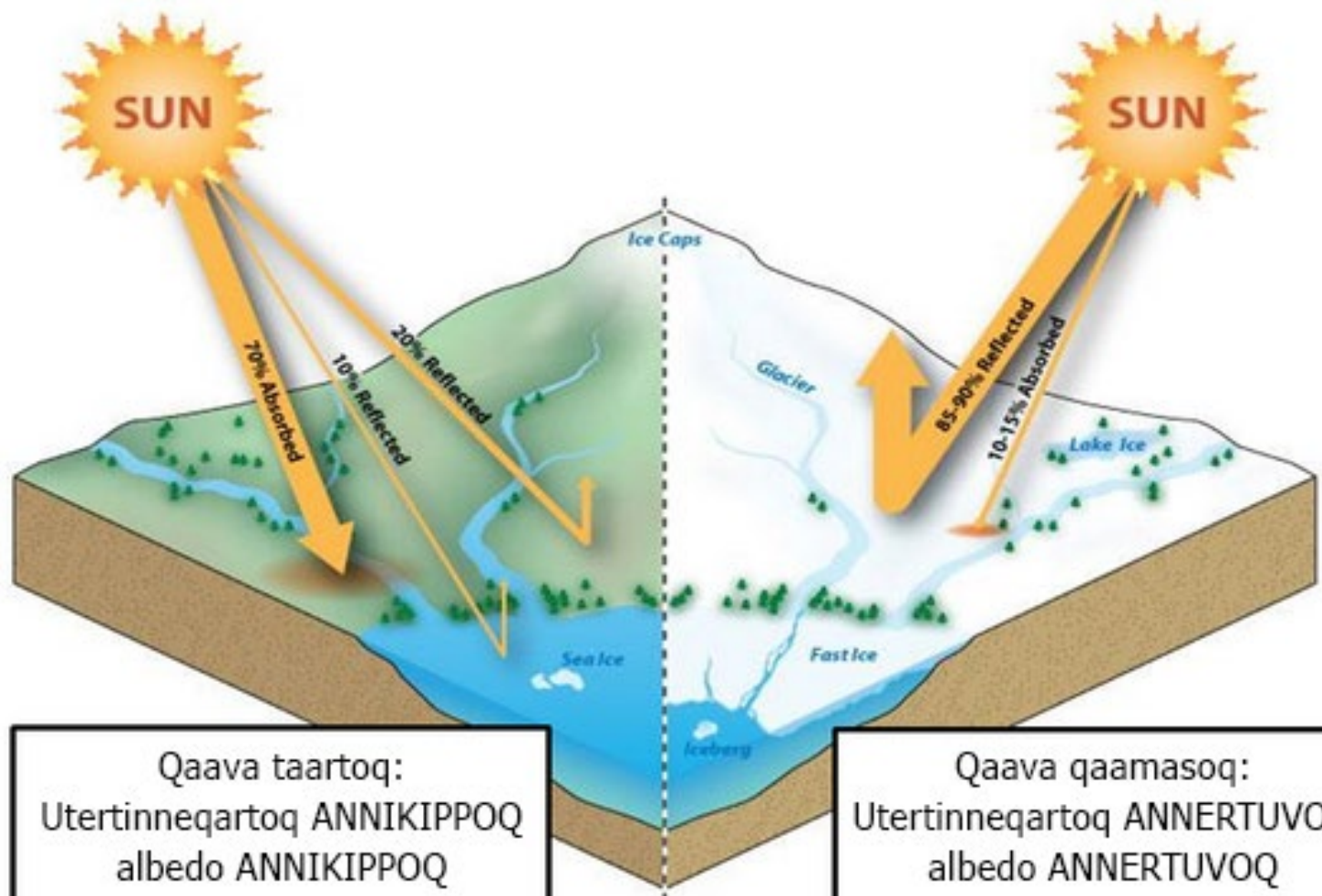
Naatitsivittut sunniut (Drivhuseffekten).

Titartakkap oqaasertai:

1. Seqernup qinggorneri naatsunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut pisarput.
2. Seqernup qinggornerisa ilaat nunarsuarmit nunarsuullu silaannartaanit utertinneqartarput.
3. Nunarsuarmit qinggornerit takisuunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut utertinneqartarput.
4. Qinggornerit kissartut gassinik naatsivittut sunniutilimmik kissartitsisartunit kissarnertut tigoorarneqartarput taakkulu kissap ilaa nunarsuup qaavanut utertittarpaat. Taamaalisoqaraangat naatitsivittut sunniut pilersarpoq.
5. Inuit gassinik naatsivittut sunniutilimmik kissatsitsisartunik aniatitsinerisa naatitsivittut sunniut sakkortunerulersittarpaat, taamaalillunilu kiannerulersitsisarlutik.

 Naatsunik maligaasallit

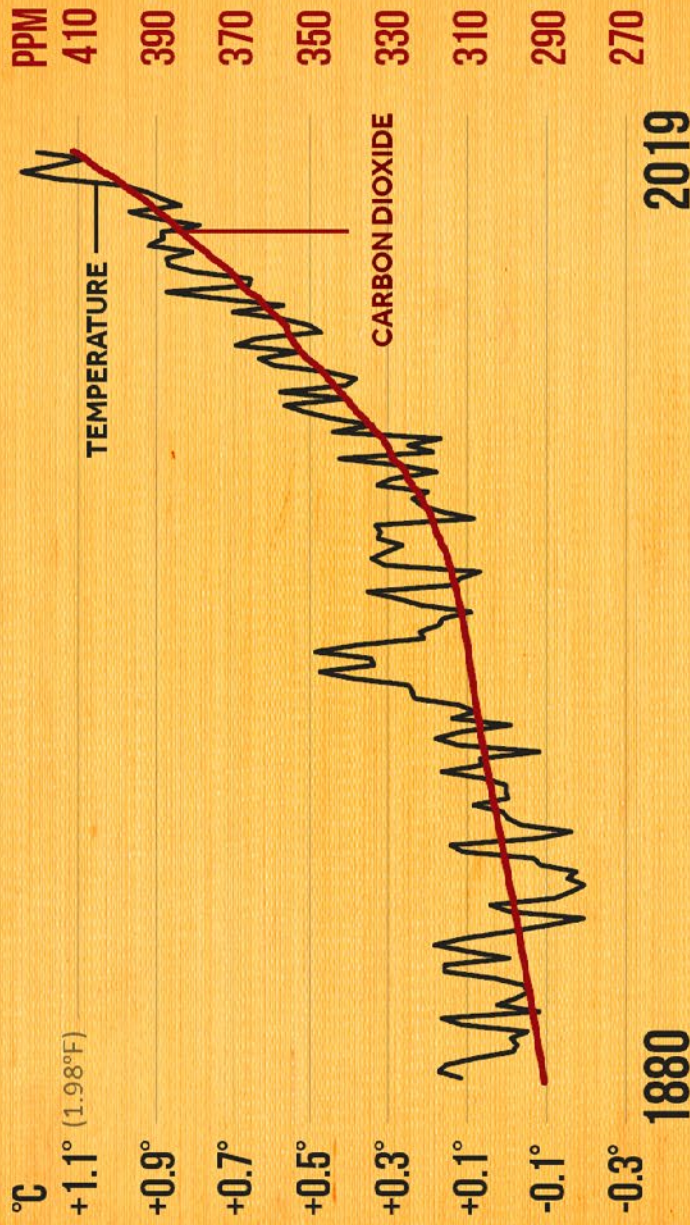
 Takisuunik maligaasallit

Qaava taartoq:
 Uterinneqartoq ANNIKIPPOQ
 albedo ANNIKIPPOQ

Qaava qaamasoq:
 Uterinneqartoq ANNERTUVOQ
 albedo ANNERTUVOQ

GLOBAL TEMPERATURE & CARBON DIOXIDE

Global temperature anomalies averaged and adjusted to early industrial baseline (1881-1910)
 Global annual average carbon dioxide
 Source: NASA GISS, NOAA NCEI, ESRL

CLIMATE CENTRAL

Takussutissiaq 4
 Ataavartumik nukis-
 sionermik aagqinerit
 Kalaallit Nunaanni illo-
 qarfinnik pilersuinermi

-
 Anorisaatit
 -
 Imermik nukissiorneq
 -
 Pumpit kiassaatit
 -
 Batteriit
 -
 Seqernup qinngornerinit katersuiutit
-
-
 Aalajangiun-
 neqarpoq
 -
 Isumaliutigi-
 neqarpoq
 -
 Pilersinne-
 qapoq

silasisa iliuuseqanutalu

